

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Jan Forjan

IZKUŠNJE MLADIH NEBINARNIH OSEB

Diplomsko delo

Ljubljana, 2022
Univerza v Ljubljani

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Jan Forjan

IZKUŠNJE MLADIH NEBINARNIH OSEB

Diplomsko delo
Mentorica: doc. dr. Ana Marija Sobočan

Ljubljana, 2022
Univerza v Ljubljani

V prvi vrsti se zahvaljujem vsem čudovitim osebam, ki so bile pripravljene sodelovati in podeliti svoje zgodbe. Brez vas ta diploma ne bi obstajala. Hvala.

Zahvaljujem se tudi svoji mentorici, doc. dr. Ana Mariji Sobočan, ki mi je skozi celotno pisanje stala ob strani in me prijazno spodbujala ter mi vlivala motivacijo, ko sem jo s težavo našel sam pri sebi.

Zahvaljujem se tudi tebi Miha, ki si me vsak dan moral prenašati in me spodbujati, da sem sploh uspel karkoli napisati. Hvala ti. Hvala tudi vsem prijateljicam, s katerimi sem marsikdaj lahko podelil svoje skrbi in ki so mi vedno stale ob strani.

Zahvaljujem pa se tudi svojim staršem, ki so mi omogočili študij in me pri tem spodbujali.

Hvala!

To have no outlaws in the gender galaxy, the voices and lives of those outlawed by the present restrictive and closed system, have to critically inform the envisioning of this transformation.

Chaynika Shah, Raj Merchant, Shalini Mahajan & Smriti Nevatia

(No Outlaws in the Gender Galaxy, 2015)

PODATKI O DIPLOMSKEM DELU

Ime in priimek: Jan Forjan

Naslov diplomske naloge: Izkušnje mladih nebinarnih oseb

Kraj: Ljubljana

Leto: 2022

Število strani: 92

Število prilog: 1

Mentorica: doc. dr. Ana Marija Sobočan

Ključne besede: nebinarnost, spolna identiteta, spolni binarizem, LGBTQIA+, živete izkušnje, mlade osebe

Povzetek: V svojem diplomskem delu sem se osredotočil na raziskovanje nebinarnih spolnih identitet, podrobneje izkušenj vsakdanjega življenja mladih oseb, ki svoj spol občutijo na spektru nebinarnosti. V teoretičnem delu sem predstavil pojem spolne nebinarnosti s poudarkom na raznolikosti tovrstne spolne identitete ter navedel nekaj primerov razumevanj spola onkraj današnje Zahodne konceptualizacije. Nato sem se lotil predstavitve pojma spola, ki sem ga za boljšo preglednost razdelil na biološki spol, družbeni spol, spol kot biopsihosocialni konstrukt in na spolno identiteto, pri čemer zagovarjam pomen spoštovanja samodeterminacije posameznice_ka. Opisal sem tudi spolni binarizem, ki kot prevladujoč sistem razumevanja spola in spolnih identitet vpliva tako na cispolne kot transspolne in ostale družbeno nenormativne spolne identitete, pri čemer sem pozornost posvetil tudi samemu jeziku, ki odraža spolno binarnost, zaradi česar se lahko pri nebinarnih osebah pojavlja stiska pri komunikaciji. Predstavil sem tudi nekaj ugotovitev iz predhodnih raziskav o izkušnjah nebinarnih oseb iz tujine. V empiričnem delu sem predstavil ugotovitve raziskave, ki sem jo izvedel – torej kvalitativno raziskavo, ki je temeljila na delno strukturiranih intervjujih z desetimi mladimi nebinarnimi osebami, starimi od 18 do 29 let. Šlo je za eno izmed prvih raziskav o nebinarnih osebah v Sloveniji in prvo, ki se osredotoča na mlade nebinarne osebe. Ugotovil sem, da mlade nebinarne osebe spol in lastno spolno identiteto razumejo na raznolike načine, ki se na različne načine odmikajo od tradicionalnega pojmovanja spola na dveh binarnih polih žensk in moških. Zaradi družbe, ki je nesprejemajoča in temelji na spolnem binarizmu, doživljajo nelagodje in obremenitev. Spolni binarizem, ki je vpet tudi v jezik, negativno vpliva na življenje mladih nebinarnih oseb, saj se težko izražajo, brez da bi se umestile v eno izmed spolno binarnih opcij, prav tako pa so zaradi take družbene organiziranosti večkrat potisnjene v nevidnost, v določenih primerih pa jim to povzroča tudi občutke spolne disforije. S strani družbe in posameznic_kov nebinarne osebe pogosto niso sprejete, različne oblike nesprejemanja s strani drugih pa so povezane z nerazumevanjem in nesprejemanjem uporabe zaimkov in delegitimizacijo spolne identitete, kar negativno vpliva na same odnose, ki jih imajo nebinarne osebe z drugimi ter zmanjšuje občutek varnosti življenja v družbi. Največ sprejetosti občutijo v prijateljskem krogu ter v LGBTQIA+ okoljih ter na višjih stopnjah izobraževanja, medtem ko je v službenih okoljih pogosto prisoten strah pred razkritjem zaradi morebitne diskriminacije, v javnih okoljih neizbežnost spolnega binarizma, kar vse skupaj onemogoča aventično življenje posameznic_kov. Izpostavljen je bil pomen izobraževanja o nebinarnih

spolnih identitetah, ki bi lahko pripeljal do večjega razumevanja. Rezultati raziskave lahko vplivajo na večjo vidnost spolno nebinarnih oseb ter prispevajo k naraščajoči literaturi o LGBTQIA+ osebah znotraj socialnega dela ter nasploh v Sloveniji. Na ta način lahko služijo kot spodbuda za različne pomagajoče poklice, da se o nebinarnosti seznani, jo začnejo same i raziskovati ter ugotovitve vključujejo v razvoj lastnega strokovnega dela.

Title: Experiences of Non-binary Youth

Descriptors: nonbinary, gender identity, gender binary, LGBTQIA+, lived experiences, young people

Abstract: In my thesis, I focused on exploring non-binary gender identities, more specifically on the lived experiences of young people, who experience themselves on the non-binary spectrum. In the theoretical part I presented the concept of non-binary gender with an emphasis on the diversity of this gender identity, gave some examples of gender understandings beyond today's Western conceptualization, then I started to present the concept of gender, which I divided into sex, gender, gender as a biopsychosocial construct and gender identity for better transparency, advocating the importance of respecting the self-determination of the individual. I also described the gender binary, which as a predominant system of understanding gender and gender identities, affects cisgender as well as transgender and other socially non-normative gender identities, and also paid attention to the language itself, which reflects the gender binary and may cause distress in non-binary persons. I also presented some findings from previous research on the experiences of non-binary people from abroad. In the empirical part, I presented the findings of the research I conducted – a qualitative study based on partially structured interviews with ten young non-binary people aged 18 to 29 years. This was one of the first researches on non-binary persons in Slovenia and the first to focus on young non-binary persons. I have found that young non-binary persons understand gender and their own gender identity in a variety of ways that deviate in different ways from the traditional notion of gender as consisting of the two binary poles of women and men. They experience discomfort and burden because of a society that is not accepting and grounded in gender binary. Gender binary, which is also embedded in language, has a negative impact on the lives of young non-binary people, as they find it difficult to express themselves without being positioned in one of the gender binary options, at the same time causing feelings of gender dysphoria in some cases. They are often not accepted by society and individuals, and various forms of non-acceptance by others are associated with misunderstanding and non-acceptance of the use of pronouns and delegitimization of gender identity, which negatively affects non-binary relationships with others and reduces the sense of security in society. They are most accepted in the circle of friends, in LGBTQIA+ environments and at higher levels of education, while in work environments there is often a fear of disclosure due to possible discrimination, in public environments there is the inevitability of the gender binary, which prevents them from being their authentic selves. The importance of education about non-binary gender identities was stressed as it could lead to greater understanding. The results of the research can increase the visibility of non-binary persons and contribute to the growing literature on LGBTQIA + persons within social work and in Slovenia in general. Through this they can at the same time act as an incentive for various helping professions to get acquainted with non-binary gender identities, conduct research about them themselves and incorporate findings into development of their own professional work.

Kazalo vsebine

1	Uvod	1
1.1	Nebinarnost in nebinarne spolne identitete	2
1.2	Razumevanje spola onkraj današnjih Zahodnih konceptualizacij	4
2	Spol	6
2.1	Biološki spol	6
2.2	Družbeni spol	8
3	Spol kot biopsihosocialni konstrukt	9
3.1	Spolna identiteta kot samodeterminacija	10
4	Spolni binarizem	11
4.1	Jezik v spolnem binarizmu	14
5	Pregled nekaterih raziskav o izkušnjah nebinarnih oseb	17
6	Formulacija problema	20
6.1	Raziskovalna vprašanja	21
7	Metodologija	22
7.1	Vrsta raziskave	22
7.2	Teme raziskovanja	22
7.3	Merski instrument	22
7.4	Populacija in vzorec	23
7.5	Zbiranje podatkov	23
7.6	Obdelava in analiza podatkov	24
8	REZULTATI	26
8.1	Spol in spolna identiteta	27
8.2	Jezik za izražanje nebinarnosti	31
8.3	Doživljanje družbe	34
8.3.1	Spolni binarizem	34
8.3.2	Pomen sprejetosti	39
8.3.3	Do nenormativnih oseb nesprejemajoča družba?	39
8.4	Izkušnje v ožjem okolju	42
8.4.1	Družinsko okolje	42
8.4.2	Partnerke_ji	45
8.4.3	Prijatelji_ce	46
8.5	Izkušnje v službenem okolju	46
8.6	Izkušnje v šolskem okolju	49

8.6.1	Osnovna in srednja šola	50
8.6.2	Študij	51
8.7	Izkušnje v (drugih) javnih prostorih	52
8.7.1	Zdravstvo	52
8.7.2	Trgovine	53
8.8	Izkušnje znotraj LGBTQIA+ skupnosti	53
8.9	Družba v prihodnosti	56
9	Razprava	61
9.1	Pojmovanje in doživljanje lastne spolne identitete ter mladostništva	62
9.2	Spolni binarizem in izzivi, ki jih prinaša nebinarnim osebam	64
9.3	Izkušnje s sprejemanjem	67
9.4	Izkušnje z nesprejemanjem	68
9.5	Refleksija raziskovalnega procesa	71
10	Sklepi	73
11	Predlogi	75
12	Viri in literatura	77
13	PRILOGE	83
13.1	SMERNICE ZA INTERVJU	83

Kazalo tabel

Tabela 1: Primer odprtega kodiranja intervjuja D	24
Tabela 2: Podatki o intervjujih	26

1 Uvod

Čeprav večinska družba pogosto spol in spolno identiteto doživlja in razume kot samoumevno in skladno s tem, kar je posameznicam_kom pripisano ob rojstvu (torej moški ali ženski spol) (Koletnik, 2016a, str. 5), nam obstoj ljudi, ki svoje doživljanje lastnega spola in/ali spolne identitete umeščajo izven binarnih okvirjev, priča, da strogo razumevanje spola in spolne identitete na (zgolj) dveh polih ne zadošča in ne odraža družbene realnosti.

V zadnjih letih tako prihaja do premika k temu, da se posameznicam_kom v določenih primerih dopušča možnost do samoopredelitve lastne spolne identitete. V letu 2014 je na primer družbeno omrežje Facebook uporabnicam_kom pri urejanju svojega profila dopustilo možnost, da izberejo med več kot 50 termini, ki opisujejo določeno spolno identiteto (veliko izmed teh je sicer takih, ki se med seboj razlikujejo v poimenovanju, čeprav gre za enake ali med seboj zelo podobne identitete) (Barker, 2014). Prav tako je od 11. aprila 2022 v Združenih državah Amerike za transspolne in/ali nebinarne državljanke_e dovoljeno, da v svojih potnih listih na podlagi samoopredelitve spremenijo spolni marker iz do sedaj določenih dveh opcij (M/F) v opcijo X (Kavi, 2022). Pri tem gre za podobno ureditev kot je že obstoječa v državah, kot so Nova Zelandija, Kanada in Islandija.

To vsekakor ne pomeni, da so nenormativne spolne identitete (in če pogledamo širše vse osebe, ki ne ustrezajo (cis)heteronormativnim normam) v današnji družbi (tudi v zgoraj omenjenih državah, ki omogočajo spolno nevtralni marker) povsem sprejete. Še vedno je v družbi namreč prisotne veliko diskriminacije, nesprejemanja, transfobije, homofobije itd.

V slovenski raziskavi (Perger, Muršec in Štefanec, 2018) so prišle_i do podatkov, da so mlade LGBTQIA+ osebe izpostavljene številnim pritiskom, praksam discipliniranja, hkrati pa tudi nasilju (ki so ga mlade osebe deležne tako v družinah, javnih prostorih s strani neznanih oseb, kot tudi s strani sošolk_cev). Kot pišeta Štefanec in Morić (2021, str. 8) lahko pripadnice_ki družbenih manjšin zaradi diskriminacije, predsodkov in sovražnosti doživljajo manjšinski stres. Do tega lahko pride v različnih primerih kot je odraščanje mladih v nesprejemajočem okolju, kar botruje strahu pred razkritjem, nasilju, trpinčenjen na podlagi spolne usmerjenosti in/ali identitete. Prav tako lahko v kasnejšem življenjskem obdobju manjšinski stres vpliva na LGBTQIA+ osebe pri zaposlitvah, nepremičninskemu trgu, pri izobraževanju in splošnem aktivnem udeleževanju v družbi. Vse to pa lahko vpliva še na bivanjsko varnost mladih LGBTQIA+ oseb (prav tam, str. 8).

Toomey, Ryan, Diaz, Card in Russell (2013, str. 76) ugotavljajo tudi to, da se cispolno nenormativne mlade osebe soočajo z mnogimi izzivi v šolah, kot je viktimizacija, ki na njih vplivajo tudi v poznejših obdobjih mladostništva oz. mlade odraslosti. Le-to lahko vpliva na kasnejše izkušnje depresije in zadovoljstva življenjem. Tudi vsakodnevna (samo)cenzura, kot posledica sistemske diskriminacija, lahko vpliva na duševno zdravje transspolnih oseb, ki ga tretjina udeleženk_cev raziskave o vsakdanjemu življenju transspolnih oseb v Sloveniji, ocenjuje kot slabo ali zelo slabo (Koletnik, 2019, str. 29).

V diplomskem delu se specifično osredotočam na raziskovanje izkušenj, ki jih doživljajo mlade nebinarne osebe. Pred samo razlago besede »nebinarnost«, se mi zdi pomembno izpostaviti to, da se je pri vsakemu označevalcu identitete najbolje posvetiti osebi, ki uporablja neko oznako identitete in jo poslušati, ko razlaga, kaj ji le-ta pomeni. Ugotoviti, kaj katera od besed pomeni za nekoga, ki jo zase uporablja, je lahko zelo razsvetljujoče in lahko le poglobi naše razumevanje nebinarnih identitet kot celote (Young, 2019, str. 95).

Vseeno pa v pričujočem podpoglavju za lažje razumevanje terminologije, ki bo uporabljena skozi diplomsko delo, namenjam prostor razlagi nekaterih terminov. Ti nam lahko služijo le kot okvir in ne kot nekaj fiksnega, kar velja za vsako osebo. Prav tako bom prikazal, da so, čeprav se nekaterim zdi, da je nebinarnost kot nov pojav prisoten bolj v Zahodni družbi, tako v preteklosti kot tudi v različnih kulturnih okoljih obstajale in obstajajo družbe, ki spola ne vidijo binarno in kot zgolj kot dve med seboj nasprotni kategoriji moškega in ženskega spola.

1.1 Nebinarnost in nebinarne spolne identitete

V prvi in do sedaj najobsežnejši raziskavi o transspolnosti v Sloveniji, v kateri je sodelovalo 113 transspolnih oseb, se je tretjina (31 %) oseb (samo)identificiralo kot spolno nebinarne osebe (Koletnik, 2019, str. 11). Do podobnih podatkov so prišle_i v ameriški raziskavi, v kateri je sodelovalo 27.715 transspolnih oseb, od katerih se jih je 31 % identificiralo kot spolno nebinarne oseb (James idr., 2016, str. 44). Pri tem velja izpostaviti, da Matsuno in Budge (2017, str. 117) omenjata, da je število lahko še večje, saj se vse nebinarne osebe ne identificirajo hkrati kot transspolne.

Za nebinarno spolno identiteto obstaja veliko izrazov, večina le-teh pa je bilo razvitih s strani oseb, ki jih tudi same uporabljajo (Young, 2019, str. 13). V tem kontekstu besedna zveza »nebinarna spolna identiteta« opiše spolno identiteto, ki je lahko katerakoli spolna identiteta

izven (zgolj) dveh binarnih identitet ženske in moškega. Nebinarne osebe prav tako lahko svoj spol doživljajo kot nekaj ločenega od njihovih teles in ni nujno, da je le-ta povezan z njihovim izgledom, pač pa lahko svoj spol izražajo v govoru, dejanjih ali pa doživljajo na katerekoli druge načine (prav tam, str. 182).

Nebinarnost torej lahko razumemo kot krovni termin za vse spolne izraze, identitete, izkušnje onkraj binarnega spolnega sistema (Barker in Iantaffi, 2019, str. 61). Nekatere osebe za sebe uporabljajo tudi termin kvirspolne (ang. *genderqueer*). Kvirspolna spolna identiteta, kot pišeta Grm in Koletnik (2016, str. 167), lahko nakazuje fluidnost spolne identitete ali pa spolne identitete, ki so skupek mnogih spolnih identitet.

Raznolikost pojmovanj znotraj krovnega termina nebinarnosti opazimo pri Barker in Richards (2015, str. 166), ki naštejata različna doživljanja (in identitete) oseb, ki se občutijo in/ali opišejo:

- kot brez spola (spolno nevtralne, aspolne, neutrois¹)
- kot osebe z aspekti več spolov hkrati (npr. panspolne (ang. *pangender*) osebe)
- kot osebe, ki se do neke mere, vendar ne v celoti, občutijo kot en spol (demifant, demipunca)
- kot osebe s specifičnim, od moškega in ženske različnim, dodatnim spolom (bodisi med moškim in žensko ali tretji spol)
- kot osebe, ki se premikajo med spoli (npr. bispolne, spolno fluidne)
- kot osebe, ki s svojo spolno (dis)identifikacijo razdirajo spolno binarnost žensk in moških (kvirspolne, genderfuck)

Koletnik (2016b, str. 26) identiteto »nebinarnih oseb« umešča pod eno izmed transspolnih identitet. Transspolnost je tako v tem kontekstu lahko krovni termin za vse identitete, ki kažejo na identifikacijo s spolom, ki je različen od tega, ki je bil osebi pripisan ob rojstvu (Young, 2019, str. 18). Transspolna oseba se tako lahko identificira kot moški, ženska, nebinarna oseba ali samo transspolna oseba in še veliko drugih identitet. Pri tem se mi zdi smiselno izpostaviti, da čeprav se veliko nebinarnih oseb opredeljuje pod krovnim terminom transspolnosti, to ne velja za vse (Young, 2019; Darwin, 2020).

Kot pišeta Grm in Koletnik (2016, str. 162), latinska predpona *trans* pomeni 'preko', 'onkraj' ali 'na drugi strani', medtem ko predpona *cis* pomeni 'na tej strani' (Grm in Koletnik 2016; Young,

¹ Za opis oziroma razlago posameznih spolnih identitet glej npr. poglavje Slovar v Grm in Koletnik (2016, str. 161-174).

2019, str. 15). Tako za osebe, ki se (binarno) identificirajo s spolom, ki jim je bil pripisan ob rojstvu, uporabljamo besedo cisspolne osebe (Young, 2019, str. 15). Z uporabo termina *cisspolna oseba* tako mislimo na osebo, ki ni transspolna, pri čemer se lahko tudi, kot piše Stryker (2017, str. 15), izognemo implikaciji, da bi besedi 'ženska' ali 'moški' privzeto pomenili, da gre za 'netransspolno osebo', razen če je njen transspolni ali nebinarni status izrecno imenovan. Ob tem opozarja na to, da ne smemo zgolj identificirati 'dveh' tipov oseb, ene 'cisspolne' in druge 'transspolne', saj s tem le še poglobljamo in hkrati ustvarjamo novo binarnost. Namesto tega se moramo vprašati tudi, kako je nekdo cisspolna oseba (in se pri tem osredotočimo tudi na privilegije cisspolnosti) in kako je nekdo transspolna oseba (kako prečkajo meje, pripisane ob rojstvu, in kakšne družbene posledice to lahko ima) (prav tam, str. 15). Pomembno je tudi, da prepoznamo vse ljudi kot subjekte praks ospoljevanja, na katere nihče ne pristane, in ki privilegirajo nekatere ter diskriminirajo druge.

1.2 Razumevanje spola onkraj današnjih Zahodnih konceptualizacij

Po celotnem svetu in skozi zgodovino so obstajale in še obstajajo kulture, kjer posameznice_ki same_i sebe doživljajo izven dihotomije ženskega in moškega spola, kot je ta razumljen v današnjem času na Zahodu. McNabb (2017, str. 33) in Vincent in Manzano (2017, str. 15–16) izpostavljajo *feminelli*, tradicionalno spolno vlogo feminilnih oseb neapeljske kulture, ki jim je bil ob rojstvu pripisan moški spol. Osebe se identificirajo na različne načine, tako kot moški, ki se (pre)oblačijo v ženska oblačila, kot tudi na poziciji, ki ni ne ženska, ne moška. V družbi so pogosto (čeprav ne vedno) sprejete_i, na podlagi specifičnih kulturnih praks pa se jih včasih razume tudi kot nekoga, ki prinaša srečo (Vincent in Manzano, 2017, str. 16). Avtorice_ji omenjajo tudi *burrneshe* ali 'zaprisežene device' v albanskih plemenih, ki kot osebe, ki jim je pripisan ženski spol, v določenih primerih ob odsotnosti moških potomcev lahko prevzamejo moško vlogo za pridobitev privilegijev, kot je dedovanje zemljišč (McNabb, 2017, str. 33; Vincent in Manzano, 2017, str. 16–17).

V Indiji (in tudi širše na območju Južne Azije) obstajajo *hijre*, ki imajo poseben kulturni in družbeni status, ki je med drugim povezan s prakso hinduizma (McNabb, 2017, str. 46; Vincent in Manzano, 2017, str. 19–20). Gre za osebe, ki jim je pripisan moški spol, v določenih primerih pa so rojene kot interspolne osebe. Zaradi posebnega religioznega statusa, imajo lahko

pomembno vlogo na porokah in pri rojstvu otrok, čeprav so po drugi strani deležne ambivalentnega odnosa s strani družbe ter so pogosto marginalizirane_i (Khan idr., 2009).

V severnoameriških staroselskih kulturah obstaja mnogo raznolikih razumevanj spola, ki izhajajo iz bogate kulturne zgodovine. Kolonialne sile so ob prihodu na kontinent z namenom, da bi podredile in asimilirale pripadnice_ke tam obstoječih ljudstev, na različne načine vsiljevale evropejski način razmišljanja, kar je pomenilo tudi vsiljevanje heteroseksualnega binarnega spolnega sistema (McNabb, 2017, str. 34–35). Posameznice_ke, ki tej konceptualizaciji niso ustrezale_i, so označile_i z besedo *berdache*, s katero so opisovale_i 'moške oblečene kot ženske', to pa povezovali_i s spolnim suženjstvom, ki bi naj bilo prisotno, ter s tem opravičevale_i njihovo podrejanje in svoje nasilje (prav tam, 2017, str. 35–39). Staroselke_ci so ta termin zavrnil_i in v novejših časih skovale_i krovni termin *two-spirit*, ki opisuje staroselske spole in seksualne identitete izven evropejske binarnosti. V številnih plemenih so *two-spirit* osebe uživale posebno mesto in družbeno spoštovanje, prav tako pa so staroselke_ci o *two-spirit* osebah pogosto verjele_i, da imajo posebne spiritualne moči (Vincent in Manzano, 2017, str. 23).

2 Spol

Pri spolu in spolnih identitetah ni splošno sprejetih definicij, ki bi se uporabljale in enako veljale v vseh kontekstih. Prav tako, kot sem prikazal v prejšnjem poglavju, konceptualizacija spola zgodovinsko, geografsko in kulturno variira. V pričujočem poglavju se tako osredotočam na koncept spola, kot je najpogosteje razumljen v Zahodni družbi skozi teorije in dognanja različnih avtoric_jev.

Sam proces biološkega ospoljevanja (ang. *sexing*) se za osebo lahko začne že pred samim rojstvom, ko se preko sonograma opazuje telo fetusa, vključno s spolnimi organi. Ob rojstvu otroka se potem, najpogosteje na podlagi prisotnosti ali odsotnosti penisa, pripiše otroku spol, ki je razumljen kot moški ali kot ženski. Takrat se tudi začne družbeno ospoljevanje (ang. *gendering*), ki se nadaljuje skozi življenje osebe in je odvisno od ter okrepljeno z dejavniki, kot so družbena spolna pričakovanja, spolne karakteristike osebe² in kulturno informirani diskurzi o (binarnem) spolu (Cordoba, 2020, str. 26).

Če biološko ospoljevanje razumemo zgolj kot opazovanje prisotnih telesnih bioloških znakov in ne hkrati kot vnaprejšnjo interpretacijo le-teh, lahko pridemo do delitve spola na 'biološki' in 'družbeni' spol. Če zaenkrat ostanem pri tej delitvi, se najprej obračam na Fausto-Sterling (2014), ki govori o razvoju biološkega spola in s tem prikaže kompleksnost biologije, ki pa se, kot bo prikazano, ne more preprosto ločiti od družbe in kulture.

2.1 Biološki spol

Biologinja Fausto-Sterling (2014, str. 15–23) opisuje večplastni razvoj spola posameznic_kov od samega spočetja naprej. Pravi, da do trenutka, ko se otrok rodi, ta že prehodi razvojne poti spola; od kromosomskega spola do fetalno gonadnega spola, fetalnega hormonskega spola, fetalnega notranjega reproduktivnega spola, možganskega spola in zunanega genitalnega spola.

S terminom biološki spol (ang. *sex*) Hyde, Bigler, Joel, Tate in van Anders (2019, str. 172) tako poimenujejo biološke sisteme, kot so X in Y kromosomi, spolno diferenciacijo pred in po

² Torej primarni spolni znaki, povezani z razmnoževanjem – genitalije in drugi reproduktivni organi ter sekundarni spolni znaki – poraščenost, mišična masa, višina glasu (Grm in Koletnik, 2016, str. 170).

rojstvu ter hormone, ki vplivajo na spolno diferenciacijo zunanjih genitalij in tvorijo podlago za pripis spola ob rojstvu. Kot pa navajata Grm in Mrakovčič (2019, str. 57), gre pri biološkem spolu, če ga razumemo zgolj kot binarni spol moški/ženski, za napačno razumevanje bioloških spolnih značilnosti, saj te ne obstajajo samo v dveh kategorijah, temveč na raznolikem spektru. Kot potrdi tudi Fausto-Sterling (2014, str. 23), lahko na katerikoli od prej omenjenih razvojnih plasti pride do odstopanja, saj se lahko vsaka izmed teh razvije neodvisno od drugih.

V populaciji tako obstaja 1 do 2 % interpolnih oseb, ki imajo statistično atipične genitalije ali notranje reprodukivne strukture (Hyde, Bigler, Joel, Tate in van Anders, 2019, str. 172). Kot pravi Fausto-Sterling (2000, str. 27), posameznicam_kom z atipičnimi genitalijami kirurgi_nje biološki spol (ki ga pogosto razumejo kot zunanji genitalni spol) konstruirajo tako, da ji_mu poustvarijo 'primerne' genitalije, čeprav za to v veliko primerih za tem ni nobene zdravstvene racionalizacije. Koletnik (2016c, str. 35) trdi, da gre pri tem za kršitev pravic otrok in telesne integritete ter avtonomije pri oblikovanju lastnega spola in spolne identitete posameznice_ka. To izhaja iz družbenih prepričanj o tem, kakšna telesa so zaželena, kakšno anatomijo mora imeti telo posameznice_ka, da bo sploh razumljeno kot človeško (Butler, 2004, str. 4).

Fausto-Sterling (2014, str. 19–22) pove, da se za otroka ob rojstvu začne utrjevanje spola, ki temelji na družbenih in spolnih konvencijah. Posameznica_ik preko tega »razvije lastno prezentacijo spola, ki se lahko naslanja na biološki spol in ki jo drugi interpretirajo v sklopu posamičnih spolnih okvirjev posamezni[čine_]kove kulture« (prav tam, str. 19).

To, da sta družba in biologija neposredno povezani pri tvorbi posamezničinega_kovega spola prikaže tudi Butler (2001), ki se tega vprašanja loti iz druge perspektive. V svojem delu problematizira delitev na biološki in družbeni spol, s čimer se ne strinja, saj posledično prihaja do tega, da se biologijo razume kot osnovo, podlago, na kateri oziroma iz katere se razvije družbeni spol. Biologijo se torej razume kot usodo. Temu Butler (2001) nasprotuje, saj trdi, da je družba tista, ki vedno predhodi biologiji, saj je kulturno informiran diskurz o družbenem spolu tisti, ki da pomen biološkemu spolu. Da vemo, kaj interpretirati kot žensko ali kot moško telo, moramo najprej vedeti, kaj sploh pomeni, da je nekaj žensko ali moško. Ta diskurz pa je potem tisti, ki, kot pravi Butler (2001, str. 20), producira 'naravni, biološki spol' kot preddiskurziven, ki bi se naj pojavil pred kulturo in kot politično nevtralno polje, na kateri kultura zgolj deluje. Za Butler je tako družba in ne biologija tista, ki je usodna.

2.2 Družbeni spol

Družbeni spol (ang. *gender*) Hyde, Bigler, Joel, Tate in van Anders (2019, str. 172–173) opredelijo kot medsebojno povezane družbenokulturne sisteme, ki vključujejo norme in pričakovanja, ter psihološke procese, kot so identiteta, feminilnost, maskulinitet, spolna konformnost in nekonformnost.

Družbeni spol je potemtakem lahko posameznikovo občutenje samega sebe, lahko pa je tudi institucija, kot to poimenuje Lorber (1994). Kot družbena institucija je družbeni spol en izmed načinov, kako si človeška bitja organizirajo svoja življenja. Po Lorber (1994, str. 30–31) je sestavljen iz spolnih statusov, spolne delitve dela, spolno zaznamovanega sorodstva, spolno zaznamovanih seksualnih vzorcev, spolno zaznamovanih osebnosti, spolno zaznamovane družbene kontrole, spolne ideologije in spolnih predstav. Otroci se tako naučijo hoditi, govoriti in izražati na način, kot jim družbena skupina v kateri živijo, govori, da bi deklice in dečki naj. V samo spolno deljeno delo in družinske vloge so socializirane preko šole, staršev, sovrstnikov, množičnih medijev (Lorber, 1994, str. 22). Posameznice se morda lahko razlikujejo glede na številne komponente spola, spol se lahko 'spremeni' trajno ali začasno, vendar morajo pri tem ustrezati omejenemu številu spolnih statusov, ki jih družba priznava (prav tam, str. 25).

Za Butler (2001) je spol družbeno konstruiran; razume ga kot izvajanje oz. dejanje in ne preprosto stanje biti nekega spola. Gre za performativno razumevanje spola, kjer se skozi ponavljajoča se dejanja, ki temeljijo na družbenih normah, ustvari ideja o samem spolu, prav tako pa iluzija o dveh naravnih, esencialnih (bioloških) spolih (Butler, 2001, str. 149–150). Gre za stilizacijo teles, torej telesne poteze, gibe, raznovrstne sloge, ki se ponavljajo pred občestvom. Izkaže se, da so dejanja tista, ki konstruirajo posameznice, in ne obratno. Kot povzame Koletnik (2014), se spoli in spolne identitete potrjujejo in hkrati utrjujejo med dejanji, nobena identiteta pa ne obstaja onkraj diskurza in performativnosti, kjer se tvorijo hegemonске družbene spolne norme. To hkrati pomeni, da ne obstaja nekakšna 'originalna' verzija spola, kar odpira možnosti za subverzivnost do družbenih norm.

3 Spol kot biopsihosocialni konstrukt

V zadnjem času se spol raje, kot zgolj biološko determiniran ali samo družbeno konstruiran razume kot biopsihosocialni konstrukt (Antič Gaber, 2014, str. 166). Za Barker in Iantaffi (2019, str. 58–59) to pomeni, da obstajajo biološke, psihološke in družbene komponente spola, ki so v medsebojnem odnosu in medsebojno delujejo na kompleksen način. Biološki aspekt so tako lahko biološke komponente, kot jih naštevajo Hyde, Bigler, Joel, Tate in van Anders (2019) in so bile prikazane zgoraj. Psihološki aspekt je lahko to kako izkušamo svoj spol, naš lasten občutek spola, kako ga identificiramo, kako se počutimo ob določenih spolnih izrazih, kako razmišljamo o lastnem spolu (Barker in Iantaffi, 2019, str. 58), socialni aspekt pa kako se spol kaže skozi specifične zgodovinske, geografske in kulturne trenutke (prav tam, str. 59).

Monro (2010, str. 246–247) ponuja podobno strategijo teoretiziranja o raznolikosti biološkega/družbenega spola kot pluralnega, kot polje ali medpresečne spektre (ang. *intersecting spectra*) ali kontinuum, kar nam ponuja večjo možnost razumevanja in sprejemanja raznolikosti življenj ljudi. Kot zapiše (Monro, 2010, str. 247, moj prevod):

Razvoj in/ali prepoznanje identitet, ki so interspolne, androgine, tretjega ali drugega spola ali spolno raznolike na druge načine, se tako lahko pomakne mimo postrukturalistične dekonstrukcije spolnih in seksualnih binarnosti do rekonstrukcije, ki potencialno vodi do bolj raznolike in tolerantne družbe.

To konceptualno polje tako spol (biološki in družbeni) in spolno usmerjenost razume kot konstruirano in do neke mere spremenljivo, hkrati pa medsebojno prepleteno na kompleksne in dinamične načine (Monro, 2010, str. 247). Ljudje lahko svoj spol doživljajo kot ustaljen, čeprav je spremenljiv; če ne drugače, kot pravi avtorica, lahko spol razumejo kot spremenljiv skozi proces staranja, smrti, reinkarnacije (če je ta videna kot validna). Spektri, ki jih omenja, so prisotni na različnih nivojih (lahko so genetski, endokrinološki, gonadni, lahko gre za sekundarne spolne karakteristike, raznolike identitete, ki jih poseduje posameznica_k – tako spiritualne, kot politične, družbene, seksualne), ki pa jih strukturirajo psihološki, fiziološki, kulturni, ekonomski in drugi faktorji (prav tam, 2010, str. 248).

3.1 Spolna identiteta kot samodeterminacija

Za potrebe diplomskega dela vpeljujem še izraz spolne identitete, definirane po Koletnik (2019, str. 8) kot »posameznikovo notranje in osebno doživljanje lastnega spola – to se lahko ujema ali ne ujema s pričakovani in na zunaj razpoznavnimi spolnimi značilnostmi«. Pri tem je pomembno izpostaviti tudi to, da spolna identiteta ni nujno povezana s kategorijo spola, ki nam je pripisana ob rojstvu (Hyde, Bigler, Joel, Tate in van Anders, 2019), hkrati pa je od te bolj odvisno, kakšne bodo naše izkušnje.

To razumevanje se mi zdi pomembno tudi iz vidika socialnega dela, ki je polje mojega raziskovanja in hkrati področje, ki ga informira. Kot prvo izmed temeljnih vrednot socialnega dela je v Etičnem kodeksu socialnih delavk_cev (Društvo socialnih delavk in delavcev, 2021) navedeno spoštovanje človekovega dostojanstva in integritete. Prvo načelo te vrednote omenja, da mora socialno delo temeljiti na spoštovanju, integriteti in priznavanju pravice do samoopredelitve ljudi, s katerimi sodeluje.

Če k temu dodam še vrednoto socialne pravičnosti in humanosti, ki nas spodbuja k temu, da opozarjamo na družbeno nepravičnost in na krivične, zatiralske institucionalne in druge prakse, ki ljudi stigmatizirajo in slabšajo njihov položaj (Društvo socialnih delavk in delavcev, 2021, str. 2) ter spoštovanje individualne, družinske, skupinske in skupnostne raznolikosti in zastopanje človekovih pravic vseh ljudi (prav tam, str. 3), da bi delovale_i antidiskriminatorno, je spoštovanje spolne identitete, kot jo razume in doživlja posameznica_k, za socialno delo ključno.

4 Spolni binarizem

Ospoljenost naše družbe je razvidna iz tega, kako se na podlagi kategorizacije teles v moška in ženska organizirajo družine, zaposlitve, socialni odnosi, iz katerih izhajajo vloge in pozicije, ki so namenjene dvema kategorijama socializiranih spolov (Lorber in Moore, 2007, str. 2). Kot piše Koletnik (2016d, str. 14), se na podlagi spola, ki je osebi pripisan ob rojstvu, torej osebam, ki jim je bil pripisan ženski spol, pripisuje stereotipne ženske družbene vloge, tistim, ki jim je bil pripisan moški spol, pa moške. Taka delitev potemtakem ne omogoča svobodnega izražanja spolne identitete ali spolnega izraza³. Ženske, ki izgledajo ali se vedejo maskulino, in moški, ki izgledajo ali se vedejo feminilno, so pogosto kritizirane_i, stigmatizirane_i in lahko tudi izključene_i iz družbe (Lorber in Moore, 2007, str. 2).

Hyde, Bigler, Joel, Tate in van Anders (2019, str. 171) pišejo, da poleg tega, da gre pri spolnem binarizmu za prepričanje, da obstajata (samo) dve ločeni kategoriji, v katero spadajo vse_i posameznice_ki, tak binarni sistem predvideva tudi to, da je pripadnost določeni kategoriji biološko determinirana že od rojstva, stabilna skozi čas, izrazita in smiselna za posameznico_ka, prav tako pa ta pripadnost napoveduje še številne psihološke spremenljivke. Ker gre za prepričanje o 'naravnih razlikah', ki so okrepljene s kulturo, množičnimi mediji, religijami in sistemi znanja, sam spolni binarizem pa pogosto ostaja neprevpraševan (Lorber in Moore, 2007, str. 3).

Vsekakor pa se na podlagi te delitve podeljujejo privilegiji in nagrade, iz katerih izhaja neenakost, saj je na primer delo, ki je razumljeno kot moško, v družbi bolj prestižno in boljše plačano kot žensko delo, ki pogosto vključuje tudi skrbstveno in gospodinjsko delo, ki ostane neplačano (Lorber in Moore, 2007, str. 2). Sočasno so moški tisti, za katere se pričakuje, da bodo bolj asertivni in racionalni, ženske pa bolj ustrezljive in skrbne (prav tam, str. 3).

Spolni binarizem je torej spolni sistem, ki osebe v družbi ločuje na izključno ženske ali moške (Koletnik, 2016d, str. 14), in je hkrati opozicijski (ženske kot nasprotni spol moških) in hierarhični (moški imajo najpogosteje več družbene moči).

³ Spolni izraz je, kot ga definirata Grm in Koletnik (2016, str. 171) vidna, zunanja predstavitev spolne identitete, ki lahko izraža tako ujemanje kot tudi neujemanje s spolnimi vlogami in s strani binarnega spolnega sistema določeno spolno identiteto.

Kot pravi Koletnik (2016d, str. 15), je tak binarni spolni sistem, ki ga imenujem spolni binarizem, družbeno normativen in večinski ter ima zaradi tega največ družbene moči. Zaradi tega so »vsi ostali spoli, spolne identitete in spolni izrazi [...] nevidni ali pa vidni in obravnavani kot odklonski, čeprav so le manjšinsko zastopani ali pa imajo premalo družbene moči, da bi bile njihove značilnosti lahko deležne družbene legitimacije, kot so je deležne cispolne identitete« (prav tam, str. 15).

Termina cisseksizem in cisnormativnost Zimman (2017, str. 86) uporabi, da opiše družbeno prisotno prepričanje, da so cispolne identitete naravne in normalne, medtem ko so transpolne nenaravne in nenormalne. To prepričanje pa je organizacijsko načelo normativnih spolnih sistemov, ki ga imenujem spolni binarizem. Kot primera cisseksizma Serano (2007, str. 10) izpostavi namerno napačno uporabljanje zaimkov za naslavljanje oseb ter vztrajanje pri tem, da transpolne osebe (četudi se opredeljujejo kot moški in ženske) morajo uporabljati javna stranišča, ki niso skladna z njihovo spolno identiteto. Gre torej za to, da je spol trans osebe razumljen kot neavtentičen, ker se ne ujema s spolom, ki je bil osebi pripisan ob rojstvu. S tem se ustvarja hierarhija, v kateri se skozi vztrajanje, da je spol transpolne osebe lažen, spol cispolnih oseb potrjuje kot resničen ali naraven (Serano, 2007, str. 10).

Koletnik (2014) pravi, da je cisseksizem seksizem, ki temelji na biološkem determinizmu. Gre za prepričanja in postavke, da spolna identiteta posameznice_ka izhaja zgolj iz njene_gove telesnosti, biologije (anatomije, kromosomov, genotipov), ki naj bi obstajala zgolj znotraj binarnega spolnega sistema in ki je ne moremo prevpraševati, saj gre za 'naravo'. Ta hegemonija biološkega esencializma, kot to poimenuje Nordmarken (2013, str. 40), pa pomeni, da je obstoj cispolnih posameznic in posameznikov samoumeven, saj je njihov obstoj v skladu s tem prepričanjem – njihove spolne identitete se namreč ujemajo s spolom, pripisanim ob rojstvu (ki v takem pogledu pomeni naravno dejstvo). Njihove identitete zato niso prevpraševane, saj se enostavno domneva, da obstajajo, medtem ko se za transpolne osebe domneva, da ne obstajajo, da so nekaj *drugega*, kar lahko ugotovimo, če pogledamo njihova telesa. Biološki esencializem kot tak torej diskreditira transpolno identiteto, ki jo morajo transpolne osebe zato vedno znova uveljavljati (Nordmarken, 2013, str. 40).

Spolni binarizem pa je tudi neločljiv od tega, čemur Butler (2001) pravi heteroseksualna matrica – diskurzivni model intelegibilnosti spola, ki predpostavlja, da morata za to, da so telesa med sabo povezana in da imajo smisel, obstajati stabilna (biološka) spola, izražena s stabilnima (družbenima) spoloma, ki predstavljata dve nasprotji in sta hierarhično opredeljena z obvezno

prakso heteroseksualnosti. Podobno nam s konceptom hegemonске binarnosti razloži Marinucci (2016, str. 101), ki s tem opiše dve družbeno predpostavljene vrsti, ki sta anatomsko moška in maskulina ter anatomsko ženska in feminilna, ki sta orientirani druga proti drugi. Vse_i ostale_i, ki ne pripadajo tema dvema kategorijama, pa so razumljene_i kot defektne_i (Marinucci, 2016, str. 101).

Binarni pogled na spol tako na Zahodu ustvarja družbene okvirje, v katerih osebe, ki se prepoznajo na spektru nebinarnosti, postanejo nevidne (Cosgrove, 2021, str. 95). Če nekdo zaseda prostor med binarnima ekstremoma (ali izven le-teh), pomeni, da obstaja zunaj tega, kar je prepoznavno in znano posameznicam_kom znotraj sistema in struktur, ki organizirajo današnjo družbo (Kroehle, Shelton, Clark in Seelman, 2020, str. 6). Take osebe potem predstavljajo grožnjo družbenemu redu kapitalistične, bele, cisspolne in heteroseksualne (ali če uporabim skovanko; cisheteronormativne) dominacije. Ena izmed posledic te grožnje družbenemu redu je tudi izvajanje nasilja nad transspolnimi in nebinarnimi osebami (Kroehle, Shelton, Clark in Seelman, 2020, str. 6–7).

V slovenski raziskavi o vsakdanjem življenju transspolnih oseb (Koletnik, 2019, str. 38) tako 41 % oseb poroča o tem, da so imele izkušnje z diskriminacijo, nasiljem in/ali neenako obravnavo na osnovi spolne identitete in spolnega izraza. Največ diskriminacije in nasilja, kot prikazuje raziskava, transspolne osebe doživljajo na ulici, v javnih ustanovah oz. pri javnih storitvah ter znotraj šolskega sistema (prav tam, str. 40).

Prav tako so prišle_i do ugotovitev, da večina transspolnih oseb pogosto doživlja občutek, da so 'prevarantke_i', nemo diskriminacijo (ki se kaže kot grdi pogledi, šepetanje), s strani družbe pa so deležne_i tudi zanikanja njihove identitete (Koletnik, 2019, str. 43). Vseeno pa transspolne osebe doživete diskriminacije na osnovi spolne identitete velikokrat ne prijavijo, saj pri njih npr. obstaja strah pred neukrepanjem, ker se ne želijo izpostavljati, ker se počutijo, da so družbeno nelegitimne in ker transfobija ni prepoznana kot legitimna oblika nasilja (prav tam, str. 40). Pogosto se tako transspolne osebe raje izogibajo javnim straniščem, športnim objektom, pa tudi javnim socialnim in zdravstvenim storitvam ter društvom, ki niso LGBTQIA+ ali trans specifična (prav tam, str. 43).

4.1 Jezik v spolnem binarizmu

Jezik, ki ga govorimo, s katerim se izražamo, ga pišemo, je pomemben za vse ljudi. Ravno zaradi tega je pomemben uvid, da gre tudi pri jeziku za institucijo, saj so nebinarne in kvirspolne osebe vsak dan primorane komunicirati z jezikom, ki je bil zgodovinsko zgrajen in vzdrževan s strani cispolne in binarno razmišljujoče večine (Young, 2019, str. 44).

Cisseksizem v jeziku ni zgolj sovražni transfobični jezik; obstajajo tudi subtilnejši načini uveljavljanja cisseksizma skozi jezik. Dominantni sistem uporabe ospotenega jezika omogoča in celo zahteva, da govorke_ci predvidevajo o spolni identiteti posameznice_kov (Zimman, 2017, str. 92). To predvidevanje se običajno naslanja na zunanji izgled, utelešenost ali glas osebe, kar je problematično, saj izkazuje prepričanje, da lahko zgolj na podlagi zunanje prepoznavnih karakteristik osebe prepoznamo njen spol, s čimer se zanikajo mnogotere izkušnje in doživljanje transspolnih oseb. Transspolne osebe zato poudarjajo pomembnost razumevanja posameznice_ka kot edinega vira avtoritete o lastnem spolu in zato prej kot edino osebo, ki lahko odloča kakšen jezik naj druge_i uporabljajo zanjo (Zimman, 2017, str. 92).

V slovenščini, ki, kot izpostavljata Vičar in Kern (2017, str. 228), spada med slovnično spolno zaznamovane jezike, se je na primer zelo težko pogovarjati z drugimi osebami, ne da bi pri tem skozi jezik izražale_i svojega spola in ga hkrati določale_i drugim osebami. V slovenščini namreč slovnični spol izražamo s »končnicami pri glagolskih oblikah za preteklik, prihodnjik in pogojniki, pri pridevniki, z besedotvornimi obrazili in končnicami pri samostalniku in tudi pri zaimkih« (Vičar in Kern, 2017, str. 228). Ker sta v slovenskem jeziku za naslavljanje oseb prepoznana in rabljena zgolj dva spola, lahko rečemo, da jezik odraža in hkrati reproducira hegemonijo cispolnosti (Perger, 2016, str. 47) in spolnega binarizma.

V raziskavi jezikovnih praks transspolnih oseb Vičar in Kern (2017) ugotavljata, da je jezik za transspolne osebe en izmed najpomembnejših vidikov za prepoznavanje, sprejemanje ter potrjevanje njihovih identitet. Več transspolnih oseb se zaradi slovnično spolne nezaznamovanosti izraža v angleščini, ker jim angleški jezik dopušča več svobode in več možnosti za potrjevanje nebinarnih spolnih identitet, hkrati pa razvijajo alternativne jezikovne prakse (Vičar in Kern, 2017, str. 228–229).

Z zaimkom v pogovoru ali v pisni komunikaciji posredno ali neposredno pripišemo spol posameznici_ku. Ker pa, kot sem že omenil, pri tem slovenščina predpostavlja umestitev osebe

v (zgolj) eno izmed binarnih spolnih kategorij (Vičar in Kern, 2017), lahko napačno določen spol povzroči osebam, katerih spolna identiteta se ne sklada s spolom pripisanim ob rojstvu, stisko, disforijo ali tudi razkritje, ki si ga osebe za sebe v določenem kontekstu ne želijo, kot izpostavlja Zavod TransAkcija (2021, str. 13). Pri tem je pomembno razumeti, da nam zaimki ne povedo tega, kakšna je spolna identiteta osebe, ki jih uporablja, prav tako pa jih ne moramo predvideti na podlagi videza osebe. Pravil glede tega, kakšne zaimke nebinarne osebe uporabljajo zase ni, zato jih tudi ne moremo vedeti ali predvideti (Zavod TransAkcija, 2021, str. 14).

Osebe lahko podpremo na tak način, da uporabo zaimkov normaliziramo v več vsakdanjih situacijah (Zavod TransAkcija, 2021, str. 13); hkrati pa zato, da izkažemo spoštovanje do samoidentifikacije posameznice_ka in da njeno_govo spolno identiteto priznavamo kot legitimno, osebo povprašamo, kako naj jo naslavljamo (Gramc, 2016, str. 115; Zimman, 2017, str. 93). Z uporabo zaimkov, ki jih posameznice_ki zase ne uporabljajo, nismo zgolj nespoštljive_i, temveč krepimo patologijo, določenim osebam pa se s tem lahko povzroči dejansko psihosocialno škodo (Markman, 2011, str. 321–322).

Eden izmed najpogostejših zaimkov, ki jih zase uporabljajo nebinarne osebe v angleško govorečih državah, je *they/them/their* (Young, 2019). Te zaimke zase uporablja tudi več nebinarnih oseb v Sloveniji (Vičar in Kern, 2017, str. 231). Vsekakor poleg tega obstajajo prakse združevanja različnih zaimkov, ki so odvisne od vsake_ga posameznice_ka. Namesto nevtrálnih zaimkov obstaja tudi praksa izmenjevanja zaimkov v moškem in ženskem slovničnem spolu, določene osebe pa zase, če se ob tem počutijo udobno, uporabljajo samo zaimke v enem izmed slovničnih spolov (Vičar in Kern, 2017, str. 231). Poleg tega v angleščini prav tako obstajajo t.i. neozaimki, ki so jih ustvarile osebe, ki jih zase uporabljajo. Gre za zaimke, kot so *ey* (em/eirs/emself), *ze* (hir/hirs/hirself), *xe* (xem/xyr, xyrs, xemself), ki se uporabljajo kot angleški zaimki *on*, torej *he* (him/his), *ona*, *she* (her/hers), *they* (them/their) (Young, 2019, str. 58). V slovenski transspolni skupnosti so se že pojavili poskusi njihove vpeljave, vendar tudi znotraj skupnosti obstajajo ločena mnenja glede njihove vpeljave v širšo rabo (Vičar in Kern, 2017, str. 231).

Poleg omenjenega lahko v slovenščini v pisanju uporabljamo podčrtaj (npr. *socialne_i delavke_ci*), s čimer presegamo jezikovno normo, ki na prvo mesto običajno postavlja moški slovnični spol in predpostavlja, da sta spola samo dva (Zavod TransAkcija, 2021, str. 16), hkrati pa nam to omogoča naslavljanje in vključevanje oseb ne glede na spolno identiteto. Gre za

prakso, ki prihaja od spodaj navzgor, saj so jo v rabo vpeljale transspolne osebe in se je razširila v LGBTIQ+ skupnosti, v zadnjem času pa prehaja tudi v splošno rabo (Kern in Vičar, 2019, str. 418). Na to kaže tudi to, da so v Smernicah za spolno občutljivo rabo jezika (Jeram in Šauperl, 2017, str. 22), ki ga je izdalo Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, za 'inovativne vključujoče zapise' napisale_i: »Za izražanje vključenosti vseh družbenih spolov se uveljavlja podčrtaj. Po podčrtaju navedemo le spremenjeni del besede, enako kot pri poševnici in vezaju.«

Če podčrtaje uporabljamo na način, da na prvo mesto v besedi zapišemo žensko obliko slovničnega spola, lahko s tem hkrati presegamo spolni binarizem *in* prevladujočo rabo moškega slovničnega spola (Perger, 2016). S tem pa se lahko potencialno tudi destabilizira cisnormativnost, ki obstaja v jezikovnih praksah, in tako »presega[mo] nevidnost žensk in transspolnih oseb v jeziku« (Perger, 2016, str. 56).

Poleg spoštljive uporabe zaimkov in vpeljave podčrtaja, lahko presegamo obstoječe družbene moči spolnega reda tako, da se izogibamo rabi besednih zvez, kot je 'nasprotni' spol, ki že same po sebi vzpostavijo binarnost med zgolj dvema spolnima poloma. Namesto tega se priporoča uporaba množinske oblike 'spoli' (Perger, 2016, str. 54–55) ter vpeljevanje besednih zvez, kot so 'spol pripisan ob rojstvu', ki »kažejo na razlikovanje med telesnimi značilnostmi in spolno kategorijo, v katero se oseba umešča« (Vičar in Kern, 2017, str. 229).

Kot izpostavljajo Vičar in Kern (2017) ter Zimman (2017), se zgolj skozi spremembo oz. vpeljavo alternativnih, vključujočih jezikovnih praks ne bo odpravilo transfobije, cisseksizma, strukturnega zatiranja transspolnih oseb ali se preobrazila družbena stališča. Vsekakor pa je prizadevanje za neizključujoč govor pomembno, saj je jezik tisti, skozi katerega se transidentitete pogosto delegitimizirajo in ohranja transfobično nasilje (Zimman, 2017, str. 101–102). Hkrati nam (vključujoč) jezik lahko ponuja prostor in podlago, na kateri se transidentitete lahko potrdijo in ponovno prilastijo.

5 Pregled nekaterih raziskav o izkušnjah nebinarnih oseb

Medtem ko v Sloveniji (še) ne obstaja veliko raziskav, ki bi neposredno naslavljale tematike spolne nebinarnosti, se v tujini v zadnjih letih na področju nebinarnosti dogajajo premiki in nastajajo raznolike študije. Uvide v izkušnje nebinarnih oseb, ki so nastali na podlagi nekaterih izmed teh, predstavljam v nadaljevanju.

Barker in Iantaffi (2019, str. 65) navajata izkušnje, ki ju po njunem mnenju doživlja večina nebinarnih oseb:

- označevanje z napačnim spolom s strani drugih (druge osebe pripišejo nebinarni osebi drugačno spolno identiteto, kot jo le-ta ima),
- trenutki spolne disforije in/ali evforije (pri disforiji gre za negativni občutek glede lastnih teles in občutenja, kako ne ustrezajo lastnim percepcijam samih sebe; pri evforiji nastopi pozitiven občutek o tem, da v nekih trenutkih ustrezajo tem percepcijam),
- pozitivni učinki na osebe, ko jih drugi dejansko vidijo na način, kot vidijo same sebe in ko je svet, ki jih obkroža, urejen na način, da je njihov spol mogoč (spolno nevtralne toalete, obvestila, ki niso spolno zaznamovana).

Nebinarne osebe na spolni sistem, kot ugotavljajo Vijlbrief, Saharso in Ghorashi (2020, str. 95), gledajo dekonstruktivistično, saj bi reduciranje spola zgolj na dihotomijo med ženskostjo in moškostjo bilo preveč preprosto. Prav tako njihove spolne identitete niso v celoti povezane, določene z njihovimi telesi, izgledom, izrazom, seksualnostjo, saj vsak_a le-to lahko doživlja različno. Spolno identiteto večkrat doživljajo kot nekaj, kar ni fiksno, temveč se lahko spreminja, kar pa je odvisno tudi od tega, kako se na to odziva okolica (Vijlbrief, Saharso in Ghorashi, 2020, str. 97–98).

Nebinarne osebe doživljajo družbeno nevidnost in nerazumljenost v družbenem kontekstu, ki močno temelji na binarnem konstrukt spola. Nekatere_i izpostavljajo omejitve pri medicinsko-kirurških intervencijah fizičnih tranzicij pri osebah, ki bi si jih želele, saj te nudijo zgolj binarne možnosti tranzicije (Taylor, Zalewska, Gates in Millon, 2019, str. 200). Cosgrove (2021, str. 94) v svoji raziskavi na primer ugotavlja, da nebinarne osebe nevidnost, ki je še vedno prisotna, opišejo kot 'izbris', ki pa ni zgolj naključen, temveč je posledica spolne paradigme (spolnega binarizma), kjer so nebinarni spoli na videz nemogoči.

Podobno Stachowiak (2017, str. 538) v svoji študiji pri udeleženkah_cih opaza, da je za njih pozornost na njihov občutek spola in spolnih norm nekaj, kar je bilo in še ostaja pomemben del njihovega življenja. Udeleženke_ci prav tako prepoznavajo hegemonске družbene strukture, ki jim krojijo življenja. Hkrati pa ugotavlja, da zaradi teh tudi same nebinarne osebe sodelujejo pri lastnem spolnem zatiranju skozi to, da nadzorujejo svoj spol in s tem v različnih družbenih, kulturnih, političnih kontekstih vsaj do neke mere razvijajo samo-regulativno upoštevanje cisspolne normativnosti. Te hegemonске družbene strukture lahko vplivajo tudi na to, da se kvirspolne osebe najprej soočajo s cissnormativnimi pričakovanji, nato pa tudi s transnormativnimi (pri čemer gre za prepričanje nekaterih, da kot transspolne osebe štejejo samo transspolne osebe, ki se prepoznavajo na binarnih pozicijah spolov in jim za doseg tega služijo različne medicinske intervencije) (Bradford idr., 2019, str. 161).

Ideje in sistemi klasifikacije, povezane z binarnimi identitetami, se nebinarnim osebam, kot ugotavljajo Vijlbrief, Saharso in Ghorashi (2020, str. 102), zdijo zastarele. Zato se raje identificirajo s termini, ki so nastali na družbenih omrežjih, blogih in forumih, usmerjenih k mladim. Termini, kot so *genderqueer* in spolno nebinarna oseba, so jim pomagali, da poimenujejo svojo identiteto in se z njo počutijo bolj varno (Vijlbrief, Saharso in Ghorashi, 2020, str. 102).

To se tako povezuje z jezikom, ki je pomemben za izgradnjo identitet nebinarnih oseb in za interakcije z drugimi (Bradford idr., 2019, str. 165). Nebinarne osebe se namreč lahko soočajo z omejitvami inherentno binarnega jezika, zaradi česar težje artikulirajo svoje identitete (Taylor, Zalewska, Gates in Millon, 2019, str. 201). Svojih izkušenj skozi obstoječi jezik namreč večkrat ne morejo opisati, zaradi česar jeziku posvečajo veliko pozornosti, hkrati pa po potrebi ustvarjajo tudi nov jezik (Bradford idr., 2019, str. 165).

Bower-Brown, Zadeh in Jadvā (2021, str. 15) ugotavljajo, da so mlajše spolno raznolike osebe deležne precejšnje diskriminacije znotraj šolskega okolja. Pri tem opažajo tudi, da nebinarne posameznice_ki doživljajo več diskriminacije kot binarne transspolne osebe (čeprav je diskriminacija prisotna pri vseh). Mladostnice_ki, ki prevprašujejo lastni spol, se tako soočajo s težavami zaradi pomanjkanja prostorov, kjer bi lahko izražale spolno fluidnost in doživljajo negotovost pri tem, kako se predstavljati in definirati, tako sebi kot drugim. Pri tem je bil izpostavljen pomen družbene in institucionalne podpore (Bower-Brown, Zadeh in Jadvā, 2021, str. 15).

Pomen varnih prostorov je bil izpostavljen tudi drugje (npr. Vijlbrief, Saharso in Ghorashi, 2020, str. 100–101), saj lahko tam mlade osebe izražajo svoje lastne narative o identitetah. Ti prostori so lahko tudi spletni, saj lahko osebe tam lažje pridobijo podporo in tudi informacije o spolnih identitetah (Vijlbrief, Saharso in Ghorashi, 2020, str. 103). Je pa to v veliki meri omejeno na tiste, ki govorijo angleško, in imajo dostop do interneta.

Omenjene so tudi različne strategije 'spoprijemanja' z življenjem z nekonvencionalno identiteto, kot so npr. aktivizem, gibanja, kjer najdejo podobno-misleče posameznice_ke. Prav tako so izpostavile_i pomen televizije in medijev kot nekaj, kar lahko vodi do potencialnega sprejemanja, priznanja ali vsaj vidnosti, čeprav se hkrati postavlja vprašanje o tem, kakšna je ta reprezentacija in ali ta še pogloblja njihovo 'deviantnost' in 'drugost' (Vijlbrief, Saharso in Ghorashi, 2020, str. 99).

Kot je bilo že večkrat omenjeno, pa so izkušnje, ki jih doživljajo nebinarne osebe, zelo raznolike, na kar opozarjata tudi Barker in Iantaffi (2019, str. 65):

- nekaterim nebinarnim osebam je pomembno uskladiti zunanji videz (spolni izraz) z notranjim doživljanjem (spolno identiteto), ni pa to nikakršno pravilo, ki bi držalo za vse;
- nekatere nebinarne osebe si želijo, da bi jih druge osebe videle na določen način, medtem ko nekaterim ustreza zmeda, ki jo doživljajo druge osebe, ko jih poskušajo videti na konvencionalno ospoljen način;
- nebinarne osebe prihajajo iz najrazličnejših krajev in so namenjene v raznolike smeri, zaradi česar imajo tudi raznolike odnose do feminilnosti, maskulinosti in same nebinarnosti.

Pomembno je izpostaviti tudi to, da gre v takih (kvalitativnih) študijah za zelo majhne vzorce, zaradi česar je potrebna posebna pazljivost, da teh izkušenj ne posplošujemo na celotno populacijo. Kljub temu pa nam nudijo uvid v to, kakšne vse bi lahko bile izkušnje nebinarnih oseb.

6 Formulacija problema

O nebinarnosti se v slovenskem prostoru govori zelo malo; naslavljajo jo predvsem organizacije in društva, ki delajo z LGBTIQ+ osebami (npr. Zavod Transakcija, Društvo Legebitra, Društvo Kwartir, Društvo DIH, Društvo Parada ponosa ipd.). V zadnjem času je sicer nastalo nekaj raziskav, ki neposredno (npr. Perger, 2020) ali pa posredno (npr. Koletnik, 2019) naslavljajo spolno nebinarne osebe v Sloveniji, kar pa je ravno zaradi raznolikosti teh identitet in izkušenj še vedno premalo. Ravno to nepoznavanje in nerazumevanje tematike lahko še dodatno pogloblja stigmatiziranje oseb, ki ne ustrezajo cisheteronormativnim normam 'moških' in 'žensk' in lahko vodi v nevidnost.

Zaradi tega sem si želel v diplomskem delu raziskati kakšne izkušnje imajo mlade nebinarne osebe v Sloveniji in s tem vsaj do neke mere doprinesiti k njihovi večji vidnosti. Na podlagi delno strukturiranih intervjujev sem si tako prizadeval doseči čim več mladih nebinarnih oseb, ki bi s svojimi besedami, na svoj način lahko začrtale_i, kaj pomeni biti nebinarna oseba in kakšna je njihova živeta realnost.

Za uresničevanje samega etičnega kodeksa socialnih delavk_cev (Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije, 2021), se mi zdi nujno, da kot stroka namenimo pozornost populacijam, ki so velikokrat spregledane. Če gre za populacijo, ki je v širšem družbenem kontekstu bolj kot ne skrita, nevidna, je pomembno, da se jim na spoštljiv način približamo, jim damo možnost, da spregovorijo in s tem prispevamo k njihovi vidnosti, da lahko potem skupaj naslavljamo zatiralske cisheteronormativne sisteme, ki so v naši družbi še vedno zelo utrjeni.

Znanje o osebah, ki ne ustrezajo družbeno ustaljenim normam, je potrebno pridobiti neposredno od njih samih, ga skupaj tudi soustvarjati. Zato se mi zdi za razvoj strategij na področju socialnega dela in ustvarjanja sprejemajočega družbenega okolja za vse posameznice_ke pomembno slišati živete izkušnje oseb. Raziskava, ki temelji na izkušnjah in daje posebno pozornost izpovedim, ki prihajajo neposredno od nebinarnih oseb, se mi zato zdi nujno potrebna. Hkrati nam lahko take pripovedi služijo kot refleksija za stroko, ki (pre)pogosto sama temelji na spolnem binarizmu in s tem vzdržuje *status quo*, hkrati pa sama izključuje osebe, ki ne pristajajo na tak sistem.

6.1 Raziskovalna vprašanja

1. Kako osebe, ki se identificirajo na spektru nebinarnosti, pojmujejo/doživljajo lastno spolno identiteto?
1. Kako se spolno nebinarne osebe umeščajo znotraj LGBTQIA+ skupnosti v Sloveniji?
2. Kako osebe, ki se identificirajo na spektru nebinarnosti, doživljajo mladostništvo?
3. S kakšnimi specifičnimi izzivi se osebe, ki se identificirajo na spektru nebinarnosti, soočajo?
4. Kakšne izkušnje s sprejetostjo imajo osebe, ki se identificirajo na spektru nebinarnosti, v slovenskem okolju?
5. Kakšne izkušnje z diskriminacijo/nesprejemanjem imajo osebe, ki se identificirajo na spektru nebinarnosti, v slovenskem okolju?

7 Metodologija

7.1 Vrsta raziskave

Gre za kvalitativno raziskavo, kot tovrstne raziskave pojmuje Mesec (1997), saj jo sestavlja izkustveno gradivo, besedni opisi, ki se nanašajo na raziskovalni pojav. Pri takih raziskavah raziskujemo stvarne probleme ljudi, z upoštevanjem njihovega položaja, pri čemer odprti smo do raznolikosti podatkov in posameznice_ke raziskujemo kot družbene celote v njihovem kontekstu (Mesec, 1997, 6–9). Prav tako je raziskava, glede na stopnjo v procesu spoznavanja, eksplorativna oz. poizvedovalna, saj je tovrstna tematika v Sloveniji slabo raziskana, zato podatkov ne bo mogoče posploševati, bodo pa gotovo ponudili vpogled v tematiko. Hkrati bodo lahko podatki služili temu, da se tema začne raziskovalno bolj poglobljati. V raziskavi si tako nisem prizadeval preučiti celotne populacije ali reprezentativnega vzorca, ampak je raziskava bila omejena na manjše število primerov.

7.2 Teme raziskovanja

- Doživljanje in pojmovanje lastne spolne identitete
- Izkušnje v (LGBTQIA+) skupnosti
- Izzivi binarnega okolja
- Doživljanje mladostništva
- Izkušnje s sprejetostjo
- Izkušnje z nesprejemanjem in/ali diskriminacijo

7.3 Merski instrument

V raziskovalnem delu diplomskega dela sem kot merski instrument uporabil smernice za delno standardiziran intervju (glej [Priloge](#)); vprašanja so bila odprtega tipa, po potrebi pa sem dodajal še podvprašanja za dodatno razlago sogovorničine_kove pripovedi ali kot obrazložitev odprtega vprašanja. Vprašanja so bila razdeljena glede na zgoraj omenjene teme. Vprašanja odprtega tipa, ki sem jih uporabljal kot smernice za intervju, so pomembna zato, da lahko sogovornice_ki čim bolj s svojimi besedami artikulirajo svoje lastno doživljanje nebinarnosti in opišejo svoje živete izkušnje na način, kot jih same_i razumejo in živijo. Ravno zaradi tega sogovornic_kov

nisem usmerjal v specifičen odgovor, pač pa sem jim nudil prostor in podporo, da ga izoblikujejo same_i na svoj edinstven način.

7.4 Populacija in vzorec

Populacija v moji raziskavi so mlade nebinarne osebe, oz. osebe, ki svojo spolno identiteto občutijo na spektru nebinarnosti, stare od 18 do 29 let, ki so v času raziskovanja živele v Sloveniji. Ker gre za populacijo, ki je lahko skrita in katere točnega števila ne moremo vedeti, sem se omejil na manjši vzorec udeleženk_cev. Ta vzorec je bil neslučajnostni in priročen, saj sem intervjuval osebe, ki so bile pripravljene prostovoljno sodelovati in ki sem jih pridobil po metodi snežne kepe – s pomočjo poznanstev in preko socialnih omrežij (Facebook, Instagram).

7.5 Zbiranje podatkov

Podatke v raziskavi sem zbiral z metodo spraševanja, z delno strukturiranim intervjujem. V sami raziskavi so sodelovale osebe, ki so se odzvale na poziv na socialnem omrežju Instagram, in osebe, ki sem jih pridobil po metodi snežne kepe. Sodelovalo je 10 oseb, ki so se prepoznale v opisu poziva, samo zbiranje podatkov pa je potekalo od 1. 3. 2022 do 10. 4. 2022. Večina intervjujev je potekala v živo, nekaj pa jih je intervju želelo izvesti preko spletne aplikacije Zoom. Ko se je oseba odzvala na sodelovanje, sem začel z zahvalo za sodelovanje in pripravljenost, da z mano delijo svoje izkušnje, prav tako pa sem jim v naprej predstavil okvirne teme intervjuja, da so se na podlagi tega lahko odločile, če na intervju še vedno pristajajo. Prav tako sem vsako osebo pred začetkom intervjuja seznanil, da lahko v primeru, da ji_mu kakršnokoli vprašanje predstavlja stisko, vprašanje preskočiva, ustaviva intervju, se neformalno pogovoriva ter da lahko na katerikoli točki najin pogovor tudi končava. Ker je šlo za teme osebne narave, sem vedno poskušal zagotoviti varen prostor. V primeru, da je intervju potekal v živo, sem poskrbel za to, da sva z osebo v zasebnem prostoru, brez motečih dejavnikov, podobno pa sem poskušal zagotoviti tudi preko videoklica. Od intervjuvank_cev sem pridobil tudi privolitev za snemanje pogovora za namen transkripta in kasnejše obdelave podatkov. Na začetku intervjuja sem osebe povprašal po določenih demografskih podatkih, kot so starost, izobrazba, kraj bivanja in kraj rojstva (pri čemer sem zaradi varovanja osebnih podatkov

povprašal zgolj po regijah in ne specifičnih krajih), ki jih predstavljam v tabeli na začetku poglavja [Rezultati](#).

Po zaključku intervjuja sem osebe povprašal po želenem imenu, ki bi ga uporabil namesto njihovega pravega imena, z namenom, da zagotovim popolno anonimnost. Pomembno se mi je zdelo to, da so si osebe lahko same izbrale želeno ime, saj se zavedam teže, ki jo osebna imena lahko imajo, sploh za transspolne in nebinarne osebe, ki bi jim določena imena lahko povzročala nelagodje.

7.6 Obdelava in analiza podatkov

Podatke za raziskavo sem obdelal s kvalitativno analizo. Intervjuje sem tako po koncu pogovora še enkrat poslušal ter naredil dobesedni prepis. Vsak transkript sem označil s svojo črko (kodo), nato pa še vsako izjavo dodatno označil z isto kodo in s številko. V kolikor je izjava intervjuvanke_ca od teme raziskovanja očitno odstopala, sem jo preskočil. Sledilo je odprto kodiranje pri čemer sem v tabelo programa Excel vpisal posamezne številke izjav, prepisal celotno izjavo, potem pa vsaki izjavi najprej določil pojem, te pojme povezal v kategorije, po potrebi tudi nadkategorije, nato pa kategorije združil pod teme oz. propozicije. Nastalo je skupno 10 tem, ki so sicer izhajale iz vnaprej določenih raziskovalnih tem, se pa od njih razlikujejo v tem, da so na podlagi zbranega gradiva bolj specifična.

Tabela 1: Primer odprtega kodiranja intervjuja D

Št. izjave in intervjuja	Izjava	Pojem	Kategorija	Nadkategorija	Tema
D50	Mislim, da je trenutno še celotna družba, ki jo imenujemo »razviti svet« zaznamovana z binarizmom	Prisotnost spolnega binarizma v širšem okolju		Spolni binarizem	Doživljanje družbe

D51	Ta se začne še preden se rodimo, ko se naša otroška soba opremi z bodisi roza, bodisi modro barvo,	Ospoljevanje še pred rojstvom		Spolni binarizem	Doživljanje družbe
D53	ko se nam izbire žensko ali moško ime...	Žensko ali moško ime	Spolna zaznamovanost imen	Spolni binarizem	Doživljanje družbe
D54	Če pogledam svojo družino, mislim da skorajda nihče ne bi razumel, če bi mu poskusil razložiti koncept nebinarnosti.	Družina ne bi razumela		Družinsko okolje	Izkušnje v ožjem okolju

Po tem sem se poslužil še osnega in odnosnega kodiranja. To mi je služilo pri zapisovanju rezultatov in v razpravi, kjer sem ugotovitve povezal med sabo in s teoretičnim delom.

8 REZULTATI

V pričujočem poglavju predstavljam analizo pridobljenih podatkov glede na teme, ki so se pojavile pri kodiranju, in sicer Spol in spolna identiteta, Jezik za izražanje nebinarnosti, Doživljanje družbe, Izkušnje v ožjem okolju, Izkušnje v (drugih) javnih prostorih, Izkušnje v šolskem okolju, Izkušnje v službenem okolju, Izkušnje znotraj LGBTQIA+ skupnosti ter Družba v prihodnosti. Pri zapisu sem v nekaterih delih uporabljal psevdonime oseb, ki so si jih izbrale same, z namenom, da bodo rezultati bolj podobni pripovedim, ki so jih z mano osebe delile, hkrati pa sem s tem želel prikazati, da za izjavami stojijo konkretne osebe, ki tematike, naslovljene skozi intervju, dejansko živijo v svojem vsakdanjem življenju. Za posameznice_ke prav tako pri zapisu uporabljam zaimke, ki jih uporabljajo same zase (oz. jih v slovenščini preferirajo), ko pa sem naslavljal več oseb skupaj, sem uporabljal podčrtaj, ki sem ga uporabljal tudi za osebe, ki v slovenščini uporabljajo tako moške kot ženske zaimke. Samih izjav posameznic_kov, ki jih navajam, nisem slovnično spreminjal, tako da bolje izražajo jezik kot ga govorijo osebe same, zato je v izjavah ponekod razviden sleng (pogosto tudi angleške besede) in tudi narečje. To se mi je zdelo pomembno za samo ohranitev avtentičnosti pripovedi.

Tabela 2: Podatki o intervjujih

IME (psevdonim) IN ZAIIMEK	KODA	STAROST	IZOBRAŽEV ANJE (dokončano ali trenutno)	KRAJ BIVANJA	KRAJ ROJSTVA	KRAJ IN DATUM INTERVJU JA
Teo (on/they)	A	22	Dodiplomski študij	Osrednjeslov enska regija	Osrednjeslov enska regija	Ljubljana, 1. 3. 2022
Dominik (on/ona/they)	B	23	Dokončano srednje tehnično izobraževanje	Pomurska Regija	Pomurska Regija	Zoom, 1. 3. 2022
Kai (on/ona/they)	C	21	Dodiplomski študij	Osrednjeslov enska regija	Koroška Regija	Ljubljana, 8. 3. 2022
Terry (on/they)	D	22	Dodiplomski študij	Osrednjeslov enska regija	Osrednjeslov enska regija	Zoom, 14. 3. 2022
Alex (on/they)	G	29	Dokončana druga stopnja študija	Osrednje slovenska regija	Pomurska Regija	Ljubljana, 16. 3. 2022
Roni (ona/they)	E	20	Dokončano srednješolsko izobraževanje	Štajerska Regija	Štajerska Regija	Zoom, 17. 3. 2022
Em (ona/they)	F	22	Dodiplomski študij	Osrednjeslov enska regija	Štajerska Regija	Zoom, 17. 3. 2022
Aljaž (on/they)	H	27	Dokončana druga stopnja študija	Osrednjeslov enska regija	Gorenjska regija	Ljubljana, 22. 3. 2022

Ezra (on/they)	I	20	Dodiplomski študij	Osrednjeslovenska regija	Štajerska Regija	Ljubljana, 23. 3. 2022
Tevi (on/they)	J	24	Dodiplomski študij	Osrednjeslovenska regija	Severna Makedonija	Ljubljana, 10. 4. 2022

Večina intervjuvank_cev trenutno živi v osrednjeslovenski regiji (v Ljubljani), njihov kraj izvora pa je precej različen, nekatere_i prihajajo iz večjih, druge_i iz manjših krajev, en_a intervjuvanka_ec pa prihaja iz Makedonije. Starost intervjuvank_cev je bila od 20 do 29 let, s povprečno starostjo 23 let. Prav tako je večina intervjuvank_cev trenutno vključena v visokošolsko izobraževanje (ali je študij že dokončala), dve_a pa imata srednješolsko izobrazbo.

8.1 Spol in spolna identiteta

Intervjuvanke_ci spol razumejo večinoma kot (družben) konstrukt. Kot pove Roni je spol »[...] bolj socialna zadeva, ki smo si jo bolj namislili, to da smo si določili neke vloge ...« (E14), ki pa ima zelo velik vpliv na naša življenja, saj je vseprisoten in v trenutni družbi lastnost, preko katere se razumemo. Nekatere_i izpostavljajo, da je spol zelo kompleksen in ga je težko enoznačno opisati, saj ima lahko za različne osebe tudi različne pomene. Kot pove Terry gre za: »[...] notranje in subjektivno doživetje. Ne glede na to na kakšen način ga poskusiš izraziti, ga verjetno sočlovek nikoli ne bo razumel tako, kot ga ti.« (D22) Nekatere_i tako za opis spola uporabijo tudi metafore – Aljaž na primer pove: »[...] mislim spol zame ... Nevem jas bi ga primerjal s tem občutkom, ko hočeš ponoviti sanje zjutraj, pa bolj ko razmišljaš, bolj ne veš, kaj si sanjal,« (H9) ali pa izpostavljajo, da se same_i od tega koncepta počutijo oddaljene_i.

Kai: Js sem tko zelo detached. Torej zelo oddaljeno se počutim od spola... Spol se mi zdi neki kaj obstaja ... Ampak je men tko k nek severni medved, pač dalč stran od mene obstaja ... Ne obstaja nekje v ... neki kar, s čimer bi se jas ful povezoval. (C9)

Spol sicer intervjuvanke_ci opisujejo še kot institucijo, kot spektrum, kot sestavljenega iz bioloških, psiholoških in družbenih dimenzij in kot fluidnega. Roni na primer dvomi v statičnost spolnih identitet: »[...] ne vem, če je kdo lahko čisto čisto na enem delu spektruma, verjetno ne... ampak bi rekla, da tud ve biti zelo fluidna zadeva« (E16). Prav tako nekatere_i jasno ločujejo med biološkim spolom in družbenim spolom ter med biološkim spolom in spolno

identiteto. Alex za sam biološki spol pove, da je tudi ta kompleksen, tako da razumevanje spola zgolj kot takega, kot je ljudem pripisan ob rojstvu, ni dovolj, saj gre posameznica_ik skozi več razvojnih faz spola:

[...] po starem rečeno kot 'biološki spol', kot da se kot nekaj rodimo ... s tem se recimo jas ne strinjam preveč ... v smislu ... pač dobro to, da se ... kak naj to razložim ... da se ob rojstvu pač pripisuje spol glede na genitalije in pol rečejo, da je to to ... ne pač ... jas se tle ne strinjam zato ker če ti gledaš faze razvoja... še ko se pač ... oplodita spremi pa jajčece ... so različne faze razvoje in v tistih različnih fazah razvoja ti greš skozi različne faze ... vbistvu kako se tale ... oplojeno jajčece razvija ... v kateri spol ... in pač, to sem eno knjigo bral, ko mi je odprlo oči in ... ampak nihče ne bo vse te faze razvoja spremljal ... (G29)

Več oseb pa je ob tem izpostavilo tudi to, da je pomembnejša spolna identiteta osebe, kot jo leta občuti in doživlja pri sebi. Kot pove Em: »[...] kar pa je meni bolj pomembno pa kak se oseba tud navzven predstavlja, kak se identificira, kaki zaimki osebi pašejo ...« (F14)

Osebe, ki sem jih intervjuval, tako svojo spolno identiteto opisujejo na raznolike načine. Približno polovica oseb se opredeljuje kot nebinarna oseba ali se raje sploh ne opredeljujejo. Aljaž na primer raje pove, da je on preprosto »Aljaž« (H20), Roni pa za sebe raje kot specifično identitetno oznako pove tako:

Bi opisala svojo identiteto kot preprosto »jaz sem pač jaz« ... [...] Preprosto mi je najlažje če rečem jas sem pač jas ... jas sem pač človek ... (E19)

Ostale osebe se pojmujejo kot nebinarna male-presenting oseba ali kot nebinarna oseba in trans moški, demifant oz. transmaskulina nebinarna oseba, kar Terry razloži takole:

Nekako sem se zadovoljil z besedo 'demifant', ki jo razumem kot transmaskulina nebinarna oseba. Torej, da sem na spektru nebinarnosti, vendar se nagibam bolj k moški strani. Čeprav vem, da moja identiteta ni povsem binarna, me ne moti, če me obravnavajo kot moškega. (D20)

Nekatere osebe za sebe hkrati uporabljajo več oznak. Aljaž tako poleg tega, da se sicer ne opredeljuje, pove še, da je transspolno nebinarna oseba, Terry pa pove, da bi morda lahko rekel tudi, da je spolno fluidna oseba, ob tem pa še izpostavi, da je za njega v interakciji z osebo bolj pomembno kakšno ime in zaimke oseba uporablja, ne pa tudi to kakšen je njegov spol. Ezra

izpostavi še besedo *queer*, ki jo lahko nekdo uporablja za samo (dis)identifikacijo, kot pove sam:

[...] ko enkrat sam sebe dovolj spoznaš ne rabiš več tistih škatlic pa ne rabiš se tolk popredalčkat ne k si lahka sam ti. (I23)

Prav tako kot intervjuvanke_ci svojo spolno identiteto opisujejo in poimenujejo na različne načine, jo tudi doživljajo zelo različno. Največ jih nebinarnost razume kot prostor, kjer je mogoče biti neopredeljen_a, ali pa izpostavijo, da sebe občutijo izven kategorij ženske in moškega. Prav tako nekaterim nebinarnost predstavlja prostor svobode, možnost spolne fluidnosti in tudi filozofsko-politično stališče, Aljaž pa pove, da se mu ob razumevanju sebe kot nebinarne osebe pojavi tudi občutek udobja v lastnem telesu. Nekatere_i izpostavijo tudi to, da je njihova spolna identiteta kompleksna.

Za nekaj oseb je pomembna tudi transspolna identiteta:

Aljaž: Jaz bi zase rekel, da mi je ta trans identiteta najbolj pomembna, ker mi je pač dala ful ... pač itak cela medicinska tranzicija in ... nevem, pač ful mi je pomembno, ful je povleklo nekih stvari za sabo in me pač naredil v neko osebo, ko sem zdaj tud ... (H22)

Medtem pa Dominik pri sebi razlikuje med nebinarnostjo in transspolnostjo, saj sam transspolnost dojema bolj v smislu tranzicije v enega izmed binarnih opcij spolov.

Prav tako si nekatere_i dopuščajo možnost, da bodo svojo spolno identiteto doživljale_i drugače po tem, ko vstopijo in zaključijo z medicinsko tranzicijo, če se za ta proces odločijo. Ob doživljanju spolne identitete Terry pove še to, da sam doživlja spolno disforijo ob aktivnostih, ki jih družba percipira kot feminilne in spolno evforijo ob izražanju maskulinosti.

O nebinarni spolni identiteti je več oseb slišalo zgolj na internetu, nekaterim pa je za odkrivanje lastne spolne identitete pripomogel pogovor z drugimi transspolnimi in nebinarnimi osebami in informacije, ki so jih pridobile_i s strani nevladnih organizacij. Teo je prav tako svojo spolno identiteto spoznaval preko prebiranja kvir teorije, Dominiku pa je pri tem pomagal tudi *drag*. Svojo spolno identiteto oz. občutenje samih sebe na spektru nebinarnosti so tako posameznice_ki odkrile_i na različne načine. Nekaj jih je nebinarnost spoznalo pred kratkim časom ali pred nekaj leti, medtem ko so ostale_i opisovale_i, da so že zgodaj čutile_i nekonformnost do spolnih norm in začele_i prevpraševati svojo spolno identiteto v otroštvu.

Spet druge_i so v otroštvu pristajale_i na spol, ki jim je bil pripisan ob rojstvu, kar pripisujejo zgodnji socializaciji v enega izmed družbeno priznanih spolov.

Terry pripoveduje, da v otroštvu o tem ni preveč razmišljal, spominja pa se, da je že zgodaj začel zavračati feminilnost (»[...] Ko sem odraščal sem se trudil biti edinstven in ne tak kot ostale punce.« (D26)), kar sedaj pripisuje tudi temu, da je imel veliko ponotranjene mizoginije. Ezra pripoveduje o tem, kako v otroštvu ni imel koncepta lastnega telesa, ter da je doživljal hudo spolno disforijo v najstniških letih, ki je vodila tudi do zdravstvenih težav, saj zaradi tega, ker se ni zmozel gledati v ogledalo, ni niti opazil, da je postajal preveč suh. Alex je pripovedoval o tem, kako v otroštvu ni vedel, da obstajajo spoli onkraj binarnosti, sam pa se je občutil bolj kot fant in je zavračal oblačila, ki so tipična za spol, ki mu je bil pripisan ob rojstvu. Prav tako je s strani družbe dobil sporočila, da maskulinitet ni primerna za njegov pripisan spol. Zaradi nerazvidnosti spektra transspolnosti v širši družbi je mislil, da obstajajo samo transspolne ženske, hkrati pa je lastno transspolnost zavračal, ker je v družbi stigmatizirana (»[...] ne valda jas ne spadam med une, ki so čudni, ne ...« (G23)). Em govori o tem, kako je sama sebe najprej doživljala kot trans moškega ter zaradi tega tudi vstopila v proces tranzicije. Kasneje se je občutila bolj kot maskulina ženska, zato s tranzicijo ni nadaljevala, ko pa je odkrila, da obstaja tudi nebinarnost, se je bolj poistovetila s tem, saj se tako počuti najbolj avtentično:

[...] ker sem ful dolgo mela težavo s tem ali se še vedno identificiram kot maskulina ženska ali sem nebinarna oseba, ampak potem se tud kot maskulina ženska nisem počutila stoprocentno jaz dokler si nisem nadela; okej jas sem nebinarna oseba. (F6)

O samem razkritju spolne identitete na splošno (in ne znotraj določenega konteksta) je spregovorilo le nekaj oseb, ki so povedale, da so se razkrile pri 18–19 letih, 21–22 letih, da je razkritje odvisno od samega okolja in da so nasploh v življenju delno razkrite. Podrobneje so nekatere osebe o razkritju spregovorile znotraj določenih kontekstov, torej v ožjem, službenem, šolskem okolju, tako da te izkušnje za boljšo preglednost predstavljam znotraj specifičnih tem v naslednjih poglavjih.

Se pa je pokazalo, da skoraj vse intervjuvanke_ci doživljajo različna občutja nelagodja zaradi nebinarne spolne identitete, ki so povezana predvsem s tem, kako družba dojema nenormativne spolne identitete in spolne izraze. Izpostavljajo tudi, da so same sebe spoznavale_i v kasnejših obdobjih kot njihove vrstnice_ki, ki ustrezajo normativnim spolnim standardom družbe:

Ezra: Pač ja namest, da bi to ugotovil kdo sem in kdo hočem bit in kako hočem zgledat v takrat v mladih letih sem rabu storit zdej velik kasnej ... (I86)

Prav tako Aljaž pove, da je v obdobju mladostništva poleg tega, da je obiskoval študij, bil vključen še v proces medicinske tranzicije, kar je vključevalo posebnosti o katerih vrstnice_ki večinoma ne rabijo razmišljati.

Osebe so povedale, da občutijo tudi strah pred nesprejemanjem, se počutijo kot da niso normalne, nimajo občutka pripadnosti, so izčrpane_i in občutijo tesnobo, depresijo ter utesnjenost v spolnem binarizmu. Em govori tudi o tem, da je pri njej včasih bila prisotna skrb glede spolnega izraza: »[...] bi rekla, da je bilo precej drugače odraščat kot pa moji sovrstniki ... ker sem se konkretno zelo sekirala glede mojega izgleda ... kar se tiče, da bi čim bolj izgledala nekak ... bolj možato, oz. bolj fantovsko pa hkrati bolj androgeno, torej bolj nevtrarno ... sem se precej sekirala in trudila s tem ...« (F81), Teo pa le-to doživlja tudi v sedanjosti:

[...] si recimo zdaj ne upam... Z nekimi znaki, predstavami, ki so družbeno dojete kot bolj feminine, ne vem recimo barvanje nohtov, kar si recimo zdaj ne upam počet v javnosti, oz. če že, občutim zelo velik stres, oblačenje v bolj spolno nevtrarno ali ženska, oz. ki so trenutno dojeta kot ženska oblačila ... [...] ob tem doživljam ful stresa [...]. (A53)

8.2 Jezik za izražanje nebinarnosti

Vse intervjuvane nebinarne osebe so ob omembi zaimkov, ki jih pri izražanju uporabljajo zase, omenile tudi angleške zaimke *they/them*. Ker slovenščina poleg moških in ženskih zaimkov (zaenkrat) ne pozna drugih jezikovnih oblik, ki bi bile primerne za naslavljanje oseb, se pri nebinarnih osebah zgodi to, da ne morejo govoriti o sebi, ne da bi se že predhodno postavile v binarno spolno shemo (Vičar in Kern, 2017, str. 228). Ena izmed možnosti, kako se temu izognejo, je tako angleški jezik oziroma vsaj predstavitev zaimkov v angleščini. To izrazi tudi Roni:

[...] bi rekla tudi se dosti pogovarjamo v angleščini ... ker tudi nisem edina v tem mojem prijateljskem krogu, ki uporablja *they them* zaimke in je potem za vse nas malo lažje včasih, da uporabljamo angleščino ... (E47)

Angleščina namreč pozna zaimke *they/them*, ki jih uporablja mnogo nebinarnih oseb, da se v komunikaciji odmaknejo od dihotomije moškega/ženske (Young, 2019, str. 51). Nekaj intervjuvank_cev v angleščini uporablja zaimke *they* tudi v kombinaciji z angleško obliko moških zaimkov – torej *he/they*, v slovenščini pa uporabljajo ali moške zaimke ali ženske, nekatere_i pa v govoru oz. drugem izražanju menjujejo oboje. To pomeni, na primer, da ko govorijo o sebi, enkrat govorijo v moški, drugič v ženski obliki. V pisni komunikaciji pa zase Teo uporablja tudi podčrtaj:

Recimo, najbolj pogosto se recimo zgodi, ko pri kakšnih skupinskih poročilih, kjer recimo napišem, nevem, avtorice_ji, zato da, tud če se vsi ostali identificirajo kot moški ... uporabim podčrtaj zase. Redkeje pa pač tud ko čist o sebi govorim. Zdaj nedavno sem pošiljal neke dopise prek mejla profesorjem za pridobitev statusa študenta s posebnimi potrebami in sem pač uporabo za status študentke_a s posebnimi potrebami. (A14)

Kar se tiče alternativnih načinov komuniciranja je bilo izpostavljeno to, da bi načeloma v slovenščini obstajala možnost nazivanja oseb skozi vikanje, kar pa, kot pravi Roni, ni ustrezno, saj se zdi preveč formalno:

[...] edino kaj potem mam je vikanje ... kar pa kolko sem do zdaj vidla ni meni prijetno, ni nobeni drugi nebinarni osebi prijetno, ker zveni ful preveč formalno ... (E6)

Medtem pa Ezra omenja, da v svojem krogu poznanstev uporabljajo tudi zaimke *oni*, ko naslavljajo osebe, za katere ne vedo, kakšne zaimke sicer uporabljajo:

Kdaj pa kdaj uporabljam pač kot oni ne? And the thing is it sounds really weird until you starts using it a lot ... na serverju, ko se naredi ... na primer, ko se pogovarjaš o oni osebi ... nimaš pojma kake zaimke ima ... ja oni so šli. In zdaj pa tak normally je prišlo ... samo v množini smo začeli jih naslavljat and just ... it makes sense, in je worked out. (I91)

Em pa je povedala, da je v Španiji opazila, da so se v skupnosti že ustvarili zaimki, ki ustrezajo tudi nebinarnim osebam:

V španščini sicer nimajo nevtrálnih zaimkov, ampak si je ta LGBT community nekak na svoj način 'izmislil' zaimke nevtralne in tudi moja punca svoje prijatelje, ko me predstavlja pa vse, uporablja nevtralne zaimke zame in se tudi

oni ful trudijo uporabljat te španske nevtralne zaimke, ki so jih pač 'izmislili' ampak je ful prijetno pač ... (F9)

Glede zaimkov je nekaj sogovornic_kov povedalo tudi to, da jih izpostavljajo in uporabljajo tako, kot si sicer želijo, v prostorih, kjer se počutijo varno ali pa zgolj znotraj ožjega kroga:

Teo: [...] to uporabljam včasih in predvsem v LGBT varnih okoljih. Recimo pri enem društvu, kjer sem prostovoljec in imam en LGBT projekt čez, tam recimo uporabljam... pač različne zaimke in pač ker pač gre za tak projekt, kjer so tudi ostali prostovoljci, em, sprejemajoči ... (A15)

Roni je na primer izpostavila še, da starejšim osebam ne govori eksplicitno o uporabi zaimkov, saj si tega ne želi razlagati ali pa celo biti deležna žaljivk na ta račun.

Ob omembi zaimkov, ki jih posameznice_ki uporabljajo zase, niso vse_i doživele posebnih reakcij s strani drugih, so pa nekatere_i izpostavile, da so te reakcije odvisne od samega okolja, posameznice_ka in starostne skupine. Prihaja tudi do nespoštovanja zaimkov ter zmedenosti oseb, hkrati pa se dogaja to, da čeprav oseba izpostavi, da uporablja oboje zaimke, sogovornice_ki uporabljajo zgolj tiste, ki so v njihovih očeh ustrezni glede na spolni izraz osebe. To je razvidno v primeru, ki ga opisuje Aljaž:

Mislim blo je obdobje, ko sem menjal zaimke v slovenščini ... kar pač nikol ni bla neka direktna burna reakcija k sem pač rekel, če lahko uporabljajo oba zaimka zame, sam sem videl pol, da uporabljajo samo ženske zaimke, kar mi pol je dalo vedet, da si rečejo okej itak ni važno ... pač karkol lahko uporabljam, tko da mi je pač ja ... neka ta subtilna ... neko subtilno sporočilo, da ni ... ni spoštovano zares ... nisem pa jas tud bil zadost opolnomočen, da bi reku karkoli ... (H6)

Sicer uporaba ustreznih zaimkov in nazivanje osebe na način, kot si sama želi, intervjuvanim da občutek spoštovanja, validnosti, varnosti in udobnosti ter prepoznanja onkraj družbenih stereotipov, kot pove Tevi, da: »[...] me vidijo kot osebo, ki jim jo pokažem in ne skozi njihove objektivne družbenih stereotipov« (J4). Hkrati za nekatere osebe nazivanje z zelenimi zaimki lahko pomeni potrditev, da je oseba v družbi dojeta na način, kot se tudi sama občuti. Alex to opiše tako:

Včasih, če se to zgodi v nekih javnih prostorih je občutek ... presenečanja, ker pač nikol ne vem a passam ne pač na neki točki ... In pa ... tud pač nek dober

filing je, ko passaš ... si pol daš nek... good point. Ratal mi je danes (smeh).
(G7)

Po drugi strani pa neustrezna uporaba zaimkov osebam lahko povzroča tudi spolno disforijo, kot pove na primer Terry:

Ni nujno, da me vidijo tako, kot se vidim sam, ali da me vidijo tako kot si želim, da bi me. Vendarle mi z uporabo pravih zaimkov prihranijo veliko bolečine in spolne disforije, ki se pojavi sicer, v nasprotnem primeru, kadar se zame uporabljajo zaimki, ki so 'skladni' s spolom, ki mi je bil pripisan ob rojstvu. (D5)

Kot je povedalo nekaj intervjuvank_cev, problem ni v tem, da se oseba pri nazivanju druge_ga zmoti ali ima ob tem več vprašanj. Pomembno je bolj, da vprašanja izvirajo iz želje po spoštovanju osebe in da se oseba popravi ter v nadaljnje uporablja ustrezne zaimke.

8.3 Doživljanje družbe

8.3.1 Spolni binarizem

Intervjuvane mlade nebinarne osebe v širši družbi prepoznajo obstoj spolnega binarizma – torej širšega prepričanja o obstoju zgolj dveh spolov, ki sta si med seboj nasprotujoča. Čeprav smo, kot pravi Kai, v Sloveniji mogoče na dobri poti k enakopravnosti moških in žensk: »[...] smo na neki dobri poti k neki spolni enakosti ... pač tko pravni ... na primer ta ... tud v plačah ... mislim so še razlike, ampak so zlo nižje kot pa pač v ... mogoč v ZDA al pa tko v drugih evropskih državah ... Se definitivno trudimo,« (C27) je spolni binarizem, kot ga prepoznajo intervjuvanke_ci, prisoten praktično v vseh aspektih družbenega življenja. Po pripovedovanjih nekaterih intervjuvanih se ta kaže v tem, da se ospoljevanje posameznice_ka začne že pred rojstvom, socializiranje v spolni binarizem pa se nato nadaljuje tudi v nižjih razredih osnovne šole. Kot opaza Alex:

[...] pač saj tud domače varstvo ful pomeni ampak ja ful je bila razlika kako se pol v šoli že v roku enega leta do drugega razreda pa do tretjega recimo kak se oblikujejo recimo v ta binarni sistem ... (G104)

Osebe so nato s strani družbe vedno označene s spolom, ki je tako pri biološkem spolu kot pri spolni identiteti, razumljen binarno. Kot pove Roni, ji ni všeč, »da te vedno označijo kot en ali

drugi spol« (E45), saj so tako osebe postavljene v nek družbeno sprejemljiv normativen okvir, kar prikaže tudi Ezra:

[...] in kamorkoli boš šel .. boš vedno našel okej kero linijo greš ... choose one, ker če ne ... ker jas te bom v vsakem primeru dal v mojo, saj lahka si izbereš, da imaš iluzijo izbire ampak na konc dneva, you were born like this so I'm never gonna precieve you like anything else especially if it doesn't fit in this one or this one ... yeah ... (I64)

O spolu osebe se predvideva tudi na podlagi glasu, kot še opaža Ezra: »[...] tak da karkoli to se zavedam ... grem v lekarno, k zdravniku, v trgovino ... pa grem neki vprašat ... se tak zavedam mojega glasu ... I grew to like it ... I like my voice actually, ampak vem, da bodo drugi vedno »aha! Estrogen!« (I59) in bo tako družba osebo npr. nazivala kot žensko, navkljub maskulinemu spolnemu izrazu. Prav tako bo oseba, ki ustreza cisnormativnemu okvirju, v družbi bolj sprejeta, kot to izpostavlja Tevi:

Se mi zdi, da je vsaka oseba, ki še vedno fits to sliko, kar heteros mislijo, da je okej in sprejemljivo, bo bila sprejeta več, kot oseba, ki se tudi ne identificira znotraj binarnih spolov ampak njena_gova zunanja podoba je nedoumljivo [...] (J32)

Spolna binarnost je po besedah intervjuvank_cev v družbi še posebej razvidna, če pogledamo na spolno zaznamovanost oblačil, barv, igrač in iger, poklicev (spolna zaznamovanost nazivov), prostorov (moške in ženske toalete), raziskovalnega področja (npr. dve opciji spolov pri reševanju anket), imen in jezika, nenazadnje pa na to kaže tudi dejstvo, da nevtralni spolni marker v naši državi ne obstaja. Kai za oblačila pove:

Pač to ... ne vem to ... ponavadi je nevem to tko v trgovinah ... neke obleke so za moške al pa za ženske ... in pač mislim ja lahko jas kupujem v obeh oddelkih ... ampak še vseeno bo tko ... na moškem bodo, na otroškem oddelku narisani traktorji, na ženskem pa nevem ... princeske ... kar je tko zelo bedno. (C31)

V trgovini z oblačili tako nekatere osebe opazijo, kako so ločene glede na spol, hkrati pa izpostavljajo kako pogosta je zaznamovanost barv – torej modra za fantke, roza za punčke, kot pravi Alex: »[...] men se zdi, da se zlo no... jih nauči... roza za punčke, modra je za fantke in se pač pol ... grejo... tako... če je karkol drugega... hočejo... je pol že tak stiska prisotna... A jas pa zdaj ne smem roza, če sem fant?« (G51).

Ta spolna zaznamovanost in delitev lahko vpliva tudi na spolno disforijo posameznikov. Prav tako so spolno zaznamovane igrače in igre. Em na primer izpostavlja, kako so za njo starši še pred rojstvom kupili igrače, ki se smatrajo, da so 'tipično fantovske':

Moram rečt da v otroštvu sem opažala že po tem ko mi je mami rekla ja, ko smo ... ko sem bila s tabo noseča smo mislili ful dolgo časa, da si pač fantek ... in kaj je naredil foter ... je šeu pa kupu vse za fantka, torej igrače, nogometne žoge.
(F39)

To je prisotno tudi v kasnejšem obdobju, ko se določene aktivnosti (kot so barvanje pobarvank) večkrat družbeno sprejemljive zgolj za določen spol. Kot opiše Kai:

Tud mogoče ... tko js ko pač delam v trgovini nevem s knjigami ... tko k moraš komu svetovat ... je tko vedno, pač itak te učijo, da moraš vprašat za kater spol kupujejo ampak tud potem ponavadi ... nočejo kupit, nekaj kar bi bilo neznačilno za ta spol ... torej nočejo kupit mogoče fantu nekih nalepk pa neke pobarvanke z nevem princeskami in pa tud nočejo puncu kupit nekih vozil, traktorjev, kakorkol ne ... (C34)

Vse skupaj je torej povezano s spolno stereotipizacijo in spolnimi normami. Kot opisuje nekaj intervjuvank_cev, se spolnih norm otroci naučijo že v vrtcu, te pa se nato v šoli še zgolj utrdijo. Na tej podlagi se potem v družbi omejuje, kaj kdo lahko počne na podlagi spola, pripisanega ob rojstvu. Ob tem Ezra izpostavi zanimivo opazko, da osebe, ki jim je pripisan moški spol, v družbi težje izražajo feminilnost, medtem ko je osebam, ki so percipirane kot ženske, izražanje maskuliniteti vsaj do neke mere dopustno:

[...] najtežje je to glih pri assigned male at birth zaradi tega ker ... kakor punce so lahko mal bolj tom boyish, ne, pa nosijo samo hlače, ne nosijo mejkupa ne ... fantje ne morejo it obratno ... ne morajo it bolj girly things ker potem so takoj izpostavljeni ne ... (I16)

Spolni stereotipi, ki nastanejo na podlagi spolnega binarizma, se po besedah nekaterih v življenju manifestirajo kot spolna delitev dela. Kot pove Em: »Ne vem ... vse je precej ... ne vem ženske smo doma vedno mogle kuhat pa pripravljat, medtem ko so bili moški na polju pa so delal bolj te težje, traktorske zadeve ...« (F45). Na podlagi stereotipov, ki jih imamo o možnostih moških in žensk, se pojavi na primer tudi stroga delitev na moške in ženske v športu. Po besedah intervjuvank_cev so sama spolna pričakovanja ponekod tudi zavita v šalo:

Kai: [...] se mi zdi, da so tko velik bolj zavite v kakšno šalo ... da nočemo biti tako odkrito seksistični obenem in pač ... dat neke te spolne pričakovanja ampak tko radi zavijemo v šalo ... kljub temu, da mogoče pač mislimo resno. (C30)

Velikokrat je bil v intervjujih izpostavljen spolno (binarno) zaznamovan jezik:

Roni: Ja definitivno, že v našem jeziku se to ful pozna ... Že v naši slovnici, ker mamo dejansko za vsako stvar spol, še za mizo ... za absolutno vse ... (E34)

Poleg tega, da je naš jezik spolno binaren, je hkrati tudi moškosrediščen, saj se moška slovnična oblika uporablja kot nevtralna. To na primer pove Aljaž:

In tud pol ja ... če recimo uporabljáš žensko generično obliko ... za naslavljanje vse ... se skor zmeraj neki tip, ki je mogoče edini tip v eni celi skupini oglas, da pač kaj da fak je to zdaj ... tako da je ... nevem, se mi zdi, da se ful tega kaže skoz jezik ... mislim, ne sam binarizem ampak tud am ... seksizem in mizoginija ... (H34)

Po drugi strani pa, nadaljuje, lahko trenutno spolno zaznamovanost jezika uporabimo tudi na tak način, da reflektiramo ravno to moškosrediščenost jezika in s tem seksizem, ki se lahko skozi njega reproducira:

[...] pol so te neke stvari, ko bi ful prav prišlo, če bi bila neka... taka angleška verzija jezika (smeh). Ampak ja ... nevem ... po drugi strani pa mogoče nam lahk pomaga mal reflektirat stvari ... kr v angleščini pa se mi zdi, da je ful stvari nevidnih ... (H37)

Nekaj oseb je izpostavilo, da v slovenščini, kot sem že nakazal v prejšnjem podpoglavju, nimamo nevtralnih zaimkov, ki bi jih osebe lahko uporabljale, da bi se bolj avtentično izražale, hkrati pa je, kot pravi Em, lahko zaradi tega tudi težje razložiti nebinarnost: »[...] ampak nebinarnost pa zelo težko razložiti ... posebej ker nimam nevtralnih zaimkov.« (F57)

Sam spolni binarizem se za nekatere intervjuvanke_ce nenazadnje kaže tudi v transnormativnosti, torej v tem, da je tranzicija možna zgolj v binarni spol, zaradi česar nebinarnost lahko postane ovira pri medicinski tranziciji za osebe, ki bi si jo želele. Prav tako se to lahko pokaže v družbenem razumevanju transspolnosti, ki je, kot pravi, večkrat razumljena zgolj kot stanje po operativnih posegih in ne vključuje spektra občutenj sebe, ki se odmikajo od normativnega spola, ki je posameznicom_kom pripisan ob rojstvu:

Alex: Ja recimo, ena sodelavka ko sva enkrat pač o tem pogovarjala pa vbistvu ona mene hotla vprašat pa ni vedla kak naj me sploh vpraša in me je vprašala ... A ti hočeš bit tip? In pol je bilo meni tak ... Zdaj spet kak to zdaj spet razložiti nekomu, ki pojma nima? In pol sem ji pač probal razložiti. In ... itak takoj naslednje vprašanje je bilo... Aha to pomeni, da greš na operacijo a ne? Pač ne zmorejo drugače dojemati ... pač ona ni mogla drugače dojemati kot to, da transspolnost, če je nebinarnost ... da to še vedno pomeni tranzicija, ker ona izhaja iz tega, ker sem jaz pač punca in kaj drugega pa si še pa pol lahko kot pa fant ne ... (G11)

Kaj se potem v spolno binarnem sistemu zgodi z nebinarnimi spolnimi identitetami? Skoraj vse intervjuvane osebe so povedale, da v širši družbi ni razumevanja nebinarnosti, saj se, kot izpostavijo nekatere_i, o nebinarnosti ne govori, še manj izobražuje. Zaradi tega se nebinarne osebe obravnavajo tudi kot, da so zmedene, nebinarnost pa večinska družba dojema kot nenaravno, kot nov, moderen fenomen, kot pove Kai: »[...] kot tega pa včasih pa ni blo,« (C53) in kot iskanje pozornosti. V družbi, kjer sta normativna in povečini legitimna zgolj moški in ženski spol se nekaterim zdi, kot da dobivajo sporočilo, da nebinarnost sploh ne more obstajati:

Roni: [...] potem pa mam tudi v družbi zelo ... mam to ... moški in ženska in je to to ... pol pa se ignorira karkoli bi lahko blo vmes ... (E37)

To polovica intervjuvank_cev doživlja kot nevidnost. Če se vrnem na to, da pravno-formalno nimamo urejenega spolno nevtralnega zaimka, kot si ga želi nekaj oseb, je potem nevidnost (in nelegitimnost) prisotna tudi v samem pravno-formalnem okvirju, kot pravi tudi Alex:

[...] zakonsko nebinarnost ni ... možna ... pri nas ... mislim ni možna ... ne morš si dat X al pa neki drugega na dokument ... tako da se mi zdi, da že s tega vidika je diskriminacija, ker ne morš legalno bit to kar si ... (G84)

Dominik pa opaža tudi to, da je več nerazumevanja nebinarne spolne identitete kot nenormativnih spolnih usmerjenosti:

[...] kar se tiče to da mam rad moške pa vbistvi ni bil tak velki ... ni blo tak velke negative, ampak okoli nebinarnosti pa je bilo zelo ... ker pač veliko ljudi mislo, da ne vemo kaj smo, da smo malo čudni ... (B11)

8.3.2 Pomen sprejetosti

Intervjuvane osebe sprejetost v družbi povezujejo s tem, da se v družbi počutijo varne in da jih druge_i ne obsojajo:

Alex: To da imaš pač občutek, da te osebe sprejemajo, da te vbistvu ne judgajo na podlagi tvojih zunanjih značilnosti, na podlagi tvojega vedenja in pa ... osebnih potez ... kak naj rečem ne ... pač to troje ne ... (G69)

Poleg tega je za občutke sprejetosti za interjvuvanke_ce pomembno, da so upoštevana njihova čustva in morebitna disforija, da se jih naziva v skladu z njihovo samodeterminacijo, da se njihovega doživljanja ne prevprašuje in da se razume tudi njihova uporaba zaimkov. Kot pove Em:

Mm ... definitivno da ... to sem se glih pogovarjala zadnjič s prijatlom, ki je tud nebinarna oseba ... definitivno da čeprav uporabljam ne vem v slovenščini ženske zaimke ... ne pomeni, da se počutim blizu mojemu spolu in pač, da oseba, s katero se to pogovarjam, da to sprejme in razume. To mi je zelo pomembno. (F52)

Teo je o sprejetosti povedal, da bi za njega veliko pomenilo že to, da bi druge_i priznavale_i obstoj več kot dveh spolov, Alex pa pove, da bi se počutil sprejet, če bi imel možnost biti avtentična oseba: »[...] pa da pač lahk res si to kar si pa da se v tem počutiš ...« (G70)

O tem, kaj bi ta sprejetost zanje pomenila, so osebe večinoma spregovorile_i ob tem, ko so govorile, kakšna bi bila lahko družba v prihodnosti; iz tega razloga bom to predstavil v podpoglavju [*Družba v prihodnosti*](#).

8.3.3 Do nenormativnih oseb nesprejemajoča družba?

Družbo, v kateri živijo, intervjuvane nebinarne osebe večinoma razumejo kot nesprejemajočo do nenormativnih spolnih identitet (in spolnih usmerjenosti). Ob tem nekatere osebe govorijo o tem, da je ponekod zelo prisotna katoliška religija, ki jo opisujejo kot zaprto in konzervativno. Kot konzervativno pa Em opisuje tudi državo in trenutno vlado (v času pisanja diplomske naloge je to bila koalicija strank Slovenske demokratske stranke, Stranke modernega centra, Nove Slovenije in Demokratične stranke upokojencev Slovenije). Čeprav nekatere_i več sprejemanja opazajo pri mlajših generacijah (Em: »Moram rečt, da opažam ... čim bolj mlajše so generacije, bolj razumejo ... bolj jim je vse to na nek način bližje.« (F62)), so predsodki

prisotni tudi med mladimi (Roni: »Ampak ko opazujem recimo druge mlade ... že recimo generacija mojega brata, ki je 2 leti mlajši od mene pa bolj kroge v katerih se on giblje ... vidim, da še je ogromno nekih predsodkov ...« (E78)). Kot dokaz, da je družba nesprejemajoča, nekatere osebe navajajo prisotnost tako transfobije kot homofobije, pri transspolnosti pa še posebej izpostavljajo, da je obravnavana kot tabu tema:

Em: [...] že za trans osebe ... torej trans moške in trans ženske ... je blo še precej tabu do predkratkim ... še zdaj je tabu v nekaterih situacijah... (F56)

Pri Em se tako zaradi tega pojavlja občutek neprijetnosti, Ezra pa je pripovedoval, da se mu je zaradi nesprejemajoče atmosfere bilo strah udeležiti Parade ponosa v Mariboru:

Ezra: [...] na primer v Mariboru je tudi Pride parade ampak I'm too afraid to go, cuz I'm sure I'll get hate crimed ... če ne prej pa pol ... zato tud rajš ne ... se pravi ... v krajih kjer vem, da je pač ... (I37)

V pripovedih intervjuvank_cev se je pojavila tudi primerjava večjih in manjših krajev, kjer večje kraje razumejo kot bolj sprejemajoče. To so izpostavile predvsem osebe, ki sicer prihajajo iz manjših krajev v Sloveniji, ali v njih trenutno še živijo:

Dominik: Vbistvi zdaj če dam Slovenijo na regije, ali pa mesta no, tak rečemo, bi bilo boljše. Ta večja mesta ... Ljubljana, Maribor, Koper sem vbistvu bil tudi kar presenečen, da je bol odprt tudi kot naprimer pri nas Prekmurje ... Vbistvu, em ... že en čas opazujem Prekmurje in Ljubljana ... Čist drugače je tu v Prekmurju ... (B21)

Prav tako pa nekatere_i trdijo, da je več sprejemanja v tujini:

Em: [...] ker glede na to, da sem zadnje leto že v Španiji sem večinoma časa ko sem avtirana sem avtirana v španskem okolju, kjer so tud bolj 'napredni' bom rekla v tem smislu... (F69)

Kot prostore, okolja oziroma kontekste, v katerih je osebam neprijetno izražati ali razkrivati nebinarnost, tako po večini izpostavljajo zdravstvena okolja, uradne javne prostore, službena okolja, policijo, verska okolja, družinska okolja, športne objekte in ostala okolja, ki so za osebe nepredvidljiva. Kot pove Roni:

Že iz svoje lastne varnosti ... ker nikdar ne veš kakšni so ljudje. Tako da preprosto ponavadi ne ... ne omenjam v krogih, v katerih se ne počutim stoprocentno udobno in varno. (E53)

To, da je družba, v kateri živimo, nesprejemajoča (do nenormativnih spolnih identitet in spolnih usmerjenosti) prikazuje primer Em, ki je povedala, da je zaradi nenormativne spolne usmerjenosti njen bratranec storil samomor. Nekatere_i pa izpostavljajo to, da je situacija pri drugih nebinarnih osebah verjetno (še) hujša kot pri njih. Dominik izrazi celo, da je sam_a hvaležna_en, da še živi:

Jas sem čist veseli, da sem še tu. Da lahko pišem glede tega, da lahko govorim z drugimi glede tega. (B39)

Z negativnimi reakcijami okolice se osebe sicer soočajo na različne načine. Nekatere_i govorijo, da se postavijo zase ali pa se na to ne ozirajo:

Alex: »Pač ... niti se tolko ne fokusiram na to kaj si kdo misli glede moje nebinarnosti ... ker pač it's mine (smeh). (G76)

Druge_i se zaradi lastne varnosti raje izogibajo in odmikajo ljudem in okoljem, kjer ni občutka varnosti. Kot pravi Roni, se raje zavaruje s tišino:

[...] ampak ... am ... nisem nekako imela poguma karkoli rečt nazaj ker sem bila jaz v tistem primeru manjšina ... Tako da ja ... bi rekla, da to predvsem me moti, ker jas sebe poskušam zaščititi pred tem, ko bi se lahk kaj ... (E68)

Ko so osebe govorile o izkušnjah z nesprejemanjem ali z diskriminacijo na splošno, torej ne v določenem kontekstu, so skoraj vse povedale, da direktnih izkušenj z nesprejemanjem nimajo ali je le-teh malo, bodisi ker so razkrite kratek čas, ker se zadržujejo v varnem krogu sprejemajočih oseb, ker izven družinskega in šolskega okolja nimajo veliko socialnih interakcij ali ker smo v Sloveniji, kot pravi Kai: »[...] bol taki, da si ne upamo rečt pač direkt v faco ampak se tko skrivamo za Facebook profili ...«.

Kot izkušnja z nesprejemanjem ali diskriminacijo na splošno je bilo pri nekaterih izpostavljeno to, da se za osebe pogosto uporabljajo napačni zaimki in da če je že prišlo do diskriminacije, da je le-ta bila zgolj subtilna, sicer pa so izkušnje za nekatere precej raznolike in odvisne od posameznih oseb, s katerimi se obdajajo. Hkrati Em, ki je v času pogovora živela v tujini, ob pogovoru o doživetih diskriminacijah pove: »[...] upam, da ko pridem nazaj v Ljubljano, da nebo ... da se ne bom prehitro vgriznila v jezik.«

Izkazalo pa se je, da tudi pri osebah, ki so sicer izpostavile_i, da niso doživele neprijetnih izkušenj, ki bi jih same opredelile kot izkušnje z nesprejemanjem ali diskriminacijo, le-te obstajajo. Podrobneje jih tako predstavljam v naslednjih poglavjih.

8.4 Izkušnje v ožjem okolju

Kar se tiče ožjega okolja, so si tega intervjuvanke_ci definirale_i same_i. Največ so tako govorile_i o družinskem in prijateljskem okolju, omenjale_i pa so tudi izkušnje s partnerkami_ji.

8.4.1 Družinsko okolje

O konkretnih izkušnjah z nesprejemanjem, ki so ga doživele_i v družinskem okolju, so spregovorile tri osebe. Aljaž je opisal, da s strani mame ni dobil podpore ob razkritju transspolnosti: »Pol vem, da sem tud enkrat rekel mami, če sem lahk fant in je rekla ne ... tako da ... okej.« (H15). Poleg tega je povedal, da je v domačem okolju doživljal čustveno in finančno nasilje:

Mislim kar se tiče nesprejemanja ... nasplošno ... kot tudi trans osebe, ne samo na ... da se ne veževa sam na nebinarnost ... velik čustvenega nasilja ... tako da smo mel kar ... popotovanje do te točke, kot je zdaj, da je dokaj okej ... [...] mislim največ nasilja je bilo doma ... ne fizičnega zares ampak tako čustvenega in finančnega ... (H51)

Sicer sta drugi dve osebi spregovorili o tem, da starši ne uporabljajo njunih izbranih imen in zaimkov. Terry je ob tem povedal, da se je s tem, da do tega verjetno nikoli ne bo prišlo, že sprijaznil:

Starši ... so starši. Imata me rada, ampak ju je tudi strah zame in včasih težko razumeta drugačne poglede na spol in spolno usmerjenost. Mogoče nikoli ne bosta stoprocentno uporabljala pravega imena in zaimkov zame in s tem sem se že nekako sprijaznil. (D80)

Sicer pa se je pojavilo tudi nekaj pripovedi o sprejemajočem ožjem okolju. Nekatere intervjuvanke_ci so namreč spregovorile o tem, da imajo podporo s strani staršev, s strani babice (Em: »[...] babici naprimer... babici sem povedala... babica je bila ful zainteresirana...

ful je spraševala stvari... Ful je rekla... »Ja to sem pa že po televiziji,« (smeh) ... Pač moje babice so res kul.« (F67)), nečakinje in sestre:

Tevi: Verjetno ena od najbolj posebnih reakcij, ki sem jo dobil je, ko sem povedal sestri in razložil zakaj, mi je ona povedala: »Ahaaa, no, to je smiselno. Ko sva bili majhni, nikoli nisem dobila sliko v glavi, da si možko ali žensko, si samo bila.« (J9)

Em je povedala, da so jo starši sprejeli, ko se je razkrila kot transspolni možki. Čeprav staršem nebinarnosti še ni razkrila, zato verjame, da bodo sprejeli tudi to:

[...] tako da in tud ... sicer staršem še nekak nisem povedala, ampak tud starši mislim, da nebi meli problema glede na to, da so me sprejemali že kot ... če bi bla trans tip ... tako da še ta korak moram narediti ... (F24)

O tem, da staršem niso razkrite_i, poroča še nekaj drugih, pri čimer sta Terry in Roni prepričani_a, da v družini njunih spolnih identitet ne bi razumele_i (Roni: »[...] zdaj bi pa rekla v družini pa to pa nisem niti omenjala tega ... ker vem, da bi jih samo zmedla s tem ...« (E48)) in da je (širši) družini tudi težko razlagati o nebinarnosti, tudi zaradi tega, ker je opazno, da imajo nekatere_i do LGBTQIA+ oseb predsodke:

Terry: Pa tudi če bi se trenutno razkrival širši družini, bi rekel, da sem fant in ne nebinarna oseba. Preprosto nimam energije, da bi pojasnjeval kompleksnost svoje identitete ljudem, ki imajo že v osnovi kopico predsodkov v zvezi z LGBTQ+ skupnostjo. (D56)

Prav tako se širši družini Em ne želi razkriti, saj je že zgubila stik z nekaterimi zaradi svoje spolne usmerjenosti, poroča pa tudi, da njen strah pred razkritjem obstaja zaradi religioznosti širše družine:

[...] potem pač ... tega se res ... širši družini, ki še vedno živi v tistih krajih si zelo bojim povedat, da sem nebinarna oseba ... ker pač moja teta in stric in vse to so zlo krščanski ... (F36)

Nekatere osebe so glede družinskega okolja izpostavile tudi prisotnost spolnega binarizma, spolnih stereotipov ter utrjenosti spolnih norm:

Aljaž: Mislim tam pa itak ... tam pa opažam ... Sploh, ko so kaka družinska srečanja ... Pa neke subtilne fore ... sploh kakšni te spolni stereotipi pa take

stvari ... Ne vem: »Kako si ti močen!« pa je tko star dve leti ... pa je pač tam nevem ... premaknil žlico ... super ... superman (smeh). Tako da ja no ... pač ... ja ... (H40)

Ezra je mnenja, da je tradicionalnost okolice, v kateri živijo njegove_i sorodnice_ki, tista, ki vpliva na njihovo strogo binarno razmišljanje:

[...] in tudi po tisti strani mam dve sestrične in enega sestriča ... in sestrične sta bile vedno feminine vedno ... [...] in on pa je tud bo kmet bo vozo traktor in je to to ... in pol nikol niti ni blo tko, da bi lahka karkoli drugega blo ... (I51)

Nekaj intervjuvank_cev je glede tega povedalo še to, da je v zgodnjem otroštvu bilo možno, da so presegale_i spolne norme, medtem ko so se v kasnejšem obdobju za nekatere_i v družinskem okolju spolne norme utrdile_i:

Em: [...] in pol ko sem se narodila so bli o punčka je joj ... in sem do tretjega leta moje starosti nosila kao fantovska oblačila, zato ker sta bla like okej zdaj ne bomo stran metal stvari ... (F42) [...] ampak potem pa se je ful opazalo, da me je mami zelo binarno stereotipno začela oblačiti torej krilca ... vse roza ... bleščice ... (F43)

Kar se tiče spolnega binarizma v družinskem okolju pa kot zanimivost Ezra izpostavlja to, da do neke mere v njegovi družini že obstajajo jezikovne prakse, ki odstopajo od strogega spolnega binarizma v jeziku:

Potem na drugi strani po mamic, ne, mam pa babija ... mamicinega atija nisem nikol spoznala, ker je preminul ... in pač sem mela babija. Ena fora. Babi ni babica ... babi je babi. In ponavad, ko smo sklanjal, smo vedno uporabljal moške sklanjatve ... se pravi gremo k babiju ... in tuki ni razlike, da bi babi bila karkol drugega kot pač ženska, ne, ker ona je rada, ji je udobno to ... ampak vedno je blo tko ... we fucked up the pronouns, right? (I52)

Prav tako je Alex govoril o tem, da je spolni binarizem v samem družinskem okolju bil razrahljan po tem, ko se je razkril kot transspolna oseba:

[...] moja mami, ki recimo itak vse ve ... zelo pazi se mi zdi no ... Včasih je tud ona postala taka aktivistka ... v smislu: »Dajmo ne otroke ne silit.« ... Pa ker je tud ... ker so moji starši že itak skoz dali z mano to v mojem otroškem obdobju,

da jim je pač res ... to kar ti je ob rojstvu pripisano ne vpliva na to s čim se boš ti pol igral recimo ... (G63)

8.4.2 Partnerke_ji

Kot izpostavi Kai, se lahko zgodi, da osebe s katerimi nebinarne osebe stopajo v odnos, osebo vidijo zgolj skozi prizmo spola pripisanega ob rojstvu:

[...] samo razen tega, da pač tko, da te ... pač ... dokler nimaš pač nekih, da nisi na hormonih, da nisi šel skozi neke pač operacije spola ... pač gender reassignment surgeries ... dokler nisi šel skozi to, se mi zdi, da te lahko ene osebe še vedno vidijo, dokaj ... kot tisti spol v katerem si se rodil in pač ... (C24)

V primeru, ki ga je navedel Alex, se je zaradi njegove transspolne identitete tudi končal odnos z bivšo partnerko:

Ja okej ... no to je mogoče bolj zanimivo iz preteklosti no ... ko je moja bivša punca vbistvu ... no takratna punca, ko sva bla lih skup in sem se jaz začel počasi spet avtirat ... kot trans oseba ... ona je recimo del LGBT skupnosti ne ... valda ... ona je recimo bla ful tak ... kokr da ji je blo to odveč in ... se prav spomnim ko je rekla: »A dej nehi ... že moja bivša je hotla it na hormone a zdaj boš pa še ti?« Ja saj... We broke up after that ... Ampak ja ... Recimo ... od nje nisem čutil nobenega supporta ... ampak bolj kot nek ... kot da se je ji je to zdelo mal tako bullshit, brezveze, zmišljevanje ... (G78)

Sicer pa nekatere druge osebe govorijo o tem, da imajo s strani partnerk_jev podporo, kot prikaže tudi izkušnja od Em:

Spomnim se, ko sem prvič pač prišla z omare kot nebinarna oseba je bilo to moji puncici ... Oh pač čakala sem ful celo večnost, da mi boš to povedala in takrat je prvič prišla do mene: »Ej zadnjič sem pač prvič za tebe uporabljala they them zaimke ko sem se pogovarjala z mojim kolegom o tebi,« in mi je bilo tak ful ful mi je bilo tak prijetno in sem bila sam omojbog ja, to sem, dejansko se gre o meni. (F10)

8.4.3 Prijatelji_ce

V prijateljskem krogu intervjuvanke_ci večinoma občutijo sprejemanje, tako spolne identitete kot tudi spoštovanje njihovih želenih zaimkov. Kot izpostavljajo nekatere_i, pa se tudi obkrožajo s podobno razmišljujočimi in se zadržujejo krogih oseb, ki so sprejemajoče_i. Kot pove Teo:

V smislu nekih poznanstev, prijateljstev, tega ... Je, je ... Povsem drugače. Pač, je pač, definitivno nek prostor popolnega sprejemanja ... Kar mislim je jasno posledica tega, da se družim in spoprijateljim z ljudmi, s katerimi smo relativno podobni v nekem svetovnem nazoru, mišljenju ... Tako da ja v neki tej bližji okolici, je okej. (A30)

Se pa tudi v prijateljskem krogu v primeru nekaterih zgodi, da se za njih uporablja napačno ime, zaimki ter tudi spol. Tevi je opisal, da je zaradi nebinarnosti tudi izgubil prijateljstva:

Se mi zdi, da sem zgubil prijatelje, čeprav so še vedno v mojem življenju tehnično, zaradi to, da niso spoštovali mojo nebinarnost in so gledali na mojo partnerko, kot na hudiča, ko je zahtevala, da se uporabljajo zaimke zame, ki jih uporabljam. (J42)

Sicer pa o prijateljskem krogu osebe povejo, da so zaradi sproščenosti tam razkrite_i, se je z njimi lažje pogovarjati o nebinarnosti in spolu nasploh, nekatere_i pa izpostavljajo tudi to, da je pri njihovih prijateljicah_h spolni binarizem manj prisoten:

Kai: Mislim tko med prijatlji je tko zelo ... odprto, mislim tud ... se mi zdi, da ni nekega pritiska, da bi se mogel ti obnašat kot en spol ... da bi mogel ti kupovat nevem oblačila samo na enem oddelku ... se mi zdi, da je to pač tko... dokaj presegamo tko ... (C35)

8.5 Izkušnje v službenem okolju

V kontekstu službenih okolij osebe, ki so zaposlene ali so bile v preteklosti, pogosto poročajo o nerazkritosti in strahu pred razkritjem. Kot izpostavljajo nekatere_i, se v službah ne razkrivajo zaradi normativnosti okolja, zaradi strahu pred reakcijami in zaradi morebitnih komplikacij, ki bi lahko sledile:

Kai: Amm ... mogoče tko iz kakšnega prejšnjega, iz prejšnjih delovnih mest, kjer pa sem delal tko v gostinstvu je pa blo tko ... tam se nisem niti avtiral na določenih mestih se nisem niti avtiral, ker sem pač že tko vedel, da bo neki groznega ... ker so bli tisti sodelavci že tko ... mislim homofobični ... in je blo tko ... kr neki. (C57)

Hkrati pa, kot izpostavlja Roni, doživljajo tudi konkretni strah pred diskriminacijo in pred izgubo službe:

[...] sem si mislila rajši službo obdržim pa grem skoz to, kot pa da bi bila še kakšna diskriminacija in bi pol izgubila službo al pa karkoli ... tako da je definitivno strah tu glede izražanja samega seba v službenem okolju. (E83)

Sicer polovica intervjuvanih oseb poroča tudi o tem, da imajo v službenih okoljih izkušnje s sprejemanjem. Te so doživele v sprejemajočih službenih okoljih, ki je v primeru Dominika, bilo sprejemajoče in odprto do vseh:

No vbistvi glede službe nimam kaj dosti priponk ampak zdaj delan v taki službi, da je okolica, delavci, pa nekateri pač, gosti iz vsega sveta... [...] Ampak zdaj po pravici povedano je vse normalno... Ker vbistvi v lanski ekipi je bilo ... Lahko bi govorili tudi o barvi kože ... tudi v drugi rasi ljudje ... Ni bilo, da bi kdo nesramen ali rasističen ali ... čisto nič ni blo tak da ... Sem ful vesel, da sem nekaj takega našel, da je vse odprto ... Tak da ... (B40)

Dobre izkušnje pri delu nekatere_i pripisujejo podpori in odprtosti sodelavk_cev, Em pa svojo dobro izkušnjo pripisuje tudi temu, da je že pred začetkom dela, v službi imela poznanstva, ter da je bila razumevajoča sama vodja kolektiva:

[...] in tud nevem ponavadi so punce bile bolj, you know, ženskasto oblečeno, da bi privabile več strank ... men pa je rekla, glej ti se obleči kak je tebi udobno, ne sekiraj se ... glavno je da imaš nasmešek pa da dobro točiš pijačo ... In moram rečt, da je bilo tudi v delovnem okolju kar prijetno no ... ker je tud moja šefica, pač moja prijateljica ful v redu razumela situacijo in mi je dopuščala bit kdor sem ... (F93)

Po drugi strani nekatere_i opisujejo, da so pri delu doživljale_i oziroma opažale_i mikroagresije zaposlenih, ki so se kazale_i kot do LGBTQIA+ oseb žaljiv diskurz in subtilna sporočila o nesprejemanju:

Teo: Iz tega že vidiš pač ... Iz nekega diskurza, ki pač poteka med zaposlenimi pač v tem prostoru ... Ko pač tema nanese na kaj podobnega ali je kaj v novicah o kakšni trans osebi, nebinarni osebi pa potem to nekdo ... komentira na tudi nek žaljiv ali šaljiv način ... (A46)

Pojavljajo pa se tudi kot invazivna vprašanja o spolu posameznice_ka, ki negativno vplivajo na posameznice_ke, kot to opisuje Alex:

[...] tak da ja ... men je bla ... tista šola mi je bla grozna ... samo 5 mesecev sem bil tam ... in ej ... jas sem s tako muko hodil v službo ker mi je blo pač ono ... jas ne morem delat tu ... ker me vsak dan... To pa mi je vsak dan triggering vprašanje že od otroštva: »A si fant a si punca?« že od otroštva. (G107)

Aljaž je izpostavil tudi to, da je njegov šef za njega namerno uporabljal napačne zaimke:

Pa tud enkrat v službi je blo, k se je šef neki zdrl name in je začel uporabljat ženske zaimke in je bil spet ta nek občutek ... okej ... zgleda, me kaznuješ ne sam s tem, da se dereš name ampak tud pač da ne upoštevaš pač mojih zaimkov ... tako da take stvari ... ja ... (H65)

Alex pa je govoril o tem, da v službi težko obstaja kot nebinarna oseba, saj o tem ni razumevanja:

Am ... pa recimo tud v službi ... Ravno zato, ker je binaren sistem ... pol vedno ... lahk se vedno čutiš kot da ne ... ne morš obstajat v tem sistemu ... zato ker ... ti ne ponudijo možnosti ... (G81)

Alex je sicer pedagoški delavec, ki je govoril tudi o svojih izkušnjah dela v šoli, kjer dopušča, da se učenke_ci same_i odločijo, kakšen spol mu bodo pripisale_i na podlagi njegovega izgleda, čeprav je kot opaža pri nekaterih učenkah_cih prisotna močna želja po tem, da bi ugotovile_i njegov spol:

[...] ne ker oni zelo konkretno razmišljajo o telesu ne ... da ni tok pomembno a maš ti pač vagino al maš penis ampak bolj kot kaj se ti počutiš ... ampak jas pač vem, da jih je tok matralo ... tok so me po mojem hotli slecht in pogledat no ... (smeh) Dobesedno no ... ful jih je matralo ... »A si ti naš učitelj ali učiteljica?« In jaz iz mojega nebinarnega vidika tko otrokom povem: »Lej ti me lahko kličeš učitelj lahko pa učiteljica kokr hočeš.« In to niso mogli ... ziritirani so bili ... ful jih je matralo no ... ja in tu se vidi ... (G103)

Med drugim ga pri delu tako skrbi, kako bi vodstvo šole odreagiralo, če bi razkrival svojo nebinarnost, hkrati pa ga skrbi, da bi se otroci počutili prevarano:

Ker če rečem, da sem punca, mi ne verjamejo, če rečem, da sem fant ... mam pa pol filing, da pač jih hočem ... da bodo bol kasneje ugotovili, da nisem cis fant ... in bodo pol pač ... meli občutek, da so bili prevarani ... to no se mi zdi ... in pol nikol ne vem že od nekdaj kaj odgovoriti na to vprašanje ... Mogoče zato ker rabim tretjo možnost, ne... (G108)

Izpostavlja pa tudi zanimivo opažanje tega, kako otroci dojemajo spol na svojevrsten način:

Sodelavka se je kregala z učenko kerega spola sem jas ... ker je pač učenka govorila, da sem jas fant ... sodelavka pa je njej: »Ne punca je ...« in pol je tamala ... tak dolgo sta se kregale ... prav res ... prav res tak borbo sta mele ... da je pol na koncu tamala rekla: »Ni fant ...« in pol je rekla sodelavka: »Ni ... torej kaj je?« Pa tamala reče: »Stric...« (smeh). (G110)

8.6 Izkušnje v šolskem okolju

Kot sem prikazal zgoraj, je v naši širši družbi veliko nerazumevanja nenormativnih spolnih identitet in spolnih usmerjenosti. Po mnenju intervjuvank_cev bi k večjemu razumevanju pripomoglo izobraževanje o LGBTQIA+ tematikah, predvsem o nebinarnosti, ki bi se lahko vključilo tudi v šolski sistem, na različnih ravneh izobraževanja. Trenutno se o tem v šolah govori zelo malo, če sploh kaj. Teo na primer izpostavlja, da so pedagoške_i delavke_ci o tem neizobražene, zaradi česar šolsko okolje, vsaj na nižjih izobraževalnih stopnjah, za mnoge ostaja nesprejemajoče:

Na splošno pa tudi definitivno se mi zdi nesprejemajoče to okolje zaradi pomanjkanja informacij, izobraževanja, ozaveščenosti ... pedagoških delavcev na prvem mestu, ki temu ne posvečajo dovolj pozornosti oz. sploh ne ... Tako da bi rekel, da je, na splošno na žalost precej negativno naravnana, naravnana šolski prostor na sploh ... (A44)

Zgornji primer Alexa prikazuje, da so tudi pedagoške_i delavke_ci lahko vpete v ta sistem, ki jim ne dopušča konkretnega diskurza o nebinarnosti. Kot pove Roni, bi se lahko zgodilo tudi to, da bi starši otrok ali druga širša javnost nasprotovala temu: »Ja pol maš pa tu ljudi ja pa otrok ne moreš o tem učit pa to pa ono ... lahko, lahko ...« (E72).

8.6.1 Osnovna in srednja šola

Ko se spominjajo časa osnovne šole, jo nekaj oseb opisuje kot prostor nelagodja. Kai je izpostavil (cis)heteronormativnost vaje, ko ji_mu niso dovolile_i plesati z osebo, ki ji je bil pripisan ženski spol:

Se spomnim, da v osnovni šoli, sem hotu z eno prijateljico plesat pač na valeti ... ampak pač ... je blo to, pol je blo tko, ne ja to pa ne moreš, ja to pa grdo zgleda, v glavnem brezveze ... In sem tud potem mogel obleko nosit na valeti ... kar mi je bilo takrat pač grozno ... (C74)

Prav tako je spregovoril_a o pomanjkanju vzornic_kov, saj je bil_a edina_i razkrita_i kot spolno nenormativna oseba v svojem kraju. Alex je o osnovni šoli povedal, da je bil s strani sovrstnic_kov obravnavan kot čuden, podpore pa ni dobil niti od svetovalne službe:

Ne ni blo sprejeto v redu ... ne s strani šolske svetovalne službe, ne psihologinje ... nobenega razumevanja se mi zdi, da ni bilo ... (G96)

Pojavile se tudi pripovedi o trpinčenju v času osnovne in srednje šole zaradi nenormativne spolne usmerjenosti in obremenjenost zaradi tega:

Em: [...] ne vem ker sem imela v srednji in v osnovni šoli ful bullyjinga bolj v smislu spolne orientacije. (F87)

Nesprejemanje tako ni vezano zgolj na spolno identiteto, temveč jo osebe doživljajo tudi na podlagi drugih osebnih okoliščin. To se kaže v Dominikovi pripovedi, ki je v osnovni šoli prav tako bil_a zbadan_a zaradi svoje spolne usmerjenosti:

Pač bolj težje mi je bilo ... definitivno osnovna šola ... Najtežje obdobje za mene. Pač v ... šesti razred je bil ... lahko rečem najtežji ... No pol deveti razred, tisti konec osnovne šole ni bil tak fejest težki, šesti razred je bil za mene najtežji ... V šestem razredu sem povedal, da sem pač gej in eni so bili, ful negative je bilo, ful zbadanja ... ful ... ah ... drugih stvari, ki se ne rad poglobljam v njih ... Ampak težko je bilo, težko ... No pol srednja šola je pa bila ... morem reči veliko boljša kot je osnovna šola bila ... (B19)

Tri_je druge_i intervjuvanke_ci so srednjo šolo prav tako opisale_i kot bolj odprto in sprejemajočo:

Roni: Zdaj jas sem mela glede srednje šole srečo ... ker bi rekla, da je večina ljudi bla res odprta tud glede profesorjev, ker je bla šola polna queer ljudi ... (E77)

Prav tako je Roni povedala o pozitivni izkušnji izobraževanja o LGBTQIA+ tematikah, ko sta na njeni srednji šoli študenta izvedla delavnico o spolni vzgoji:

Jas sem imela recimo ful srečo, da smo imeli enkrat kot enkrat sex ed class in sta prišla dva študenta in sta nam razložila, da je spol spektrum in sem si ... za vedno si bom zapomnila tisto predavanje. (E79)

Je pa sicer opisala tudi situacijo, ko jo je profesor, zgolj na podlagi spremembe videza, začel obravnavati drugače, kot jo je sicer:

[...] recimo sem imela primer v srednji šoli en profesor, ko sem si postrigla lasje čist na kratko ... od takrat dalje me več ni maral ... pred tem me je imel zelo rad, po tem pa več ne ... (E79)

8.6.2 Študij

Skoraj večina intervjuvank_cev, ki so z izobraževanjem nadaljevale_i po srednji šoli, opisuje svojo fakulteto kot sprejemajočo. Ob tem izpostavljajo sprejemanje in upoštevanje zaimkov na fakulteti, občutljivost sošolk_cev pri uporabi zaimkov in na sploh sprejemanje s strani sošolk_cev. Po drugi strani pa Ezra izpostavlja to, da se njegove sošolke_ci sploh ne trudijo razumeti njegove spolne identitete in da prihaja do namerne uporabe napačnih zaimkov. Aljaž je poleg tega izpostavil še mikroagresijo s strani profesorja glede uporabe toaletnih prostorov:

[...] nevem ful je blo subtilno zato ker je pač nek profesor rekel ... nekdo drug je slišal, da je en profesor rekel, da so nekatere osebe na stranišču ko nebi smele bit tam ... tako da ja ... (H55)

Od fakultete do fakultete je odvisno, kako se obravnavajo in do kakšne mere se v kurikulum vključujejo LGBTQIA+ tematike in vprašanja spola. Tevi na primer na fakulteti (Filozofska fakulteta v Ljubljani), ki jo obiskuje, opazuje, da tam ni splošne naklonjenosti do vključevanja LGBTQIA+ tematik: »Razen par profesorjev pa, ostali tega ne omenjajo ali diskutirajo.« (J47) Terry izpostavlja, da je na njegovi fakulteti večkrat govora zgolj o dveh spolih, kar mu povzroča tudi nelagodje. Tako imenovan »tretji spol« ali tretjo opcijo pri raziskavah tako študentke_i ponavadi vnašajo same_i na lastno iniciativo. Drugačno izkušnjo ima Em, ki na Fakulteti za

družbene vede opaža, da se s strani posameznih profesorice_jev vnašajo tudi tematike (nebinarne) spolne identitete:

[...] tudi s profesorom se ... ne vem, ko mam kak na FDV-ju predavanja glede spolnosti in spolne identitete ... določeni profesorji tudi vključijo nebinarno identiteto ... (F90) Posebej na FDVju se mi zdi, da smo tako 'napredni' kar se tiče sprejemanja ... Smo zelo levičarski tako bom rekla (smeh). (F91)

8.7 Izkušnje v (drugih) javnih prostorih

Glede izkušenj v javnih prostorih, ki niso samo šolsko ali službeno okolje, so intervjuvanke_ci spregovorile_i redkeje; tiste_i, ki so, pa so izpostavile_i zdravstvo, trgovine in uradne javne prostore. Glede uradnih javnih prostorov je spregovoril Terry, ki je povedal, da se tam niti ne trudi biti obravnavan na podlagi samodeterminacije, saj kot pravi: »[...] učinka pa zelo verjetno ne bo. Tako si prihranim nekaj energije in pač potihno trpim.« (D66)

8.7.1 Zdravstvo

Skoraj polovica (štiri_je) intervjuvank_cev je pri okoljih, kjer jim je neprijetno izražati nebinarnost, omenila zdravstvena okolja. Kar se tiče samih izkušenj v zdravstvu je o njih spregovorila Em, ki je doživela nesprejemanje s strani psihiatra in psihoterapevte:

Kar je mogoče presenetljivo mogoče ne ... ampak enkrat sem imela enega ... Jas pač hodim k psihiatru in psihologom in sem šla enkrat k enemu novemu psihiatru in sem mu pač skomunicirala okej sem nebinarna oseba ... Uporabljam te pa te zaimke, bi bilo fajn da se nekak bolj odprto tudi gleda na moj spol in mi je tip samo rekel ... dal roko in rekel: »Ja boš si že premislila ...« in valda v sekundi trideset sem se obrnila, šla ven, ga menjala, nikol več nisem šla nazaj ... (F48)

Kot opisuje, je tako zaradi zdravstva in nerazumevanja zdravstvenih delavk_cev dobila občutek, da njena nebinarna spolna identiteta ni veljavna, legitimna.

To, da je v zdravstvu ponekod neizbežno biti obravnavan na podlagi spola, ki ti je bil pripisan ob rojstvu, je opisal tudi Ezra, ki opaža, da je pri ginekologu obravnavan zgolj na podlagi

svojega telesa, kar je zanj neprijetna izkušnja, ki lahko povzroči tudi občutek disforije. Kot pove, je v takih primerih spolni binarizem neizbežen:

[...] ampak vedno bo to meti uterus al pa sej pač should've had a uterus ... As ... female ... you transitioned man, but you're still a woman on the inside ... To je v Sloveniji res problem, da ali gre od zdravstva do just samo ... vsega ... na koncu se rabiš odločit v ker binary se boš dal zato, da lahko greš naprej. (I46)

8.7.2 Trgovine

Nekaj posameznikov opisuje tudi izkušnje v trgovinah ali natančneje v trgovinah z oblačili. Kot sem že prikazal s pripovedmi intervjuvanih nebinarnih oseb, so oblačila pogosto razdeljena na moška in ženska. To lahko pri nebinarnih osebah, kot opisuje Alex, povzroči stisko pri kupovanju oblačil. Ta je odvisna od tega, kakšen je spolni izraz osebe – torej s katerim izmed obstoječih binarnih opcij se sklada:

Pa na začetku mi je blo ful anksiozno hodit ... najprej mi je bilo ful anksizno hodit na ženski oddelek. Zdaj pa mi je anksiozno it na ženski oddelek (smeh), zato ker, ker ne vem, razmišljam ... (G57)

Zgodilo se mu je tudi to, da ga je prodajalka na podlagi izgleda usmerila na drug oddelek trgovine:

[...] ker se mi je zgodil dejansko, da me je že prodajalka usmerjala na drug oddelek za neke torbe in je blo pač tak ... da sem ji na koncu prav rekel, da ne kupujem zase ampak za frendico ... čeprav sem zase kupoval ... In sem bil prav tako kaj tebe briga kaj jas kupujem ... pač zaslužila boš, a ni to point tega vsega tuki ... (G58).

8.8 Izkušnje znotraj LGBTQIA+ skupnosti

Vse intervjuvane nebinarne osebe se počutijo, kot da so del LGBTQIA+ skupnosti. V večini primerov je ta pripadnost izrecno izpostavljena, v drugih pa je razvidna iz konteksta, kjer opisujejo pomen LGBTQIA+ skupnosti za njih same. Teo ob tem omenja tudi občutek povezanosti z LGBTQIA+ gibanjem:

Ne vem, pač počutim se povezano nekako tudi z zgodovino gibanja, z vso diskriminacijo, z vsem nasiljem in trpljenjem, ki so bili predniki primorani ne, preživeti in se do neke mere nadaljuje še danes tako da je nek občutek ... kontinuiranosti v slabem smislu ... v smislu kontinuiranega zatiranja s strani večine. Tako da mogoče nekak še najbolj to ... (A21)

Druge_i, kot na primer Terry, pa izpostavljajo to, da je njihova pripadnost LGBTQIA+ skupnosti povezana z večih vidikov – tako spolne usmerjenosti kot spolne identitete. Terry in Ezra sta omenili_a tudi to, da sta del spletne LGBTQIA+ skupnosti, v katero se vključujeta preko spletne platforme Discord:

Ezra: [...] in sem po nesreč pristal na enem Discord serverju ko se je ustvaril za pač ... za queer osebe, da se pač spoznajo in da si pomagajo med sabo. Bolj kot da je queer server, ampak sam queer osebe na serverju, lahk si tam vse ostale stvari... [...] (I28).

Za različne osebe ima LGBTQIA+ skupnost različne pomene. Največkrat je bilo izpostavljeno, da se v LGBTQIA+ skupnosti osebe počutijo varno, ter tam dobijo podporo in razumevanje, ki ju potrebujejo. Za nekatere_i predstavlja LGBTQIA+ skupnost tudi izbrano družino (Tevi: »[...] in se pravi tud queer community je dobesedno... just nekako drugačna družina ...« (I32)), mesto v družbi, prostor brez obsojanj (Roni: »[...] te lahko sprejemajo takega kot si ...« (E31)) in prostor kjer se lahko ravno zaradi občutka sprejetosti in podobnih izkušenj, ki jih doživljajo, počutijo kot avtentične osebe in s tem, ko se povezujejo z drugimi LGBTQIA+ osebami, tudi odkrivajo in raziskujejo lastno spolno identiteto:

Em: [...] ker sem hodla na različna te LGBT kempe, ko so jih imeli ... in tam smo pač mel delavnice na temo spolne identitete in mi je nekak sama družba LGBT ful pripomogla k ... tem, da sem odkrila mojo identiteto... (F27)

Večinoma intervjuvanke_ci izpostavljajo, da imajo znotraj LGBTQIA+ skupnosti pozitivne izkušnje, ki jih nekatere_i konkretizirajo kot to, da druge LGBTQIA+ osebe bolj sprejemajo, upoštevajo in bolj korektno uporabljajo zaimke posameznic_kov. Se pa posameznice_ki zavedajo tudi raznolikosti LGBTQIA+ oseb, pri čemer Alex izpsotavlja, da so njegove izkušnje znotraj skupnosti odvisne od identitet in političnosti ter aktivizma posameznic_kov. Prav tako na raznolikost razmišljanja znotraj LGBTQIA+ skupnosti na podlagi izkušenj udejstvovanja v različnih LGBTQIA+ organizacijah opominja tudi Aljaž:

[...] ne vem takrat sem pač vidu vse organizacije kot del skupnosti ... čeprav zde vidim ... mislim sej so ... ampak se mi zdi, da ne dojemajo vsi isto ... valda da ne ... (H30)

Teo ob tem izpostavlja, da je ravno zaradi raznolikosti oseb pri njem tudi znotraj LGBTQIA+ okolij prisoten strah zaradi potencialnega nesprejemanja:

Je pa seveda še vedno nek tak strah ... Ker pač se tudi znotraj skupnosti zelo razlikujemo med sabo v nekih prepričanjih in pogledih na svet, tako da je tudi vedno nek ta strah prisoten, da pa vseeno ne bi razumel oz. bi imel kdo kaj proti. (A26)

Nekatere posameznice_ki tako izpostavljajo tudi izkušnje nesprejemanja, ki se v dveh primerih pokaže kot transnormativnost posameznic_kov znotraj LGBTQIA+ skupnosti. Kot izpostavljata Kai in Aljaž:

Kai: [...] njihova spolna orientacija ... če je zlo al pač zlo hetero ali zlo homo ... te pač zlo ukalupljajo v ta spol v kerem si se rodil ... in pač je potem ne vem, če si kakorkoli romantično ... spolno ... v odnosu s to osebo ... se pač ... se ti lahk zdi, da je ta tvoj, tvoja identiteta zelo spregleda ... zaradi tega ker pač nisi ... nisi šel skozi nek proces potrjevanja spola ... (C25)

Aljaž: Ja pa tud ... to je žalostno ampak iz strani ene trans osebe ... k ... ja k ... je v bistvu mi nekak rekla, da nisem 'dovolj trans' zato, ker sem po dveh tednih, ko sem se avtiral shareal neki na facebooku neki o trans in mi je napisala ta oseba, da jas to ne morem kr sherať, ker nisem še dost dolg out ... tako da ja ... take stvari ... (H52)

Hkrati pa tudi v odnosu z drugimi LGBTQIA+ osebami prihaja do nespoštovanja zaimkov, kot prikazuje Aljažev primer:

[...] sem ... comal out kot non-binary in da uporabljam he/they zaimke ... Pri čemer odziv ni bil čist kar sem pričakoval. Je bil nekoliko bolj negativen. Ker ... em ... je potem pač ta oseba odreagirala v smislu pač, da ja, da okej, ampak da ne bi uporabljala they zaimkov zame, ker bi pač rajši uporabljala moške zaimke ali moje ime namesto zaimkov ... Am ... Pač, da ne želi aktivno nespoštovat mojih zaimkov ... Ampak pač se ne počuti comfortable z uporabo they, ker nekako ne verjame v obstoj nešteto spolov. (A23)

Kot druge negativne aspekte LGBTQIA+ skupnosti Aljaž izpostavlja tudi razdrobljenost same LGBTQIA+ skupnosti in čustveno nasilje, ki ga je doživel znotraj transspolne skupnosti. Alex pa kot negativni vidik LGBTQIA+ skupnosti izpostavlja to, da je ponekod prisotno preveč pritiska na cispolne ljudi:

Ker mam izkušnje, nevem ... k se mi je zdel, da ... pač to se mi je zdelo znotraj določene trans skupnosti ... da je bilo uno nek pressure na cis ljudi, da delajo nekaj slabega recimo al pa da so samo izbrani tisti ljudje uredu ... Pač tko no ... Men se zdi pa to škoda ... ker ... pač daj človeku možnost neglede na to kdo je ... in se pokonektaj s človekom... pa pol pač glede na identiteto ugotovi a ti je ta oseba kul al ne ... tak da to mi je recimo slab vidik ... izkušenj s skupnostjo. (G41)

Je pa tudi v LGBTQIA+ skupnosti prisotna cismativnost, ki jo osebe razumejo kot to, da je prisotno nerazumevanje spolne fluidnosti, da je ponekod prisotna binarnost razmišljanja in da je tudi znotraj skupnosti nebinarnost pogosto prezrta:

Aljaž: [...] ja in nevem ... pol so bile razne izkušnje, da ... je zlo binarno vse gledano ... ne samo spol ampak tud usmerjenost, al si lezbijka al si gej in to je to ... tako da ja ... sem mel dost težav s tem a sem zgledal ful straight na neki točki ... in sem bil tko ne to nisem jas [...] (H31)

Em: [...] še vedno ni tolko govorjeno o nebinarnih osebah, maš tisoč raziskav o trans ženskah, trans moških ... nikol pa nimaš nekih konkretnih informacij in raziskav na temo nebinarnih ljudi ... tak da tu se še mi zdi tudi znotraj skupnosti zdi premalo. (F28)

Kot primer dobre prakse obravnave in odpiranja nebinarnih tematik Em izpostavlja Nebinarni zin, ki je izšel leta 2021 pri Zavodu TransAkcija.

8.9 Družba v prihodnosti

Skozi intervjuje so osebe spregovorile o tem, kako doživljajo družbo in kakšne izkušnje imajo na različnih področjih življenja v povezavi z nebinarno spolno identiteto. Hkrati pa me je zanimalo tudi, kaj nebinarne osebe same menijo, da bi bilo potrebno, da dosežemo sprejemajočo

družbo, v kateri bi lahko osebe, katerih identitete se ne skladajo s trenutno hegemonijo cisspolne heteroseksualnosti, obstajale in se počutile varno.

Za izgrajevanje sprejetosti v družbi je največkrat bilo izpostavljeno izobraževanje o nebinarnosti ter LGBTQIA+ tematikah. Kot povejo intervjuvanke_ci, je pomembno, da se spremeni izobraževalni sistem na način, da se v šole (na vseh ravneh izobraževanja) začne vnašati LGBTQIA+ tematike, za katere je večkrat bilo povedano, da trenutno ne obstajajo. Kot povzame Teo:

Izobrazba. Ker dejstvo je, da se trenutno v kurikulumu ne govori ... Nasploh o LGBTQ tematikah, na nobeni ravni izobraževanja ... Am in mislim, da in mislim da bi že samo to ... izobraževanje, ozaveščanje o tem ... Veliko pripomoglo k večjemu sprejemanju. (H59)

Glede izobraževanja so nekatere osebe povedale tudi to, da je pomembno, da se izobražuje širšo družbo s strani LGBTQIA+ organizacij. Kot izpostavlja Em, mora biti pri tem poudarek tudi na večkrat spregledanih identitetah:

[...] ker tud na stojnicah ko so kake ... tud za kake heteroseksualne ljudi in cisnormativne ljudi se vedno predstavi samo LG in mogoče T ... ne ... Nikol se ne predstavi ... tud biseksualci so zlo spregledani ... ne vem nikol se ne predstavi pol nebinarne opcije ne [...] (F75)

Ob tem je Ezra izpostavil še to, da bodo ljudje morali biti odprti do učenja, osebe, ki že posedujejo znanje, pa ga morajo biti pripravljene deliti med druge. Roni je poudarila pomembnost izobraževanja mlajših generacij: »[...] ampak če začnemo delati z mladimi generacijami pa bi lahko naredili veliko pozitivno spremembo.« (E75) Hkrati je sama skeptična glede tega, kako bi se s tem pristopilo do starejših, če je to trenutno sploh mogoče.

Preko izobraževanja bi po mnenju nekaterih intervjuvank_cev lahko prišlo tudi do normalizacije nebinarnosti, torej da nebinarne osebe ne bi bile videne kot odstop od norm, ampak kot še ena izmed raznolikih opcij človekovega obstoja:

Alex: [...] ker če bi se že od malega o tem učili bi nam bilo to nekaj najbolj normalnega ... (G86)

V splošnem je za normalizacijo, kot pove Kai, potrebno, da se o nebinarnosti čim več govori in jo vključuje v splošni diskurz kot nekaj normalnega. Ezra in Aljaž omenjata še pomen

(pozitivnih) medijskih reprezentacij in da se v različne šove in serije kdaj vključi tudi nebinarne osebe:

Aljaž: [...] ne vem se mi zdi, da tud ta neka ... prisotnost ... nebinarnih oseb v nekih teh šovih oz. serijah ... ko so mogoče ... niso lih najbolj korektno predstavljeni? Ampak vsaj so al kaj? Se mi zdi, da tud to dost vpliva ... (H58)

Za večjo sprejemanje je po besedah nekaterih pomembno tudi odpreti pogled na spol. Pri Aljažu in Ezri se na primer pojavlja razmišljanje o prihodnosti brez spola ali pa, da se pogled na spol vsaj razširi:

Aljaž: [...] al pa vsaj, da bi ... da bi se razširil ta pogled na spol. Da ni to vse ... da niso sam moški in ženske ... Ne vem, da vsaj to ... čist iz nekega biološkega vidika, da nobeno telo sploh ni enako ... mam pač 7 bilijonov teles na svetu in to bi pač mi dal v dve skupini ... okej ... (H68)

Ezra je mnenja, da se mora v širšem pogledu ločiti biološki in družbeni spol, saj ne izhajata nujno drug iz drugega in kot pove Alex, da se spoštuje samodeterminacijo posameznikov. Pomembno pa je, kot omenja Dominik, da je sama družba pripravljena poslušati in da postane bolj odprta ter strpna do različnosti. Pri tem imajo vlogo tudi LGBTQIA+ okolja, kjer Em izpostavlja, da je pomembno, da različna društva med seboj začnejo bolj sodelovati, hkrati pa, da se tudi v LGBTQIA+ okoljih več govori o nebinarnosti.

Em pove še, da je pomembno, da se v slovenščino uvede spolno nevtralni zaimsek, za katerega pa je ključno, da izhaja iz same LGBTQIA+ skupnosti:

[...] ampak tak kot so naredili v Španiji, da so si med sabo izmislili neke ... nevtralne zaimke in se pač v communityju LGBT ful uporabljajo. (F79)

Alex je mnenja, da je za sprejemajočo družbo ključna tudi legalna ureditev, torej da je nebinarnost možna tudi v pravnoformalnem smislu. To, da je potrebno legalno urediti nevtralni spolni označevalec, izpostavljata tudi Kai in Terry:

Kai: [...] mogoče tud, da bi se dal osebni, da bi se dalo pač ... nebinarni spolni identifikator oz. pač nevtralni, ker pač trenutno ne obstaja ... (C68)

Poleg tega, da bi se spolni binarizem razrahljal v pravnoformalnem smislu, pa nekatere intervjuvanke_c_i povejo tudi, da je potrebno, da začnemo presegati spolne norme, da je manj

spolnih zaznamovanosti različnih produktov, igrač, da je več spolno nevtralnih toalet in na sploh spolne nevtralnosti, ter da se otrokom dopušča večjo svobodo pri svojem izražanju.

Polovica intervjuvank_cev je glede prihodnosti optimistična, in verjamejo, da bo prihodnost bolj sprejemajoča, ter da smo že na dobri poti k sprejemanju. Nekatere_i so mnenja, da bo sprememba družbe nastopila z mlajšimi generacijami, saj je že danes, kot pove Roni, med mlajšimi več sprejemanja:

Am ... jas mam upanje, da bo boljše, ker tudi vidim, da z novimi generacijami je vedno več sprejemanja o tem. (E85)

Da je družba nepredvidljiva, opozarja Terry, ki tako kot Tevi, ni optimističen glede prihodnosti. Teo pa pove, da je sam mnenja, da bo tudi v prihodnosti obstajala družba, ki ne bo sprejemajoča:

Ampak hkrati pa sem prepričan, da bo pa vedno obstajal nek del družbe, ki bo pa zelo eksplicitno proti ... proti temu celotnemu konceptu in bo še naprej zanikal obstoj več kot dveh spolov. (A50)

Intervjuvanke_ci so spregovorile_i tudi o tem, kakšno bi za njih bilo življenje v sprejemajoči družbi. Kot izpostavlja nekaj oseb, bi za njih sprejemajoča družba pomenila, da bi imele_i manj skrbi glede spolnega izraza, da bi imele_i več svobode, imele_i možnost biti avtentične osebe ter imele_i pogoje, ki omogočajo, da oseba sploh lahko obstaja:

Kai: [...] in da sem tud jaz del družbe tak kakršen sem ... in ne da se moram delat da sem neki kar nisem ... (C87)

Nekatere_i so povedale_i še to, da bi se v taki družbi lahko predstavljale_i posameznici_ku z zaimki, ki pa ne bi bili več videni kot problematični. Kot pove Tevi:

Če bo neka utopična verzija družbe sprejemala ali dojemala nebinarnost bi to zame bilo nerazložljivo dobro, kot tudi za ostale transspolne in ali nebinarne osebe. Bi imeli več svobode, da bi bili glasni o tem kdo smo, (J49) nihče se ne bi bal zaimkov, ptice bi pele, rože bi rasle itd. (J50)

Prav tako ne bi bilo potrebe po tem, da bi oseba skrivala svojo spolno identiteto v službenem okolju zaradi strahu pred izgubo zaposlitve oziroma potrebe po razkrivanju sploh ne bi bilo več. Kot pove Aljaž:

In se mi zdi, da bi to neko ... notranje prevpraševanje tega a naj povem tej osebi da sem nebinarna oseba ful olajšal ... ker bi sam ... ne vem kako bi sploh blo ...

ampak verjetno nebi pol razlagal tega kaj to je in Judith Butler in to ... (smeh)
ja no tko ... ja. To je to. (H69)

Kar se tiče spola, je Ezra povedal, da bi v taki družbi biološki spol bil še vedno pomemben, vendar ne bi nujno določal družbenega spola in da bi lahko telesne modifikacije posameznikov izhajale iz njih in ne družbenih percepcij, predvsem pa, da bi se spoštovala samodeterminacija posameznikov.

Za vse to je potreben tudi čas in trud, kot izpostavljajo nekatere_i. Kot pove Dominik:

In pač mislim da nam to v Sloveniji primanjkuje ... Pač ljudje se moramo zavedati, da ... da vbistvi zdaj če, vem da dosti tudi anti-LGBT seans in tega pa ... Da nebomo glede tega tiho, čisto nebomo glede tega tiho ... Nišče nas ne more utišati glede tega. (B31)

9 Razprava

V socialnem delu govorimo o tem, da se uporabniki_ku vedno pridružimo v njeni_govi življenjski situaciji in uporabljamo jezik socialnega dela, za katerega je na strani socialnih delavk_cev pomembna radovednost, odprtost in sodelovanje za ustvarjanje novih interpretacij, razumevanj ter dogovorov (Čačinovič Vogrinčič, 2003, str. 200) in ki nas vabi, da skozi interakcijo z uporabnicami_ki vedno pogledamo tudi skozi okno drugega (prav tam, str. 202). Za to je pomembno, da smo pri delu antidiskriminatorne_i, saj smo le tako lahko spoštljive_i in odgovorne_i zaveznice_ki. Če upoštevamo še delovanje v smeri družbene pravičnosti, kot izhaja iz Etičnega kodeksa socialnih delavk_cev (Društvo socialnih delavk in delavcev, 2021), se mi zdi nujno, da osebe, ki svoj spol in spolno identiteto doživljajo na načine, ki se ne skladajo z družbeno normativnimi prepričanji, razumemo. Da bi jih razumele_i pa je potrebno, da reflektiramo lastna prepričanja o spolu in spolnih identitetah ter da raziskujemo kako lahko družbena prepričanja vplivajo na manjšinske skupine, ki so velikokrat preglašene in preslišane.

Kot zapiše Sešek (2018, str. 96), lahko z nereflektirano socialnodelovno držo same_i »[...] (so)kreiramo družbeni diskurz o normativnih cisspolnih, binarnih spolih, telesih in seksualnosti, s čimer ne prevprašujemo sistemov patriarhata, kapitalizma in zahodnega neoliberalizma, ki temeljijo na hierarhiziranju naših življenj in teles.« Socialno delo mora temeljiti na socialni pravičnosti ter dobrobiti uporabnic_kov, krepitvi moči in antidiskriminatorni perspektivi, zato je pomembno, da razumemo delovanje zatiralskih sistemov, da bi razvile_i kritično prakso (prav tam, 2018, str. 96), ki je nepogrešljiva za delo z vsemi, ne samo manjšinskimi skupinami.

Britansko združenje socialnih delavk_cev (BASW, 2021, str. 1) pri delu s transspolnimi osebami (kar v enem izmed krovnih pomenov besede vključuje tudi nebinarne osebe) izrecno izpostavlja pomen opozicijske drže stigmi, diskriminaciji, zatiranju, stereotipiziranju in zlorabam, ki jih doživljajo transspolne osebe. Tako se od socialnih delavk_cev pričakuje, da ohranjajo dostojanstvo transspolnih oseb in izkazujejo strokovno razumevanje tako skozi govor kot vedenje, se zavzemajo za pravice transspolnih oseb in prepoznavajo diskriminacijske prakse, ki so jih deležne. Prav tako na podlagi živeti izkušenj transspolnih oseb svojo prakso osebno prilagajajo, iščejo najboljše informacije in vire podpore ter razumejo in v svojo prakso integrirajo intersekcijsko perspektivo na identitete posameznic_kov (prav tam, str. 2). Kot navajajo tudi v ameriškem nacionalnem združenju socialnih delavk_cev (NASW, 2008, str. 368), imajo socialne_i delavke_ci dolžnost, da razumejo in cenijo celoten spekter raznolikosti, ki se pojavlja med ljudmi, in raziščejo vse družbeno povzročene predsodke, ki bi katerokoli

osebo naredile za manjvredno. Neobsojajoč odnos do spolne raznolikosti je namreč tisti, ki socialnim delavkam_cem omogoči, da osebam zagotavljajo največjo možno podporo.

V današnji družbi je, kot izhaja tudi iz pripovedi mladih nebinarnih oseb, prisoten spolni sistem, ki temelji na dihotomiji ženskosti in moškosti, na opozicijsko-hierarhičnem spolnemu binarizmu. Za osebe, ki na spol gledajo dekonstruktivistično, kot za nebinarne osebe ugotavljajo npr. Viljbrief, Saharso in Ghorashi (2020, str. 95), to lahko predstavlja različne ovire. Rezultati moje raziskave se skladajo s tovrstnim pogledom in razumevanjem spola s strani nebinarnih oseb. Za osebe je spol – družbeno predstavljen kot zgolj moški in ženski – v večini primerov viden kot kompleksen (družbeni) konstrukt, ki ga posameznice_ke razumejo na unikatne načine. Med drugim ga razumejo kot institucijo, kar spominja na teoretizacijo Lorber (1994), in kot spektrum, o čemer govori Monro (2010). Ob tem ocenjujem, da je za teoretično razpravo o nebinarnih spolnih identitetah smiselno upoštevati teoretične smeri, kjer se spol razume kot (družbeno) konstruiran in se na ta način posameznic_kov ne vidi (več) kot patoloških, pač pa se gleda širše in reflektira o tem, kako so normativni družbeni sistemi tisti, ki patologizirajo in zatirajo. Hkrati pa, kot nas opominjajo pripovedi posameznih nebinarnih oseb, se mora upoštevati kompleksnost te konstrukcije, v katero več oseb prišteva tudi lastno samodeterminacijo in osebno doživljanje ter občutenje spola in/ali spolne identitete posameznice_ka (torej spolno identiteto kot jo pojmuje npr. Koletnik 2019, str. 8).

9.1 Pojmovanje in doživljanje lastne spolne identitete ter mladostništva

Mlade nebinarne osebe, ki so bile del raziskovalnega vzorca, prikazujejo, da ne gre za homogeno skupino, pač pa za precej raznolike osebe, z različnimi izkušnjami in nenazadnje tudi različnimi razumevanji nebinarnosti, ki temeljijo na tem, kako jo same_i doživljajo.

Barker in Iantaffi (2019, str. 64) govorita o nebinarnosti kot o krovnem terminu, s čimer poudarjata, da so si posameznice_ki, ki se občutijo kot nebinarne, med seboj sicer lahko podobne_i in imajo podobne izkušnje, vendar so si hkrati tudi različne_i. S takim razumevanjem tako ne igramo vratarjev (ang. *gatekeepers*), ki odločajo kdo šteje kot 'prava' nebinarna oseba in kdo ne, s tem pa dopuščamo možnost, da se osebe opišejo same.

Govorim lahko o spektru nebinarnosti, kar kažejo tudi pričevanja posameznic_kov. Nekatere osebe se sicer poistovetijo z nebinarno spolno identiteto in se tako tudi opredeljujejo, za druge pa je nebinarnost prostor, ki ni obtežen s potrebo po natančnem (samo)definiranju; za nekatere pa lahko to predstavlja celo filozofsko-politično stališče. Čeprav za mnoge nebinarnost

predstavlja odmik od ženske ali moške spolne identitete, nekatere_i vseeno pripisujejo pomen moškosti/ženskosti, ki pa je v takih primerih razumljena bolj svobodno (npr. demifant, nebinarna oseba in trans moški). Omenjena je bila tudi spolna disforija, ki jo intervjuvanec občuti ob feminilnosti. Gre za kratkoročno ali dolgoročno doživljanje stresa, stisk, občutkov nezadovoljstva, ki izhajajo iz neujemanja lastne spolne identitete s spolom, ki je osebi pripisan ob rojstvu (Koletnik in Grm, 2016, str. 169). Nekateri osebe se hkrati umeščajo pod krovni termin transspolnosti, medtem ko to ne velja za vse, kar izpostavljata tudi Young (2019) in Darwin (2020). Darwin (2020; str. 10–22) na podlagi intervjujev z nebinarnimi osebami ugotavlja, da se posameznice_ki umeščajo pod krovni termin transspolnosti glede na to, kaj jim le-ta pomeni – nekatere_i transspolnost dojemajo na podlagi binarnega medicinskega modela, druge_i ga dojemajo kot krovni termin, ki zajema tudi vse osebe, ki se počutijo izključene iz sistema spolnega binarizma. Kot sklene avtorica (prav tam, str. 21), ugotovitve potrjujejo, da ne obstaja zgolj ena operacionalizacija transspolnosti ali nebinarnosti. Ta je odvisna od posameznikovega razumevanja spola, tudi v relaciji do transspolnosti, in praks njihovega samooznačevanja ter občutkov glede pripadnosti specifični skupnosti.

Razlike med posamezniki_ki se kažejo tudi v njihovem raziskovanju spolne identitete. Svojo spolno identiteto so intervjuvane nebinarne osebe začele prevpraševati v različnih življenjskih obdobjih, pri nekaterih je do tega prišlo v kasnejših obdobjih, spet druge so že v otroštvu prevpraševale spol, ki jim je bil pripisan. Večina jih je nebinarnost spoznala z lastnim raziskovanjem spletnih virov, nekaj pa jih je informacije dobilo s strani nevladnih organizacij. Kot pomemben je bil omenjen tudi odnos, ki so ga osebe imele z drugimi transspolnimi in nebinarnimi osebami, saj so same sebe spoznale preko deljenja izkušenj z njimi, kar poudarja pomen skupnosti za nebinarne osebe. Za raziskovanje (nebinarne) spolne identitete se je kot ustrezno pokazalo še prebiranje t. i. kvir teorij (gre za širok razpon teoretskih del, katerih cilj je med drugim destabilizirati hegemonijo cisheteronormativnih družbenih prepričanj) in prakticiranje *drag*-a, torej v primeru, ki je bil izpostavljen v intervjuju, preobrazba same_ga sebe v kraljico preobleke.

Glede na rezultate intervjujev je opazno, da mlade nebinarne osebe obstajajo na preseku družbe, ki jo opisujejo kot nesprejemajočo, in spolnim binarizmom, ki kot družbeno prepričanje legitimnost daje predvsem osebam, ki se identificirajo na binarnih polih dveh družbeno priznanih spolov, torej moškega in ženske. Družba, kot jo opisujejo mlade nebinarne osebe, je torej do spolno (in seksualno) nenormativnih oseb nesprejemajoča, kar nekatere_i povezujejo s

prisotnostjo konservativne vlade in religije. V družbi prepoznavajo tako transfobijo kot homofobijo, več sprejemanja pa opažajo pri mlajših generacijah ter v večjih krajih ali v tujini.

Sama spolna identiteta, kot jo posameznice_ki doživljajo, tako ni predpogoj za to, da mlade nebinarne osebe, s katerimi sem se pogovarjal, občutijo nelagodje do samih sebe. Širše družbeno (ne)razumevanje nebinarnosti, ki izhaja tudi iz tega, da je družba strukturirana na način, da imajo cispolne ženske in še posebej cispolni moški več družbene moči, je tisto, kar vpliva na negativne občutke. Poleg tega, so nekatere osebe o mladostniškem obdobju povedale, da je bilo to za njih različno od vrstnic_kov, ker so potrebovale več časa, da so spoznale svojo spolno identiteto in se v njej počutile udobno. Izpostavljeno je bilo tudi sočasno obiskovanje fakultete in vključenost v proces tranzicije, kar je za posameznika predstavljalo dodatno obremenitev. Prav tako je pri nekaterih posameznikah_ik prisoten strah pred nesprejemanjem, občutek 'nenormalnosti', občutek nepripadnosti, depresije ter utesnjenosti, ki ponovno izhajajo iz družbene organiziranosti, katere podlaga je spolni binarizem. Čeprav ti podatki sami po sebi ne morejo z gotovostjo prikazati, da je pri mladih nebinarnih osebah prisoten manjšinski stres, je to vsekakor ena izmed možnosti, česar se je po mojem mnenju potrebno zavedati. Kot pravita Štefanec in Morić (2021, str. 8) pri manjšinskem stresu ni govora zgolj o neposrednih izkušnjah v življenju posameznic_kov, temveč so tu prisotni še posredni stresorji, usmerjeni na manjšinsko družbeno skupino, vpliva pa lahko tako na zaposlitve, nepremičninski trg in izključenost iz le-tega, izobraževanje in splošno aktivno udeleževanje v družbi.

9.2 Spolni binarizem in izzivi, ki jih prinaša nebinarnim osebam

V svojih življenjih intervjuvane mlade nebinarne osebe prepoznavajo obstoj spolnega binarizma, ki se pojavlja v širši družbi kot splošno prepričanje, hkrati pa je ta prisoten tudi na različnih področjih življenja. Kot primere obstoja spolnega binarizma so osebe navajale ospoljevanje in socializiranje posameznic_kov v določen družbeno prepoznavni spol, ki skozi označevanje oseb z določenim spolom poteka celotno življenje. Sam spolni binarizem so prepoznale_i še pri oblačilih, barvah, igračah, poklicih, na raziskovalnem področju in prostorih, ki so spolno zaznamovani in ločeni glede na to, kar je za določen spol družbeno sprejemljivo.

Kot pove Markman (2011, str. 317), družbene definicije spola kot binarnega ne odražajo živeti izkušenj spola znotraj družbe, zaradi česar so take definicije problematične in zatiralne. Striktno vsiljevanje binarizma na posameznice_ke, ki temu ne ustrezajo, vpliva tako, da jih patologizira (prav tam, str. 317). Osebe v intervjujih tako pripovedujejo o nerazumevanju nebinarnosti v širši družbi, kar vpliva na to, da s strani družbe dobivajo sporočila, da so zmedene in nenaravne

ter da njihov obstoj odraža družbene trende in iskanje pozornosti. Prav tako se v družbi večkrat počutijo nevidne. Podobno ugotavljajo Taylor, Zalewska, Gates in Millon (2019, str. 200) in Cosgrove (2021, str. 94), ki navajajo, da nebinarne osebe nevidnost in nerazumljenost doživljajo ravno zaradi binarnega konstrukta spola, ki ne dovoljuje spolne nebinarnosti.

Veliko pozornosti so intervjuvanke_ci posvetile (slovenskemu) jeziku, ki ga opisujejo kot strogo spolno binarnega, zaradi česar se pojavljajo težave pri artikulaciji lastne spolne identitete ter izražanje le-te v interakciji z drugimi. Kot pove Bradford idr. (2019, str. 165), je za izgradnjo identitet oseb z nenormativno spolno identiteto in za interakcije z drugimi jezik zelo pomemben, zato jeziku posvečajo veliko pozornosti ter v določenih primerih za opis lastnih izkušenj ustvarjajo nov jezik. Da pa nebinarnim osebam oviro predstavlja ravno binarnost jezika ugotavljajo tudi Taylor, Zalewska, Gates in Millon (2019, str. 201). Slovenščina je po mnenju intervjuvank_cev zelo spolno binaren jezik, zaradi česar se nekatere nebinarne osebe ne morejo avtentično izražati, prav tako je po mnenju nekaterih zaradi tega težje razložiti nebinarnost. Osebe, ki sem jih intervjuval, so te tako predstavile s slovenskimi, kot tudi z angleškimi zaimki, ki jih uporabljajo zase, pri čemer jim angleščina z zaimkom *they/them* služi, da se pri predstavljanju lahko odmaknejo od spolno binarne pozicije v jeziku, ki jo zahteva slovenščina. Nekatere_i pri komunikaciji v slovenščini uporabljajo oboje, moške in ženske zaimke, da s tem naslavlja sebe in na tak način subverzirajo jezikovne omejitve. Uporaba zaimkov in upoštevanje nazivanja s slovničnim spolom, kot to želijo posameznice_ki, daje nebinarnim osebam občutek spoštovanja, udobja, varnosti ter jim da vedeti, da so validne in prepoznane. Ker pa se v vseh okoljih ne počutijo varno, se prakse predstavljanja z zaimki in uporabe le-teh na način, kot jim sicer ustreza, ne poslužujejo v vseh okoljih, čeprav v nekaterih primerih zaradi tega lahko osebe doživljajo tudi spolno disforijo. Pojavljajo se tudi poskusi vpeljave alternativnih zaimkov, kar sta ugotavljala že Vičar in Kern (2017, str. 231). V mojem primeru so to zaimki za nazivanje oseb, katerih spola osebe ne poznajo, in sicer z zaimkom *oni*. Se pa je to pojavilo zgolj v enem izmed intervjujev, zato se zdi, da zaenkrat ta praksa ni precej razširjena. Vsekakor pa je pomembno, kot je bilo izpostavljeno v intervjujih, da se alternativne jezikovne oblike še naprej oblikujejo znotraj transspolne skupnosti in temeljijo na principu od spodaj navzgor ter se potem vpeljujejo v splošno rabo.

Binarni pogled na spol med drugim ne omogoča pravnega priznanja spolne identitete, ki bi se nahajala izven dihotomije moških in žensk, kar izpostavljajo tudi Koletnik, Grm in Gračanin (2016, str. 15). Čeprav je v Sloveniji možno pravno priznanje spola za transspolne osebe, je to zaenkrat precej neurejeno področje, ki v nasprotju z željami in potrebami transspolnih oseb ne

izhaja iz samoopredelitve posameznikov, temveč temelji na diagnozi transseksualizma, ki je klasificiran kot motnja v duševnem zdravju (Koletnik, 2019). Hkrati je le-to omejeno na tiste, ki se identificirajo na enem izmed binarnih spolov. Pravno-formalno torej nebinarnost v Sloveniji zaenkrat ni mogoča, kar zaznavajo tudi posamezne intervjuvane nebinarne osebe, ki možnost pravne potrditve lastne spolne identitete razumejo kot enega izmed načinov, na katerega bi se v družbi počutile bolj vidne in legitimne. Leta 2019 so na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ustanovile delovno skupino za pripravo celostnega zakona na področju pravnega priznanja spola (Jeričević Šušteršič, 2020; Zagovornik načela enakost, 2021). Zakon zaenkrat še ni bil pripravljen, je pa v lanskem letu, torej 2021, Zagovornik načela enakosti v posebnemu poročilu o položaju transspolnih ljudi v postopkih medicinske potrditve spolne identitete Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti priporočil, da se naj v ta zakon vključi tudi možnost tretje, nevtralne možnosti pri označevanju spola za transspolne in interspolne ljudi (Zagovornik načela enakost, 2021, str. 97).

Iz ugotovitev raziskave izhaja tudi to, da bi si nekatere nebinarne osebe želele medicinske tranzicije, vendar je to, podobno kot pri pravni potrditvi spolne identitete, precej zahtevno, saj trenutni sistem velja na transnormativnem prepričanju o transspolnih identitetah, kjer je tranzicija možna zgolj v binarni spol (Bradford, idr. 2019, str. 161). Za osebe, ki se občutijo kot nebinarne, tako te možnosti ni. Podobno so ugotovile tudi v raziskavi vsakdanjega življenja transspolnih oseb v Sloveniji, kjer je tretjina oseb poročala o tem, da njihova spolna identiteta navkljub tranziciji družbeno ne bi bila prepoznana (Koletnik, 2019, str. 28). Omejitve pri medicinski tranziciji ravno zaradi obstoja zgolj binarne možnosti izpostavljajo tudi druge avtorice, npr. Taylor, Zalewska, Gates in Millon (2019, str. 200).

Spolni binarizem je tako prisoten na različnih področjih življenja posameznikov. Najbolj ga je, po pripovedovanjih nekaterih intervjuvanih nebinarnih oseb, razbremenjen (vendar ne v vseh primerih) njihov prijateljski krog in LGBTIQ+ okolja, kjer osebe pridobivajo tudi največ izkušenj s sprejetostjo. Ob tem opažam, da bolj kot je prisotno strogo (spolno) binarno razmišljanje, več izkušenj nesprejemanja so nebinarne osebe deležne.

Čeprav sem s tem, da sem spraševal po izkušnjah s sprejemanjem in z nesprejemanjem, tvegala, da se ustvari nova binarnost sprejemanje/nesprejemanje, na tej točki povzemam ugotovitve o izkušnjah s sprejemanjem in nesprejemanjem zaradi lažje preglednosti ločeno. Ob tem se mi zdi pomembno izpostaviti, da poleg tega, da so osebe na določenih področjih življenja sprejete,

na drugih pa ne, že iz samega strahu pred nesprejemanjem ali diskriminacijo osebe večkrat ostajajo nerazkrite. V zdravstvenih okoljih, uradnih javnih prostorih, službenih okoljih, pri policiji, verskih okoljih, nekaterih družinskih okoljih, športnih objektih in ostalih okoljih, kjer ni moč vnaprej prepoznati kakšnega odziva bodo osebe deležne, se osebe na primer ne počutijo prijetno izražati ali razkrivati nebinarnosti.

Osebe torej niso pripovedovale le o sprejetosti, nesprejemanju in diskriminaciji, temveč so pripovedovale tudi o tem, da izkušnje sprejetosti oz. nesprejetosti nimajo zaradi strahu pred razkritjem, mestoma pa so namesto konkretnih izkušenj nesprejemanja dodatno poudarjale še spolni binarizem in učinke, ki ga ta ima na njihova življenja.

9.3 Izkušnje s sprejemanjem

Da bi ugotovil, kaj za osebe sploh pomeni občutek sprejetosti v povezavi z njihovo spolno identiteto, sem jih v intervjujih spraševal o njihovih definicijah sprejetosti in pomenu, ki ji ga pripisujejo. Sprejetost intervjuvanim pomeni varnost, upoštevanje njihovih čustev, spoštovanje samodeterminacije in neobsojanje njihovega doživljanja, to pa povezujejo tudi z možnostjo, da lahko živijo kot avtentične osebe.

Nekatere_i so tako pripovedovale o tem, da imajo podporo s strani staršev, ponekod tudi starih staršev. Izpostavljeno je bilo tudi to, da se je z razkritjem lastne spolne identitete kot transspolne, razrahljal spolni binarizem v družinskem okolju. Podpore so nekatere deležne_i tudi s strani partnerk_jev. Največ sprejemanja so osebe deležne v prijateljskih krogih, saj se, kot so nekatere poročale, obkrožajo in zadržujejo v podobno razmišljajočih krogih. Tam se počutijo sproščeno, omenjale_i pa so tudi, da je v prijateljskih krogih manj spolno binarnega razmišljanja. Podobno so ugotovile_i v raziskavi o vsakdanjem življenju transspolnih oseb (Koletnik, 2019, str. 18), kjer so prišle_i do podatkov, da so transspolne osebe sprejemanja največkrat deležne v okolju prijateljic_ev, sledi pa LGBTQIA+ skupnost ter partnerska okolja. V intervjujih, ki sem jih izvedel, je bilo o prijateljskem krogu največkrat izpostavljeno razumevanje do uporabe zaimkov, ki jih prijatelji_ce spoštujejo in uporabljajo.

Rezultati moje raziskave prikazujejo, da se večina (intervjuvanih) nebinarnih oseb v LGBTQIA+ skupnosti počuti sprejeto, kar (podobno kot v prijateljskem krogu) povezujejo s tem, da so njihove spolne identitete v LGBTQIA+ skupnosti sprejete, prav tako pa je tam bolj upoštevana uporaba zaimkov. To v svoji raziskavi ugotavlja tudi Koletnik (2019, str. 19), saj več kot polovica transspolnih oseb omenja, da imajo z LGBTQIA+ skupnostjo v redu izkušnje,

da jim je skupnost rešila življenje in za njih predstavlja izbrani dom. Tudi intervjuvanim nebinarnim osebam v moji raziskavi LGBTQIA+ skupnost po večini predstavlja varen prostor, kjer dobijo podporo, razumevanje, izmenjujejo svoje izkušnje ter raziskujejo spolno identiteto.

Do neke mere je za nekatere tudi službeno okolje lahko prostor, kjer se počutijo sprejete, je pa to bilo v primerih intervjuvank_cev omejeno na specifična službena okolja, kjer je sprejemajoče okolje povezano s tem, da so do nebinarnosti odprte sodelavke_ci in s tem, da je bil z šefico_om vzpostavljen zaupen ter prijateljski odnos.

Šolsko okolje je za večino oseb postalo sprejemajoče šele na višjih stopnjah izobraževanja, ponekod v srednji, večinoma pa v času študija na fakulteti, kar je povezano s tem, da so na fakultetah bile deležne sprejemanja in upoštevanja uporabe zaimkov, ki ga večinoma pripisujejo svojim sošolkam_cem. Podobno so ugotovile_i Bower-Brown, Zadeh in Jadv (2021, str. 8), saj so v njihovi raziskavi transspolne in nebinarne osebe svojo šolsko izkušnjo povezale z reakcijami, ki jih do njihove identitete imajo vrstnice_ki in učitelji_ce, velik pomen pa so pripisale tudi sami socialni in institucionalni podpori, saj so izpostavile_i, da so njihove identitete lažje zavarovale_i, če so v šolah obstajale_i LGBTQIA+ skupine in inkluzivni kurikulum (prav tam, 2021, str. 15).

Kot navajata tudi Sešek in Margon (2021, str. 50), vključevanje in pozitivna reprezentacija LGBTQIA+ tematik v učnem načrtu dobrodejno vpliva na občutke sprejetja v šolski skupnosti ter pozitivno vpliva na odnos do LGBTQIA+ tematik in odnose med vrstnicami_ki, saj se lahko zmanjša pojavnost negativnih in sovražnih opazk, povezanih s spolno usmerjenostjo in spolnim izrazom v samem šolskem prostoru. Intervjuvanke_ci v moji raziskavi opažajo, da vključujočih vsebin primanjkuje na vseh stopnjah izobraževanja. Pozitivno izkušnjo v srednji šoli je na primer omenila zgolj ena oseba, in sicer izobraževanje o LGBTQIA+ tematikah, ki je bilo izvedeno v sklopu delavnice o spolni vzgoji. Medtem izkušnje v času študija kažejo na to, da je od posamezne institucije odvisno, kako in v kolikšni meri se obravnavajo LGBTQIA+ tematike; splošno prepričanje intervjuvank_cev pa je, da se teh tematik obravnava premalo.

9.4 Izkušnje z nesprejemanjem

Tiste osebe, ki so na podlagi prejšnjih izkušenj in poznavanja svojih bližnjih mnenja, da nebinarnosti ne bi razumele_i ali pa imajo nasploh do LGBTQIA+ oseb predsodke, nebinarnosti raje ne razkrivajo. V družinskem okolju prav tako zaznavajo prisotnost spolnega binarizma v obliki spolnih stereotipov ter spolnih norm, nekaj pa jih je izpostavilo, da čeprav so bile v

zgodnjem otroštvu razbremenjene spolnih norm, so se te ponovno utrjevale v poznejših obdobjih. Pojavlja se tudi čustveno in finančno nasilje s strani staršev po razkritju transspolnosti ter neupoštevanje izbranih imen ter zaimkov. V odnosu z bližnjimi, med katere so nekatere osebe prištevale partnerke_je, je bilo izpostavljeno to, da se lahko odnos s partnerico_jem konča ravno zaradi nezmožnosti sprejetja spolne identitete. Čeprav so prijatelji_ce v večini primerov za osebe del podporne mreže in se z njimi počutijo varne ter sprejete, se tudi v teh odnosih pojavlja nesprejemanje spolne identitete, nespoštovanje zaimkov in posledično tudi izguba takih prijateljev.

Podobno kot ugotavlja Koletnik pri transspolnih osebah (2019, str. 19), so tudi intervjuvane nebinarne osebe v moji raziskavi v LGBTQIA+ skupnosti doživele raznolike izkušnje. V nekaj primerih je tudi v LGBTQIA+ skupnosti prisotna transnormativnost, cisnormativnost in binarnost razmišljanja. Tudi v tem okolju prihaja do nespoštovanja zaimkov, bodisi zaradi nerazumevanja uporabe le-teh, bodisi zaradi nasprotovanja konceptualizaciji spola onkraj binarnosti.

V službenih okoljih zaradi strahu pred reakcijami in morebitne diskriminacije ali izgube službe intervjuvane nebinarne osebe pogosto ne razkrivajo svoje spolne identitete. Sicer v službenih okoljih, kot jih posameznice_ki doživljajo, pogosto opažajo žaljiv diskurz do LGBTQIA+ oseb ter subtilna sporočila o nesprejemanju. Pojavlja se tudi namerna uporaba napačnih zaimkov in nerazumevanje, zaradi česar obstoj posameznice_ka kot nebinarne osebe v službi ni vedno mogoč.

V raziskavi izkušenj LGBTQIA+ dijakinj_ov sta Sešek in Margon (2021, str. 53) ugotovile_i, da se večina dijakinj_ov ne počuti varno zaradi predsodkov s strani drugih, ki so povezani tudi s spolno usmerjenostjo in spolnim izrazom posameznic_kov, medtem ko je skoraj vsak_a pet_a LGBTQIA+ dijak_inja poročala, da sovrstnice_ki v šoli ne sprejemajo LGBTQIA+ oseb (prav tam, str. 54–55). Večina vključenih v raziskavo pa je prepoznala vsaj eno_ega zaposleno_ega v šoli, pri kateri_em bi potencialno lahko bile_i deležne_i podpore (prav tam, str. 40). Predvsem na nižjih stopnjah izobraževanja so nekatere_i intervjuvanke_ci doživljale nelagodje zaradi okolja, ki ni bilo sprejemajoče. Pojavljalo se je tudi trpinčenje zaradi nenormativne spolne usmerjenosti, pomanjkanje vzornic_kov in manko podpore s strani svetovalne službe. Čeprav so izkušnje v času študija za intervjuvane nebinarne osebe večinoma boljše, pa tudi tam opažajo nerazumevanje sošolk_cev in namerno uporabo napačnih zaimkov.

Nekaj posameznikov je omenilo tudi izkušnje in doživljanje v javnih prostorih, kot so zdravstveni objekti, trgovine in uradni prostori. Po mnenju intervjuvancev je vsem trem skupna stroga binarna organiziranost, ki negativno vpliva na občutja nebinarnih oseb. Če je v primeru trgovin (izpostavljene so bile trgovine z oblačili) še nekako možno, da imajo posameznice vsaj svobodo izbire (izmed dveh družbeno binarno razumljenih spolnih izrazov – kar ponovno lahko vpliva na disforijo posameznikov), v bolj uradnih javnih prostorih, kjer je binarnost vpeta v samo birokracijo in ne dopušča druge možnosti kot moškega in ženske (bodisi na podlagi trenutne zakonodaje, ki uradno ne prepozna več kot dveh spolov, bodisi na podlagi biološkega determinizma v zdravstvu), pogosto nimajo druge izbire, kot da so percipirane na podlagi spola, ki jim ga pripišejo druge uradne osebe. Gre torej za izbris nebinarnih oseb, ki se zgodi kot posledica spolnega binarizma, kjer so nebinarni spoli na videz nemogoči, kot zapiše Cosgrove (2021, str. 94). Ta pa je, kot kažejo rezultati lahko tudi administrativni (npr. neobstoj spolno nevtralnega markerja na osebnih dokumentih).

Kot ugotavlja Koletnik (2019, str. 27–28), v splošni zdravstveni obravnavi transspolne osebe doživljajo različne oblike diskriminacije in neprijetnih izkušenj, kot so napačna uporaba zaimkov, nepoznavanje osnovnih informacij o transspolnosti, invazivna in neprimerna vprašanja, v določenih primerih pa tudi posmeh in žalitve. V okviru zdravstva, kot izhaja iz mojih rezultatov, so nebinarne osebe s strani zdravstvenih delavcev (izpostavljene so bile psihiatri, psihologi, psihoterapevte in ginekologi), deležne nerazumevanja, zaradi česar so pri posameznikih lahko njihove spolne identitete dojemane kot nelegitimne.

Trenutno je torej, kot ugotavljam na podlagi rezultatov, družba organizirana na način, ki nebinarnim osebam na več področjih življenja onemogoča avtentično izražanje samih sebe ter jih v določenih primerih celo naredi nevidne. Če hkrati razumemo spolni binarizem kot opozicijsko-hierarhičnega, ni presenetljivo, da lahko pride tudi do tega, da je samo izražanje feminilnosti v družbi manj cenjeno in bolj stigmatizirano, če se pojavi pri osebah, od katerih družba pričakuje maskulinost (torej osebam, ki jim je bil pripisan moški spol). Kot pove Serano (2007), je v svetu, v katerem se na maskulinost veže spoštovanje, feminilnost pa je ocenjena kot manj vredna, potrebno veliko moči in samozvesti za katerokoli osebo, da sprejme lastno feminilnost in jo izkazuje (Serano, 2007, str. 13).

Čeprav si torej morajo trenutno svoje mesto v družbi nebinarne osebe šele izbojevati, velikokrat na račun občutkov neprijetnosti in stisk, ki jih ob tem doživljajo, so nekatere bolj optimistične glede prihodnosti. Intervjuvane osebe so tako navedle konkretne predloge in

korake, ki jih moramo narediti skupaj, da bo družba postala bolj sprejemajoča. Ti se večinoma tičejo vključevanja nebinarnosti v družben diskurz, pri čemer je izpostavljen pomen izobraževanj, izoblikovanje jezika, da ta bolj odraža družbeno realnost, ter razumevanja spola in spolnih identitet (tako v naših dojemanjih tega, kot tudi preko legalnih ureditev) na način, ki dopušča raznolikost, kot jo doživljamo vse_i izmed nas. Njihove konkretne predloge dopolnjujem še z lastnim razmislekom in jih navajam v poglavju [Predlogi](#), razpravo pa naj zaključim s citatom, ki ga zapiše Markman (2011, str. 318, moj prevod): »Ideja o izkoreninjenju, subverziji ali progresiji onkraj spolnega binarizma je lahko sporen in idealističen cilj. Imam ga za končno želeno prihodnost. Svet, v katerem je več spolov prepoznanih kot zdravih, – ne samo moški/ženski – je svet, v katerem je spol vseh, ne glede na to, kako se odločijo, da ga performajo, ne glede na genitalije, sprejet kot del človeškega izkustva.«

9.5 Refleksija raziskovalnega procesa

Sama raziskava, če na njo pogledam iz vidika uporabljene metodologije, se mi zdi uspešna. Skozi rezultate in v razpravi je bilo mogoče odgovoriti na raziskovalna vprašanja, prav tako pa je same rezultate bilo moč povezati z drugimi raziskavami na tem področju. Ker pa je vzorec sestavljalo manjše število oseb (deset), bi bilo na določenih delih intervjujev smiselno postaviti še dodatna vprašanja, da bi lahko pridobil bolj poglobljene odgovore ter izkušnje mladih nebinarnih oseb prikazal še bolj konkretno.

Pred samim raziskovanjem sem se o nebinarnosti poskušal čimbolj poučiti na podlagi obstoječe literature, da ne bi s svojim nerazumevanjem prispeval k temu, da bi se tekom intervjuja nebinarne osebe počutile stigmatizirane. Nekaj izkušenj pri delu z LGBTQIA+ osebami sem imel že predhodno, kar mi je pri raziskovanju zelo koristilo – mnenja sem, da je, preden začnemo z raziskovanjem življenj marginaliziranih skupin resnično pomembno, da najprej reflektiramo lastne privilegije, ki jih imamo – kot osebe z lastno spolno identiteto in kot raziskovalke_ci. Po končanem intervjuju osebe, če te ne pripadajo marginalizirani skupini katero raziskujejo, lahko nadaljujejo s svojim življenjem, ki pogosto ni tako, kot pri intervjuvankah_cih, ki so lahko, takoj ko zapustijo prostor, deležne diskriminacij in nesprejemanja.

Kot eno izmed omejitev moje raziskave bi izpostavil to, da skozi analizo na spolno identiteto nisem pogledal intersekcijsko – kjer bi na podlagi različnih osebnih okoliščin, ki se pojavljajo in ki jih živijo posameznice_ki, lahko opazil, kako se različne identitete med seboj prepletajo

in kako součinkujejo v tem, da se ustvarjajo kompleksne in edinstvene situacije, v katerih je oseba, ravno zaradi intersekcije različnih osebnih okoliščin in/ali identitet, obravnavana neenako. V prihodnje bi bilo tako smiselno načrtovati raziskave s tem v mislih in pogledati kako na primer etničnost ali pa ekonomski status posameznice_ka vpliva na to, kako svojo (nebinarno) spolno identiteto doživlja, in pogledati kako osebe s prepletenimi identitetami navigirajo skozi življenje ter kako jih družba zaradi tega dojema in kako to vpliva na njihovo življenje.

Prav tako bi se bilo v prihodnjih raziskovanjih smiselno osredotočiti na duševno zdravje nebinarnih oseb, da bi lahko skupaj potem načrtovale_i, kaj lahko znotraj že obstoječih programov, ki nudijo psihosocialno podporo transspolnim in nebinarnim osebam, spremenimo, izboljšamo in kaj je potrebno, da se še, na podlagi želja in potreb posameznic_kov, dodatno vzpostavi.

10 Sklepi

Na podlagi izvedene raziskave sem prišel do naslednjih sklepov, ki jih navajam po alinejah.

- Mlade nebinarne osebe na spol gledajo raznoliko, njihov pogled na spol pa je dekonstruktiven in se odmika od binarnega razumevanja spola kot zgolj moškega/ženskega.
- Lastno spolno identiteto nebinarne osebe razumejo na različne načine. Če govorimo o nebinarnosti in nebinarnih spolnih identitetah, moramo tako nebinarnost razumeti kot spekter doživljanj in občutenj.
- Največkrat do informacij o (nebinarni) spolni identiteti nebinarne osebe pridejo same preko interneta, nevladnih organizacij ali pa s pogovorom z drugimi transspolnimi in nebinarnimi osebami.
- V naši družbi je večinoma prisoten spolni binarizem, ki kot legitimna spola razume zgolj moškega in ženskega, vse ostale spolne identitete pa v družbi niso razumljene, pogosto so diskreditirane in potisnjene v nevidnost.
- Spolni binarizem, ki se kaže tudi v spolnih normah in spolnih stereotipih, različne aspekte družbe deli na dva spola, tako da nastanejo spolno zaznamovana oblačila, spolno zaznamovane igrače in barve, spolno zaznamovani prostori (npr. toalete), spolno zaznamovani označevalci na dokumentih, kar lahko negativno vpliva na nebinarne osebe.
- Mlade nebinarne osebe imajo težave z artikulacijo lastnih spolnih identitet zaradi spolno zaznamovanega jezika, ki jim onemogoča, da bi se izražale onkraj binarnosti. Temu se uprejo na način, da za sebe uporabljajo tako moške kot ženske zaimke ali pa se izražajo v angleščini.
- Družbo nebinarne osebe razumejo kot nesprejemajočo, tako do nebinarnosti kot tudi do ostalih nenormativnih spolnih in seksualnih identitet, kar se kaže tudi v prisotnosti homofobije in transfobije.
- Mlade nebinarne osebe zaradi nesprejemajoče družbe doživljajo strah, stiske, prav tako pa svoje mladostništvo zaradi edinstvenih izkušenj, ki jih doživljajo, razlikujejo od cisnormativnih vrstnikov.
- Nebinarnost je najpogosteje neprijetno izražati ali razkrivati v zdravstvenih okoljih, uradnih javnih prostorih, službenih okoljih, verskih okoljih, družinskih okoljih, v kontekstu športa in v nepredvidljivih okoljih.

- Največ sprejemanja so mlade nebinarne osebe deležne v krogu prijateljic_jev, ki si jih izberejo same_i, in v LGBTQIA+ skupnosti oz. v okoljih, ki so LGBTQIA+ specifična.
- Razkritost nebinarnih oseb je odvisna od tega, kako varno se počutijo v določenih okoljih in z določenimi osebami. Pogosto v službah zaradi strahu pred nesprejemanjem in diskriminacije ostanejo nerazkrite.
- V nižjih stopnjah izobraževanja je občutno več izkušenj nesprejemanja spolno in seksualno nenormativnih oseb, medtem ko imajo v času študija osebe večinoma več svobode za izražanje spolne identitete, čeprav je tudi tam le-to omejeno na posamezne fakultete in njihov lastni angažma.
- Nesprejemanje se kaže v nespoštovanju izbranih zaimkov posameznic_kov in v delegitimizaciji njihovih spolnih identitet s strani tako ožjih oseb, kot tudi širše družbe.
- Na prihodnost imajo mlade nebinarne osebe večinoma optimističen pogled in verjamejo, da bo v prihodnje družba bolj sprejemajoča do trenutno nenormativnih spolnih identitet, za kar pa bo pomembno izobraževanje in ozaveščanje, odprtost do razumevanja spola onkraj binarnih definicij, pozitivne medijske reprezentacije ter več spolne nevtralnosti na različnih družbenih področjih.

11 Predlogi

Skozi svoje pripovedi so intervjuvane mlade osebe, ki se identificirajo na spektru nebinarnosti, navedle različne načine, kako bi lahko družba postala bolj sprejemajoča do nebinarnosti, kar bi posledično prispevalo k njihovi varnosti in občutku, da so dejansko obravnavane kot legitimne osebe. Njihove ideje o tem, kakšne bi lahko bile poti do sprejemajoče družbe, so zame kot raziskovalca in za socialno delo nasploh zelo dragocene, zato jih v tem zaključnem poglavju povzemam, poleg tega pa dodajam še lastno razmišljanje o tem, kako lahko k temu prispeva tudi socialno delo.

Kot prvo je torej pomembno, da kot družba razširimo pogled na spol (da ta ne zajema zgolj tradicionalnih predstav o 'bioloških moških in ženskah', iz katerih izhajata zgolj dve spolni identiteti moškega in ženske) ali po drugi strani začnemo razmišljati o prihodnosti, kjer spol ni eden izmed (naj)pomembnejših lastnosti posameznic_kov. Vsekakor je ključno, da cisspolnost (in tudi heteroseksualnost) ne ostane družbena norma in da se spoštuje samodeterminacija posameznic_kov.

Da bi se ta pogled na sploh razširil pa so pomembna izobraževanja (in ozaveščanja) o nebinarnosti in identitetah, ki se nahajajo onkraj spolnega binarizma. Izobraževanja so lahko tako formalna in torej prisotna na vseh ravneh šolskega (institucionaliziranega) kurikulumu, kot tudi neformalna in potekajo s strani posameznic_kov in skupnosti (npr. LGBTQIA+), so podprta s strani nevladnih organizacij in namenjena širši javnosti.

Socialne_i delavke_ci morajo s spoštljivo radovednostjo pozdravljati taka izobraževanja, jih podpirati, se jih same_i udeleževati ter v sklopu svojega dela izobraževati (in ozaveščati) tudi druge. Načinov ozaveščanja je lahko več, lahko poteka skozi lastno uporabo vključujočega jezika, skozi pozitivne medijske reprezentacije, skozi podporo že obstoječim iniciativam ozaveščanja, ulično, terensko delo. Priložnost pa vidim tudi v spodbujanju medgeneracijskega povezovanja, saj kot je razvidno iz življenjskih izkušenj mladih nebinarnih oseb, večkrat prihaja do ločevanja na mlade (ki so večkrat videni kot 'bolj sprejemajoče_i') in starejše (ki o tem, po mnenju nekaterih, ne razmišljajo in se zato naslavljanja teh tematik z njimi ne lotevajo).

Ozaveščanje bi lahko potekalo tudi s strani Društva socialnih delavk_cev, ki bi lahko po zgledu tujih združenj socialnih delavk_cev podalo izjavo v podporo transspolnim in nebinarnim osebam ter v dialogu z že obstoječo in nastajajočo teorijo ter prakso dela s skupnostjo začrtale_i natančne smernice za spoštljivo in korektno delo s tovrstno populacijo.

Pogovarjanje o spolnih identitetah onkraj spolnega binarizma pa je neločljivo od reflektiranja trenutnega binarnega spolnega sistema. Socialne_i delavke_ci bi se tako morale_i zavzemati za to, da se spolni binarizem rahlja (s ciljem, da se ta sčasoma popolnoma dekonstruira), k čemer lahko prispevajo tudi same_i s tem, da ozavešijo kako ga same_i skozi svoje delo, jezik in vedenje velikokrat reproducirajo. Prepoznati spolni binarizem in ga rahljati pa pomeni tudi zavzemanje za spolno nevtralnost (na primer več spolno nevtralnih toalet, spolno nevtralnih oblačil, igrač) ter tudi za pravnoformalno ureditev nevtralnega spolnega označevalca in posledično razbijanje spolnega binarizma, ki je vpet v sam državni aparat.

Posebno pozornost je potrebno posvetiti ravno jeziku in ga, tako v vsakdanjem življenju kot pri strokovnem delu, uporabljati na način, da je vključujoč in odraža družbeno realnost. To pomeni, da se pri svojem izražanju vse_i lahko začnemo zavedati, da izgled posameznice_ka ne more zagotovo odražati spolne identitete, kot jo doživlja oseba. K temu lahko tako pozitivno prispeva tudi praksa predstavljanja same_ga sebe z zaimki, z namenom, da se začne takoj na začetku vzpostavljati varen prostor. V pisni komunikaciji pa je smiselna uporaba podčrtaja, ki se (vsaj zaenkrat) izkazuje kot dobra praksa, ki naslavlja vse (tudi še neobstoječe) slovnične končnice.

Pri tem bi bilo smiselno vzpostaviti tudi sodelovanje z jezikoslovkami_ci in skupaj iskati nove rešitve za bolj vključujoč jezik. Le-ta pa, kot se moramo zavedati, nastaja (in kot sem sam mnenja, da mora) od spodaj navzgor, kar pomeni, da je pri razvijanju jezika potreben dialog in pozornost na skupnost, ki ga v vsakdanjem življenju razvija in mogoče že tudi uporablja.

Nebinarost se mora pogosteje naslavlјati tudi znotraj LGBTQIA+ okolij in v nevladnih organizacijah, ki delajo z LGBTQIA+ populacijo. Te bi med seboj morale tudi več sodelovati in skupaj (so)ustvarjati načine, kako podpreti LGBTQIA+ osebe vseh starosti. Pomembna je tudi decentralizacija storitev za LGBTQIA+ osebe, ki so do pred kratkim bile omejene zgolj na nevladne organizacije, delujoče v Ljubljani. K temu lahko prispevajo tudi samoorganizirane neformalne iniciative, ki že nastajajo (npr. LGBTQIA+ skupnost v Pomurju, Koroška pride, Zavod pod mavrico ...).

V prihodnje bi bilo prav tako smiselno narediti še kakšno obširnejšo kvantitativno raziskavo o prostorih in kontekstih v katerih je nenormativne spolne identitete neprijetno izražati, nato pa je potrebno neposredno stopiti v stik s takimi prostori in si prizadevati, da se te okolja (kot tudi vsa ostala) postopoma spremenijo v bolj sprejemajoča in bolj varna za vse, ne le za tiste, ki ustrezajo normativnim predstavam družbe.

12 Viri in literatura

Antić Gaber, M. (2014). Biološki/družbeni spol ali kako misliti razmerja ocialnega, kulturnega in biološkega. V A. Fausto-Sterling, *Biološki/družbeni spol: Biologija v družbi* (str. 161–171). Ljubljana: Založba Krtina.

Barker, M. J. & Iantaffi, A. (2019). *Life isn't Binary: On Being Both, Beyond, and In-Between*. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Barker, M. J. (2014). *57 genders (and none for me)? Reflections on the new facebook gender categories*. Pridobljeno 20. 3. 2022 s <https://www.rewriting-the-rules.com/2014/02/15/57-genders-and-none-for-me-reflections-on-the-new-facebook-gender-categories/>

Barker, M. J., & Richards, C. (2015). Further genders. V M. J. Barker, & C. Richards (ur.), *The Palgrave Handbook of the Psychology of Sexuality and Gender* (str. 166–182). London: Palgrave Macmillan.

BASW (2021). *BASW Position Statement on Social Work with Transgender People*. Pridobljeno 22. 3. 2022 s <https://www.basw.co.uk/basw-position-statement-social-work-transgender-people>

Bower-Brown, S., Zadeh S., & Jadv V. (2021). Binary-trans, non-binary and gender-questioning adolescents' experiences in UK schools. *Journal of LGBT Youth*, 1-19. Pridobljeno 20. 3. 2022 s <https://doi.org/10.1080/19361653.2021.1873215>

Bradford, N. J., Rider, G. N., Catalpa, J. M., Morrow, Q. J., Berg, D. R., Spencer, K. G., & McGuire, J. K. (2019). Creating gender: A thematic analysis of genderqueer narratives. *International Journal of Transgenderism*, 20(2-3), 155–168.

Butler, J. (2001). *Težave s spolom: feminizem in subverzija identitete*. Ljubljana: ŠKUC.

Butler, J. (2004). *Undoing gender*. New York & London: Routledge.

Cordoba, S. (2020). *Exploring Non-binary Genders: Language and Identity* (Doktorsko delo). Pridobljeno 20. 3. 2022 s <https://dora.dmu.ac.uk/handle/2086/20024>

Cosgrove, D. (2021). "I am allowed to be myself": A photovoice exploration of non-binary identity development and meaning-making, *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 33(1), 78–102.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2003). Jezik socialnega dela. *Socialno delo*, 42(4/5), 199–203.

Darwin, H. (2020). Challenging the Cisgender/Transgender Binary: Nonbinary People and the Transgender Label. *Gender & Society*, 34(3), 357–380.

Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije. (2021). *Kodeks etike socialnih delavk in socialnih delavcev Slovenije*. Pridobljeno 26. 12. 2021 s https://dsdds.splet.arnes.si/files/2021/03/Kodeks-etike-socialnih-delavk-in-delavcev-Slovenije_2021.pdf

Fausto-Sterling, A. (2000). *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*. New York: Basic Books.

Fausto-Sterling, A. (2014). *Biološki/družbeni spol: Biologija v družbi*. Ljubljana: Založba Krtina.

Gramc, M. (2016). Samodojemanje in razkritje, povezano s spolno disforijo in cispolno nenormativnostjo. V A. Koletnik, A. Grm, & M. Gramc (ur.), *Vsi spoli so resnični: transspolnost, transseksualnost in cispolna nenormativnost* (str. 33–40). Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra.

Grm, A. & Koletnik, A. (2016). Slovar. V A. Koletnik, A. Grm, & M. Gramc (ur.), *Vsi spoli so resnični: transspolnost, transseksualnost in cispolna nenormativnost* (str. 161–174). Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra.

Grm, E. & Mrakovčič, A. (2019). *Med modro in roza : priročnik o transspolnosti*. Ljubljana: Zavod Transfeministična iniciativa TransAkcija.

Hyde, J. S., Bigler, R. S., Joel, D., Tate, C. C. & van Anders, S. M. (2019). The future of sex and gender in psychology: Five challenges to the gender binary. *American Psychologist*, 74(2), 171–193.

James, S. E., Herman, J. L., Rankin, S., Keisling, M., Mottet, L., & Anafi, M. (2016). *The Report of the 2015 U.S. Transgender Survey*. Washington, DC: National Center for Transgender Equality

Jeram, J., & Šauperl, M. (ur.). (2017). *Smernice za spolno občutljivo rabo jezika*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno 20. 3. 2022 s https://www.ki.si/fileadmin/user_upload/datoteke-

Jerčević Šušteršič, M. (2020). Pravno priznanje spola. *Odvetnik*, XXII(1), 36–37.

Kavi, A. (2022). *State Dept. Will Allow Americans to Mark Their Gender as 'X' on Passports*. Pridobljeno 20. 3. 2022 s <https://www.nytimes.com/2022/03/31/us/politics/passports-gender-nonbinary.html>

Kern, B., & Vičar, B. (2019). Jezik in transspolne identitete. *Slavistična revija*, 67(2), 413–422.

Khan, S. I., Hussain, M. I., Parveen, S., Bhuiyan, M. I., Gourab, G., Sarker, G. F., Arafat, S. M., & Sikder, J. (2009). Living on the Extreme Margin: Social Exclusion of the Transgender Population (*Hijra*) in Bangladesh. *Journal of Health, Population and Nutrition*, 27(4), 441–451.

Koletnik, A. (2014). *Cisseksizem ni feminizem*. Pridobljeno 25. 3. 2022 s <https://spol.si/blog/2014/11/13/cisseksizem-ni-feminizem/>

Koletnik, A. (2016a). Uvod. V A. Koletnik, A. Grm, & M. Gramc (ur.), *Vsi spoli so resnični: transspolnost, transseksualnost in cispolna nenormativnost* (str. 4–6). Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra.

Koletnik, A. (2016b). Transspolnost. V A. Koletnik, A. Grm, & M. Gramc (ur.), *Vsi spoli so resnični: transspolnost, transseksualnost in cispolna nenormativnost* (str. 23–32). Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra.

Koletnik, A. (2016c). Interseksualnost. V A. Koletnik, A. Grm, & M. Gramc (ur.), *Vsi spoli so resnični: transspolnost, transseksualnost in cispolna nenormativnost* (str. 33–40). Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra.

Koletnik, A. (2016d). Spol(i). V A. Koletnik, A. Grm, & M. Gramc (ur.), *Vsi spoli so resnični: transspolnost, transseksualnost in cispolna nenormativnost* (str. 11–22). Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra.

Koletnik, A., Grm, E. A., & Gračanin, E. (2016). *Pravno priznanje spola v Sloveniji: Smernice za uresničevanje spoštovanja človekovih pravic transspolnih in cispolno nenormativnih oseb*. Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra.

Koletnik, L. J. (2019). *Raziskava vsakdanje življenje transspolnih oseb v Sloveniji: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Zavod Transfeministična Iniciativa TransAkcija.

Kroehle K., Shelton J., Clark E., & Seelman, K. Mainstreaming Dissidence: Confronting Binary Gender in Social Work's Grand Challenges. *Social Work*, 65(4), 368–377.

Lorber, J. (1994). *Paradoxes of Gender*. New Haven & London: Yale University Press.

Lorber, J., & Moore, L. J. (2007). *Gendered Bodies: Feminist Perspectives*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.

Marinucci, M. (2016). *Feminism is Queer: The intimate connection between queer and feminist theory*. London: Zed Books Ltd.

Markman, E. R. (2011). Gender Identity Disorder, the Gender Binary, and Transgender Oppression: Implications for Ethical Social Work. *Smith College Studies in Social Work*, 81(4), 314–327.

Matsuno, E., & Budge, S. L. (2017). Non-binary/Genderqueer Identities: a Critical Review of the Literature. *Current Sexual Health Reports*, 9, 116–120.

McNabb, C. (2018). *Nonbinary gender identities : history, culture, resources*. London: Rowman & Littlefield.

Mesec, B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II*. Študijsko gradivo za interno uporabo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Monro, S. (2010). Towards a Sociology of Gender Diversity: The Indian and UK Cases. V S. Hines & T. Sanger (ur.), *Transgender Identities: Towards a Social Analysis of Gender Diversity* (str. 242–258). New York & London: Routledge.

NASW (2006). *Transgender and Gender Identity Issues*. Pridobljeno 22. 3. 2022 s <https://www.socialworkers.org/assets/secured/documents/da/da2008/reffered/Transgender.pdf>

Nordmarken, S. (2013). Becoming Ever More Monstrous: Feeling Transgender In-Betweenness. *Qualitative Inquiry*, 20(1), 37–50.

Perger, N. (2016). Simbolno nasilje spolnega zaznamovanja v jeziku in prakse upora v visokošolskem prostoru. *Družboslovne razprave*, 32(81), 41–60.

Perger, N. (2020). *Razpiranje horizontov možnega: O nebinarnih spolnih in seksualnih identitetah v Sloveniji*. Ljubljana: Založba FDV.

Perger, N., Muršec, S., & Štefanec, V. (2018). *Vsakdanje življenje mladih LGBTQIA+ oseb v Sloveniji, ali: "To, da imam svoje jebene pravice!" raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Društvo Parada ponosa.

Serano, J. (2007). *Whipping Girl: A Transsexual woman on sexism and the scapegoating of femininity*. Emeryville: Seal Press.

Sešek, K. (2018). *Onkraj normativnosti, znotraj institucije: osebne izkušnje oseb, ki se definirajo na spektru lgbtiq+ ali zase uporabljajo queer (dis)identifikacije in imajo izkušnjo bivanja v institucijah zapiranja* (Magistrsko delo). Pridobljeno z Repozitorij Univerze v Ljubljani.

Sešek, K., & Margon, E. (2021). *Raziskava o stanju v šolah v Sloveniji 2019: LGBT mladi – prebijmo molk v šolah*. Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra.

Stachowiak, D. M. (2017). Queering it up, strutting our threads, and baring our souls: genderqueer individuals negotiating social and felt sense of gender. *Journal of Gender Studies*, 26(5), 532–543.

Stryker, S. (2017). *Transgender history: the roots of today's revolution*. 2nd ed. New York: Seal Press.

Štefanec, V., & Morić M. (2021). *Ljubo doma? Bivanjske razmere LGBTIQ+ oseb v Sloveniji: Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Društvo Parada ponosa.

Taylor, J., Zalewska, A., Gates, J. J., & Millon, G. (2019). An exploration of the lived experiences of non-binary individuals who have presented at a gender identity clinic in the United Kingdom, *International Journal of Transgenderism*, 20(2–3), 195–204.

Toomey, R. B., Ryan, C., Diaz, R. M., Card, N. A., & Russell, S. T. (2013). Gender-nonconforming lesbian, gay, bisexual, and transgender youth: School victimization and young adult psychosocial adjustment. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 1(S), 71–80.

Vičar, B., & Kern, B. (2017). Možnosti jezikovnega izražanja nebinarnih transspolnih identitet v slovenščini. *Dialogi*, 53(11–12), 223–237.

Vijlbrief A., Saharso S., & Ghorashi H., (2020). Transcending the gender binary: Gender non-binary young adults in Amsterdam. *Journal of LGBT Youth*, 17(1), 89–106.

Vincent, B., & Manzano, A. (2017). History and Cultural Diversity. V C. Richards, W. P. Bouman, M. J. Barker (ur.), *Genderqueer and non-binary genders*. (str. 11–30). London: Palgrave Macmillan.

Young, E. (2019). *They/Them/Their: A Guide to Nonbinary and Genderqueer Identities*. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Zagovornik načela enakosti. (2021). *Položaj transspolnih ljudi v postopkih medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola v Sloveniji: Posebno poročilo*.

Pridobljeno 20. 3. 2022 s https://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2022/01/PP_Polozaj-transspolnih-ljudi-v-postopkih-medicinske-potrditve-spolne-identitete-in-pravnega-priznanja-spola-v-Sloveniji.pdf

Zavod TransAkcija (2021). *Nebinarni zin*. Ljubljana: Zavod TransAkcija.

Zimman, L. (2017). Transgender language reform: some challenges and strategies for promoting trans-affirming, gender-inclusive language. *Journal of Language and Discrimination*, 1(1), 84–105.

13 PRILOGE

13.1 SMERNICE ZA INTERVJU

Doživljanje in pojmovanje lastne spolne identitete

1. Mi lahko na začetku prosim poveste kaj o sebi, karkoli želite. Kako se običajno predstavite drugim?
2. Kakšne zaimke uporabljate? Kaj za vas pomeni, da vas nekdo naziva z zaimki, kot jih želite?
3. Kakšne pa so običajno reakcije ljudi, ko jim poveste, da želite, da uporabljajo v zvezi z vami določen zaimek? Vam je kakšna posebna, izjemna reakcija ostala še posebej v spominu?
4. Kakšno je vaše lastno razumevanje spola?
5. Kako bi opisali vašo spolno identiteto? Kako jo doživljate? Kdaj ste to začeli odkrivati?
6. Se je do sedaj vaše razumevanje lastne spolne identitete spreminjalo in kako?

Izkušnje v (LGBTQIA+) skupnosti

1. Se počutite, kot da pripadate LGBTQIA+ skupnosti? Kaj to za vas pomeni?
2. Kakšne izkušnje imate znotraj LGBTQIA+ skupnosti?

Izzivi binarnega okolja

1. Se vam zdi, da je naše širše okolje (npr. Slovenija) zaznamovano s spolnim binarizmom?
 - a. Če ja, kako to doživljate?
2. Kako pa je v vašem osebnem, ožjem okolju?
3. Kaj za vas pomeni živeti v okolju, ki je večinoma binarno?
4. Obstajajo okolja, konteksti v katerih vam je neprijetno razkrivati nebinarnost ali komunicirati o svojih zaimkih? Katera so le-ta?

Izkušnje s sprejetostjo

1. Kaj za vas pomeni biti sprejet_a?
2. Kako sprejemajoča se vam zdi okolica, v kateri živite, do oseb, ki se ne identificirajo znotraj binarnih spolov?
3. Kakšne izkušnje imate s sprejemanjem s strani družbe?
4. Kakšne izkušnje imate s sprejetostjo v vašem ožjem krogu poznanstev?

Izkušnje z nesprejemanjem in/ali diskriminacijo

1. Imate kakšne izkušnje z nesprejemanjem? Mogoče lahko kakšno opišete?

2. Ste kdaj bili diskriminirani na podlagi vaše spolne identitete?
3. Kaj bi po vašem mnenju bilo potrebno, da bi bilo tovrstne diskriminacije manj?

Doživljanje mladostništva

1. Kako bi rekli, da doživljate svoje mladostništvo? Se vam zdi, da je le-to zaradi vaše spolne identitete različno kot pri vaših sovrstnicah_kih? Na kakšen način?
2. Kako ste doživljali oz. doživljate šolsko okolje v odnosu do vaše nebinarne identitete?
3. V kolikor ste že bili zaposleni, kako ste doživljali službeno okolje v odnosu do vaše nebinarne identitete?
4. Kako menite, da bo družba v prihodnosti sprejemala/dojemala nebinarnost? Kaj bi to pomenilo za vas osebno?